

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

Monachii [u.a.], 1749

De Theologicis Disciplinis Liber Decimus, In quo de Angelorum natura,
dotibus, meritis, officiisque pertractatur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83642](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83642)

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER DECIMUS,

*In quo de ANGELORUM natura, dotibus, meritis, officiisque
pertractatur.*

Natura, do-
tes, merita,
officiaque
Angelorum,

Ut enim ad linguæ exercendum officium articulari primo syllabas, deinde dictiones, posthac constantem sensu periodum, ac tandem elaboratam circumfluere orationem naturæ artisque magisterio, videmus; ita sæcularibus literis, humanisque facultatibus imbuendi à vocabulis ad argumenta plectenda, à punctis lineisque ad corporum dimensionem, ab atomis atque elementis ad universi molem spectandam non sine magna Præceptorum industria deducimur. At quemadmodum interior mentis vigor, soluto præsertim corporis nexu, nequit retardari locorum intercapedine, temporisque decursu, quin pervadat sublimiora & cælestia: sic operam navantes Theologicis studiis ingenii acumen libere in arcana divinita-

ST inter humana-
rum, divinarum-
que rerum scien-
tiam illud fere di-
scrimen, quod in-
ter corporeos,
ac spiritales ani-
mi motus versa-

tis intendunt, nullis præpediti obviis occurribus creaturarum. Jure itaque ac merito ad Physiologiam accedentibus proponuntur nominum & idearum rudimenta, lineæ & anguli transeuntibus ad Geometriam, atque ad Medicam artem muscoli ac fibræ: Theologis autem principio exponitur summa, recondita & incomprehensibilis Veritas. Hujus modo aliqua illustratione percepta, haud operosum nobis erit inquirere de rebus à Deo productis; inter quas eminent spiritus mortalis concretionis expertes, quos ANGELOS nominamus. Quare de his erunt proximæ libri decimi Disquisitiones: in quibus ne ab incommutabili, quam paullulum attigimus, Veritate deflectant rationis nostræ conatus, mirabimur effectricem Dei omnipotentiam, beneficia gratiarum, ordinem providentiæ, atque justitiæ æquitatem; omniaque referemus ad gloriam ejusdem Dei, qui cum esset in se beatissimus, dignatus est Angelos, & homines condere, ut ipse nobis beneficeret, nos ipso una cum Angelicis Spiritibus frueremur.

CAPUT I.

*An existant Angeli, idque manifesta possit demonstrari
ratione?*

SUMMARIUM.

1. Præmittuntur notanda circa statum quæstionis.
2. 3. & 4. defenditur contra sadducæos Angelorum existentia.
5. & 6. Solvuntur quædam objectiones.

7. Propugnatur, Angelorum existentiam non posse certa ratione naturali demonstrari.
8. usque ad 14. diluuntur fundamenta Adversariorum.

I.
An existentia
Angelorum
perfectè de-
monstrari
possit,

SPIRITALEM substantiam, quæ erit hujus libri unum ac singulare argumentum, proprio vocabulo significante naturam nondum appellare didi-

cimus. Nam Angeli nomen, sive latinum, sive græcum, officii est, non naturæ, derivatum ab ἀγγέλω, *nuncio*, aut ἀνά, *a*, &, κέλω, *mando*; quod interdum

dum Angeli nobis ad enuntianda mandata Dei, vel mysteria mittuntur. Atque hinc est, quod etiam Divini verbi præcones, & ipsemet Unigenitus Dei, quandoque Angelorum nomine significantur. Neque Hebræis propria Angelorum nomina sunt, vel communia spectentur, ut **אלהים** *Elohim*, **מלאכים** *Malachim*

חשמואל *Chaschal*, sive particularia, ut **כרובים** *Seraphim*, **שרפים** *Seraphim*. Quippe **אלהים**, *Elohim*, id ed *Dii*, appellantur ob potentiam eximiam; eodemque nomine in sacris Bibliis principes, ac iudices sæpe numero designantur. Nomen vero **מלאך**, *Nuncius*, derivatum à

מלאכה, *opere*, omnibus tribuitur, qui mittentis exequuntur mandata. **חשמואל**, *Chaschal*, legitur perraro, & electrum, ignemque significat, quibus ob motus celeritatem, atque splendorem Angeli comparantur. Ita *Seraphim* dicti sunt ab **שרף**, quod

est *incendere*, atque *comburare*, quo nomine appellatur, etiam Serpens ignitus capite primo ac vicesimo Numerorum. *Cherubim* denique incertæ significationis nomen est, quam alii reputant ab **כרוב** exprimente figuram,

alii à Chaldaico **כרביא** sicut puer, quoniam juvenili specie apparuerint, alii demum **כרוב** *Cherub* nihil aliud

significare contendunt, quam volucrem. Quare Angeli dicuntur *Cherubim*, vel quod figurati sint in propitiatorio & in Arca, vel quod ad instar pulcherrimorum adolescentium se conspiciendos exhibeant, vel quod ob celeritatem, sublimemque elevationem fingantur *alati*.

Sed licet incompertum sit vocabulum aut latinum, aut græcum, aut hebraicum, quo Angelorum demonstretur natura; horum nomine pronuntiatio occurrit menti nostræ spiritualis quædam substantia, per se complete subsistens, vi intelligendi ac volendi pollens, præstantior homine, ac summo Numine inferior: Quam, an sit alicubi, hoc priori capite inquirimus, nedum adversus quosdam philosophos, qui nihil præter corpora carnalibus oculis obvia dari putarunt; verum & contra Sadducæos, qui dicunt *non esse resurrectionem, neque An-*

gelum, neque Spiritum; ut legimus Act. xxi. 8. Erant autem Sadducæi celebres quædam inter Judæos Secta, quæ circa Machabæorum tempora habuit originem, accepitque, ut creditur, nomen à **צדוק** *Tzaddok* discipulo cujusdam Antigoni Sochai, ut scribit Maimonides in Capitibus Patrum. Horum dogmata recenset Josephus lib. ii. de Bello Judaico cap. 12. & lib. xiii. Antiq. cap. 9. Hi ergo, cum Divinas Scripturas admitterent, Angelos tamen esse negabant, exponentes quæ in sacris libris de Angelis prædicantur aut de spectris à Deo excitatis, aut de potentia, quam Deus profligare faciens, aut retrahens, uti Sol radios, ad homines interdum emitteret.

PROPOSITIO I. Dantur Angeli, & Sadducæi sacris literis, omniumque plerumque hominum sensu refutantur.

Enimvero cap. xix. Genes. legimus venisse duos Angelos Sodomam, eduxisse inde Lot cum uxore & filiabus ipsius, universamque regionem igne vastasse. Cap. xvi. 7. Angelus Domini apparuit Agar ancillæ Sarai, eique persuasit, ut reverteretur ad Dominam suam, & humiliaretur sub manu illius. Cap. xxiv. 7. ait Abraham seniori familiæ suæ: *Mittet Dominus Angelum suum coram te. Sanctorum Angelorum millia cum Deo apparuisse de Sinai habetur Deuteronomii tertio ac tricesimo. Atque ut ex novo testamento proferam aliqua, Matthæi xvi. 10. habetur: Angeli eorum semper vident faciem Patris. Lucæ 1. 26. Missus est Angelus Gabriel à Deo. Petri cap. 1. 12. In quem desiderant Angeli prospicere. Et Epist. 11. cap. 11. 4. Deus Angelis peccantibus non pepereit.* Quæ, aliæque plurima intelligi nequeunt de sola potentia Dei, aut de spectris, quemadmodum Sadducæi commenti sunt; cum manifestum sit Scripturam divinam Angelis tribuere multitudinem, ac servitutis officia, quæ summo Deo non conveniunt, nec non propria personarum munera, cujusmodi sunt Deo ministrare, ipsius enuntiare mandata, & in assumptis corporibus, sive alia incomperta nobis ratione, sese hominibus comites exhibere.

Atque Sadducæorum inscitiam omnium fere hominum consensio redarguit. Nam Plato Philosophorum disertissimus hæud semel in Timæo meminit Angelorum, quos promiscue dæmones, Deosque compellat. Hostanem Magorum antiquissimum de Angelis præclare fuisse locutum, scribit in libro de Idolorum

3.
Propositio
de Existencia
Angelo-
rum.

Probatio.

Antiqui testes
pro Existencia
Angelo-
rum.

2.
Elucidatio.

vanitate Tertullianus. De Socratis dæmone pertractant veterum Scriptorum quamplures. Thaletem Milefium dividere superiores substantias in Deum ac dæmones, in Oratione pro Christianis auctor est Athenagoras. Hieroclis Commentaria ad aurea Pythagoræ Carmina laudat tertio Theologicorum dogm. Tomo Petavius. Sententias Aristotelis memorat lib. 2. Rab. Maimonides. Ac ne singulos persequar, antiquiores etiam hæretici Simon, Menander, Saturninus, Cerinthus, Carpocrates, alique Angelos esse agnoverunt: imo & his tantum cum supersticiosa Gentilitate detulerunt honorem, ut eos crederent cælestia numina, rerumque omnium, quæ sub aspectu cadunt, opifices.

4.
Authoritas
P.P. & Con-
cilio Lat.

Consentiunt PP. omnes: & hos inter magnus Augustinus in Pl. 102. *Angelos*, inquit, *novimus ex fide: & multis apparuisse scriptum legimus & tenemus; nec inde dubitare fas nobis est.* Concilium denique Lateranense sub Innoc. III. capite *Firmiter* creaturam spirituales & Angelicam ab universorum Conditorum productam apertissime definiuit. Dabo cap. sequenti Concilii verba. Nunc dicta hanc nobis argumentationem suppeditant: Extremæ dementiæ est negare quod Divina oracula docent, quod tradunt Patres, quod probat communis hominum sensus: Dari Angelos divinorum oraculorum testatur auctoritas, comprobatur traditio Patrum, confirmaturque Scriptorum omnium consensus: Ergo negare quod dentur Angeli, summa & extrema dementia est.

5.
Obiectio
Sadducæorum.

Opponunt Sadducæi. I. Creationem Angelorum reticere in libro Geneseos, in quo genera omnium creaturarum narrantur. Præterea inquit hoc nomen *Angelus* non ad significandam rem subsistentem, sed officium duntaxat fuisse institutum: ideoque minime inde probari, quod extent reapse spirituales substantiæ corporis expertes. Tandem constare ex cap. vi. Gen. v. 2. *Videntes Angeli Dei filias hominum, &c.* Angelorum nomen etiam hominibus convenire.

6.
Solutio.

Resp. Consilium Moysis fuisse rerum corporearum productionem ac seriem narrare; unde expresse Angelos initio noluit commemorare; præsertim cum populo redeunti ex Aegypto, & valde ad idolorum cultum proclivi periculosum esset tam nobiles creaturas proponere. Insinuanda quippe erat principio unius Conditoris divinitas, ut paullatim rudis Judæorum gens aliarum rerum formaretur noticia. Ergo postea

quam Creatorem universorum prædixit, etiam Angelos in historica narratione tanquam Dei nuncios, ac ministros descripsit, ac talibus distinctis characteribus, quibus eorum à summo Deo apparet diversitas ac dependentia. Comprehendit autem illos in primordio Geneseos, ut Augustinus docet nomine lucis; quo recte spiritualis natura concreti corporis nulla circumfusa caligine declaratur. Per quæ satisfat priori argumento. Nam ad secundum fateor, nomen Angeli ex se non significare naturam illam subsistentem ac spiritalem, sed esse nomen officii: at officia, quæ tribuuntur Angelis, à rebus subsistentibus exercentur; & nomina istiusmodi officiorum illos, qui eadem implent, consignificant, ut, quando de hominibus dicitur, *Rex, miles, orator.* Ad hæc non est in nominibus attendenda sola grammaticalis etymologia, sed institutio eorum, qui nomina imposuerunt: alioqui fas erit dicere vas fictile esse *Adam*, quod sit è terra compactus, aut atramentarium, quo scribo, esse *Cain*, quoniam à me possidetur. Sunt omnia fere vocabula secundum etymon pluribus communia; & tamen ad certam rem significandam bene sapienterque applicantur, præsertim cui ratio illa communis convenit jure quodam particulari, ut Angelis Divina mortalibus enunciare. Atque hæc de secundo argumento: cui haud recte quidam respondent nomen Angelorum apud Hebræos naturam significare; quod falsum esse constat ex dictis, maxime si sermo sit de natura rationali à Deo, & homine diversa. Quod ultimo opponebatur, nihil prorsus evincit: siquidem nomen Angelorum tribui etiam hominibus nullus negat: tamen laudato capite 2. Genes neque in Hebræorum, neque in Vulgatæ lectionis Codice Angelorum nomen occurrat. Sed de hoc Genes loco cap. proximo, & ubi disputabitur de primo Angelorum peccato.

PROPOSITIO II. Hæc Angelorum 7.
existentia nequit certa naturali demon-
stratione probari. Propositio 2.
de Angelo-
rum Existen-
tia.

Angelorum existentia non potest demonstrari ut loquuntur Scholastici, *a priori*, argumento nempe per causam; quandoquidem Angeli nullam necessariam causam habent, sed liberam, id est Divinam voluntatem, quæ pro suo libitu creaturas omnes produxit. Neque enim ullus sanæ mentis potest ex hac propositione, *Datur Deus*, istam legitime inferre, *Ergo datur Angelus*: sicut Probatio;

sicut ex necessaria existentia causæ effectus contingens nequit deduci. Ob eandem rationem evinci nequit, quod extent Angeli ex idea aliqua sive Dei sit, sive creaturarum rerum; quoniam nec Deus necessario percipitur tanquam conditor creaturarum, sed tanquam principium, quod pro sua libertate eas producit, aut in nihilum redigit: nec res creata actualis existentie certam excitat perceptionem. Similiter demonstratione à posteriori, id est per effectum nequit Angelorum existentia invictissime comprobari. Quidquid enim corporearum substantiarum nativam vim supergreditur, & Angelis attribuitur, in aliam causam referri potest, sive illa Deus sit, sive anima rationalis à corpore separata, sive natura & facultas quadam præstantior, quam singulis rebus hujus universi rector potens est impertiri. Hinc talis elicitur ratiocinatio: Nihil nobis naturaliter innotescit nisi per causam, aut per effectum, aut per inditas rerum ideas; Existentia Angelorum neque per causam, neque per effectum, neque per ideam aliquam deprehendi potest: Ergo existentia Angelorum nequaquam nobis naturaliter innotescit.

8. **Objectio 1.** Opp. 1. Socrates, Plato, alique Philosophi de Angelis haud obscure tractant, eosque appellant *Motrices Intelligentias*. Sed hi lumine fidei destituti non Sanctorum traditione, non sacris literis Hebraico tantum populo manifestis, spirituales substantias nullo corpore circumscriptas comprehendere valuerunt. Illas ergo dari perceperunt ratione sua, atque naturali mentis acumine.

Solutio. Resp. 1. Falsam esse minorem; nam Gentiles plura à Judæis acceperunt, inter quos cupiditate discendi aliquandiu versati sunt. Præterquam quod nonnulli hebraicam linguam callere poterant, & sacros libros furtim perlegere: quos etiam ante expeditionem Alexandri græce redditos viri plurimi tenent, ut diximus libro præcedenti cap. 1. Respondetur præterea, probabilia Gentiles Philosophos habuisse argumenta, quibus dari Spiritus omni re corporea, & ipso homine perfectiores quodammodo suadet, V. G. perpetuus cælorum motus, Simulacrorum oracula, ostenta magorum; de quibus agemus infra.

10. **Objectio 2.** Opp. 2. Naturaliter constat moveri cælos, qui non aguntur propria forma; carent enim quacunque anima; Ergo moventur ab *Intelligentia*, quæ est Angelus.

R. P. Berti Theol. Tom. II.

Resp. Posse falsam esse illationem; nam motus cælorum, qui ab Angelis efficitur principium, habuit à Deo rerum omnium causa: & consequenter Mundi Artifex, qui ab initio motum cælo indidit, potest illum absque ulla *Intelligentia* perpetuo servare: præsertim quod experimento compertum est, motum impressum corporibus ab agente vi prioris impulsus perdurare, donec alia corpora obsistant.

Opp. 3. Deus condidit hoc universum perfectum; quippe à summo Bono nulla res proficisci potest, quæ non sit valde bona: Igitur debuit in Mundo creaturam producere intellectualem, & incorpoream, quæ mundi hujus præcipuum est ornamentum.

Resp. Duplicem in rebus creatis inveniri perfectionem: *relativam*, quæ est ordo ad primam ac supremam causam, ejusque directionem ac nutum: & *absolutam*, quæ est ipsarum creaturarum naturalis conditio. Et priorem quidem perfectionem necessario Deus mundo tribuit, quoniam omnia quæcunque fecit, ad Auctoris sui bonitatem, tanquam ad finem ultimum referri debent, præscriptamque sibi motus & operationis legem tenere. At perfectionem absolutam, prout ei collibet, rebus singulis elargitur, creatque pro suo beneplacito aut corpus, aut animam, aut spiritum, quorum natura hoc unum postulat, ut produci possint, non ut producantur re ipsa. Quapropter dist. antecedens. Deus condidit mundum perfectum, & naturalis ratio demonstrat mundo communicatam esse perfectionem *ordinis*, concedo: perfectionem quancunque *absolutam*, nego.

Opp. ultimo: Plura quandoque ab hominibus perpetrantur, quæ naturalem ipsorum superexcedunt virtutem, cujusmodi sunt exercitatio peregrini idiomatis, corporum elevatio, prodigiosi eventus, divinationes, aliæque bene multa: quorum omnia referri nequeunt in Deum, ea maxime, quæ ad malum ac perniciem protendunt, ut præstigia, maleficiorum collyria, & præstigia geomantica, in quibus operam fidemque irreligiosi homines deperdere non verentur. Hæc, ut cujusque sensui obvium est, in malam, incorporeamque substantiam reducenda sunt.

Resp. Nihil superstitiosos, energumenos, malosque, ut vocant, genios agere, quæ si bona sint, se sola præstare non possit suprema Causa: quæ interdum interpretationem sermonum, sapientiam, raptus, ac gratiam curationum piis largitur

Solutio.

11. **Objectio 3.**

12. **Solutio.**

13. **Objectio 4.**

14. **Solutio.**

gitur hominibus mirabilia nullo Angelorum interventu operantibus. Maleficia autem ignotam habere possent causam, ut animam humanam separatam à corpore: aut quod in præstigiis mirum est, fieri potest auctore Deo: quod malum, perversa hominum voluntate, & corruptione, ut inquirunt, natura. Verum tamen est, Deum perraro in his, qui sanctitate non pollent, operari mi-

rabilia, quæ stante hac providentia invictum sunt Christianæ fidei argumentum, neque suapte natura ordinari possunt in malum: sed hæc summi Dei veracitatem iustitiamque demonstrant; non existentiam spirituum, quam religione quidem didicimus, & probabili animadversione, sed non solius humanæ rationis perspicuo lumine, atque evidentiâ.

CAPUT II.

Angelos non esse ex spiritu & corpore simul conflatos.

SUMMARIUM.

1. Status questionis.

2. 3. 4 & 5. Probatur, Angelos nulla extensione corporea suapte natura præditos esse.

à num. 6. usque ad 13. Respondetur ad argumenta contraria.

14. Habetur Prosthesis.

1. An Angeli ex Spiritu & corpore simul conflentur.

PLATONICI, quorum philosophiam plerique veterum Patrum sectati sunt, Angelos æthereis & elementaribus corporibus, longe, quam nostra sint, subtilioribus præditos esse tradiderunt, ut ex Apulejo demonstrat S. P. Augustinus lib. viii. de Civ. Dei cap. 16. Pro qua sententia laudari solent Origenes, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Methodius Martyr, Cassianus, Gennadius; necnon idem Augustinus, qui tamen, ut ostendam, ob Antiquiorum auctoritatem dubium sese demonstrat nihil definiens. Et Vellozillus quidem Lucensis Episcopus Advert. in vii. Tom. Hieronymi Q. 2. censet veteres illos Patres Angelos asseruisse corporeos, quoniam comparate ad Deum, qui neque loco circumscribitur, neque terminis clauditur, creaturæ omnes, quantumlibet spirituales, corporeæ dicuntur; cum certis applicentur corporibus, quibus aut vitam tribuunt, ut anima; aut præfunt, ut Angeli. Sed hæc explicatio profecto ad omnes veteres nequit extendi; propterea quod plurimudum corpora Angelorum commemorant, sed etiam definiunt esse aut elementaria, aut aerea, aut iis similia, in quibus resurgent animæ beatorum. Cæterum quidquid Antiqui nomine rerum corporalium significare maluerint: jam communiter corpus illud esse fatemur, quod partibus, atque triplici extensione constat, vel saltem istiusmodi exigit extensionem. Juxta hanc Corporis perceptionem quæstio est resolvenda.

2. **PROPOSITIO.** Angeli nulla extensione corporea suapte natura præditi sunt.

Probatur ex S. Scriptura. Id insinuant primo loco Scripturæ, quæ Angelos appellant Spiritus, ac Virtu-

tes, ut Psalm. 103. *Qui facit Angelos suos Spiritus*; & 102. *Benedicite Domino omnes virtutes ejus*. Ad Hebræos 1. 14. *Omnes sunt administratorii spiritus*. In quibus advertendum est nomen *Spiritus* in sacris literis significare incorpoream substantiam, præsertim ubi absolute de rebus subsistentibus enunciat, ut Joannis iv. 24. *Spiritus est Deus*: quamquam illius nominis plures significationes occurrant, ut diximus lib. vii. cap. 14. Ergo cum de Angelis bonis aperte loquatur Apostolus in Epist. ad Hebræos, quemadmodum de malis Math. xii. 43. *Cum immundus spiritus exierit ab homine*, & 45. *Vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se*; oportet in his locis per *Spiritum* intelligamus incorpoream substantiam. Nam quæ corporalis est, licet spiritum habeat sive inhabitantem, ut est in hominibus dæmon, aut bonus Angelus, sive informantem, qualis est anima; non *Spiritus* appellatur, sed habens spiritum. Quippe dicitur quidem *Spiritus hominis*, non autem *Spiritus homo*. Atque valent hæc de *Virtutum ac potestatum* appellatione, quæ bonis Angelis tribuitur citato Psalmo 102. 21. *Benedicite Domino omnes virtutes ejus, ministri ejus, &c.* malis autem in Epist. ad Ephes. vi. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem: sed adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in celestibus*. Quod enim corporeum est, non *virtus* ac *potestas* absolute dicendum erit, sed *virtute*, aut *potestate* donatum: nec proprietas sermonis hanc patitur phrasim, *potestas aut virtus homo*, sed, *hominis*. Quæ

Quæ modo dicta sunt, ita syllogistice proponuntur: Substantia corpore ac spiritu compacta non *Spiritus*, non *virtus*, non *potestas* vocatur, sed habens *spiritum*, *potestatem*, *virtutemque*: Angeli appellantur simpliciter *Spiritus*, *Virtutes*, ac *Potestates*; Ergo Angeli non sunt corpore ac spiritu coagmentati.

3. Probat ex Concilio Lateranensi. Accedunt verba Concilii Lateranensis IV. cap. 1. *Creator omnium, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo, condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam, ac deinde humanam, quasi communem, ex spiritu & corpore constitutam.* Quo in loco aperte à spirituali creatura se jungitur corporea & mundana, & inter utramque collocatur homo, qui naturæ particeps est utriusque: ideoque si nomine creaturæ mundanæ intelliguntur res corporeæ carentes quocunque spiritu; necesse est, ut per creaturas spirituales designentur substantiæ nobiliores expertes cujusque corporis.

4. Probat ex Patribus tum Græcis tum Latinis. Produci præterea possunt Patrum cum Græcorum, tum Latinorum testimonia, quorum proferam perpaucā. Itaque Gregorius Nyssenus Orat. 4. in Dominicam, *Omnis, inquit, rationalis natura dividitur in incorpoream & corpoream. Incorporea est Angelica, altera vos sumus homines.* Oratione pariter xxxiv. & lib. contra Eunomium xii. Angelorum substantiam appellat *νοητικὴν, & ἀσώματην, rationalem incorporeamque.* Ita dæmonem vocat hæresi 26. Epiphanius. Et Joannes Chrysostomus lib. 1. ad Stagiriam, *Fecit Angelos, Archangelos, & reliquas incorporeorum substantias.* Etiam Origenem in hanc tandem venisse sententiam probat ex lib. vi. contra Celsum Du-Hamel tom. 2. p. 497. Mitto Titum Bostrensem, Didymum, Eusebium, Theodoretum, Maximum, alios. Ut ad Latinos converter, Magnus Gregorius lib. iv. Moralium cap. 9. ait: *Angelus namque solummodo spiritus, homo vero spiritus est & caro.* Et Leo Papa Epist. ad Thurbium cap. 6. scribit *veram fidem omnium creaturarum sive spiritualium, sive corporearum bonam confiteri substantiam.* Citari solet Hieronymus, qui in Epist. ad Avitum damnat Origenem asserentem dæmones in poenam peccati aereis corporibus fuisse vestitos; sed verba Hieronymi non videntur invictissima cum ipse Angelis corpora videatur tribuere Comment. in Job cap. 25, & ex quo dæmones circumscripti non sint in poenam peccati corporibus ex crassiori.

R. P. Berti Theol. Tom. II.

aere conflatis, minime consequatur non habere corpora puriora, atque ætherea. Ab his ergo, & consimilibus testimoniis consulto abstinemus.

Confero me tandem ad Theologicas rationes, quarum prima est, Deum quantum ad generarum mundum condidisse perfectum: cumque in eo prodiderit res corporales, & hominem compositum corpore, & spiritu, videtur etiam condidisse substantias omnino incorporeas ac spirituales. Deinde Angelus non potest habere corpus inanime, nam esset deterior anima, & gratiæ ac meriti, imo intellectiōis penitus incapax. Quod si habeat animam conjunctam corpori, erit saltem natura sua dissolubilis ac mortalis. Postremo qui affirmant Angelos esse corporeos, debent in eorum gratiam plura miracula adstruere. Nam quantumvis angelica corpora fingantur tenuissima ac minima, vix perceptibile est quomodo integra legio dæmoniorum, id est spiritus nequam 6000. esse possit in uno corpore obfessi, ut fuisse narrat Lucas cap. viii. 30. Arduum quoque est, Angelos corporibus suis celerrime aeris secare partes, quotiescunque in terras mittuntur, idque fieri absque ullo strepitu ac sonitu. Sed hæc probabilia sunt tantum; non enim Patres, qui arbitrati sunt Angelos proprio corpore circumscribi, rudes philosophi, ignarique fuerunt, quin hæc tam vulgaria ac manifesta adverterint.

ARGUMENTA IN CONTRARIUM REFUTANTUR.

Opp. 1. Angeli non semel mulieres compresserunt filiosque ex his procreaverunt. Liquet id primum ex Scripturis; nam Genes. vi. 2. juxta Græcorum Translationem legimus; *Videntes Angeli Dei filias hominum quod essent pulchræ, &c.* Deinde probatur ex profanis historicis; qui tradunt Merlinum Britannum vatem fuisse filium Dæmonis natum è virginis stupro. Platonem quoque ex phantasmate progenitum scripsere nonnulli. Item tradunt Hunnos originem ducere à Gothorum feminis in Asiatica solitudine à Faunis Satyrisque illato stupro gravidatis. Etiam Antichristum à dæmone generandum plures sentiunt. Jaciunt insuper spiritus malefici nonnunquam semina, quibus animalia oboriuntur: quæ omnia efficere non possent, si essent penitus incorporei. Demum homines ab Angelis procreati ceteros corporum structura, ingenioque

X 2

genioque antecellunt, unde ex concubitu Angelorum cum filiabus hominum generatos fuisse Gigantes Scriptura testatur. Hi ergo non videntur humano semine concreti.

7.
Solutio.

Resp. Neque in Hebraico textu, neque in vulgata lectione Genes. vi. 2. legi *Angelos Dei*, sed **בְּנֵי אֱלֹהִים**

Filios Dei. Elobim autem appellantur etiam Principes, Patriarchæ, Judices, & ceteri homines, singulari præsertim charactere decorati. Vide Exodi vii. 1. hoc nomine **אֱלֹהִים** vocari Moysen, xii. 8. 9. Judices, Psalm. lxxxi. 1. 6. Magistratus ac Principes. Itaque filii Dei, qui acceperunt sibi in uxores filias hominum, sunt filii Patriarcharum, penes quos summa erat auctoritas, & qui doctrina atque exemplis cæteris præesse debebant: & filiae hominum sunt adolescentulæ ex familiis Cainitarum, aut quævis ex vulgo puellæ: quod tam impar conjugium, ex quo ortum habuit neglectus parentum, polygamia, & temeritas divortiorum, ad Principum disciplinam merito Scriptura proponit. Eximit vero omnem scrupulum Chaldaica lectio, quæ habet **בְּנֵי רִבְרֵינָא**, *Filii Magnatum.* Ne-

que quicquam officit Græcus textus, in quo haud semel filii principum Angeli appellantur; ut Deuter. xxxii. 8. ubi legimus: *Constituit terminos populorum juxta numerum Angelorum.* Legerunt enim lxx. tribus omisissis literis pro **יִשְׂרָאֵל**, *Israel*, **אֱלֹהִים**, *Dei*: & alii deinde interpretes existimantes Filios Dei esse Angelos, hoc nomen substituerunt: quod proinde accipiendum est pro Filiis Israel, ut Græcus textus cum Latino, Hebræoque consentiat. Sed de loco Geneseos satis: nunc reliqua diluamus. Si vera sunt, quæ ex historiis profanis objiciuntur, quæ mihi quidem persuasum est esse commentitia; dicendum est dæmones assumptis terrenis corporibus, & exciso aliunde **τὸ σῶμα** homines procreasse. Nam etiam illi, qui Angelos putant esse corporeos, fatentur angelicum corpus non esse ad generationem idoneum, neque angelos aut dæmones distinguere sexu: unde Matth. xxi. 30. habetur: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei.* Quod spectat ad Gigantes, respondetur cum S. P. Augustino lib. xv. de civit. Dei cap. 23. posse parentes communis stiracis gignere gigantes ipsos: nam paucis annis ante ex-

cidium Romanum peractum à Gothis Romæ nata fuit famina gigantea ex Patre & Matre exigui tenuisque corporis, quod mirum non est, cum parvam materiam per augmentationem concrefcere pluribus modis contingat. Verum quid in his valeant dæmones, dicam alibi.

Opp. 2. In vii. generali Synodo Act. 5. definitum est Angelos pingendos esse, quoniam corporei sunt: recitato enim Dialogo Joannis Thessalonicensis, ait Patriarcha Tarasius, *Ostendit Pater etiam Angelos oportere pingi, quoniam circumscripti sunt, & hominum specie multis apparuerunt.* Cui universa Synodus respondit, *Etiam Domine.*

Resp. Quidquid sit de Joannis Thessalon. sententia, Tarasium id solum ex ejus Epistola arripuisse, quod fas est Angelos pingere, quandoquidem circumscripti possunt, & in humana specie, non semel apparuerunt. Num vero Angeli circumscripti sint proprio, an assumpto aliquo corpore, ad scopum Concilii definire minime pertinebat. Imo Tarasius, alique Patres aperte demonstrant se Angelos incorporeos fateri & Joannis sententiam probare in ea tantum parte, quæ spectat ad pingendas Angelorum imagines. Affirmarunt enim citatis verbis Angelos circumscribi, & apparere in humana specie, non autem in propria: & in Professione fidei, *Veneramur*, inquit, *imagines Sanctorum, & incorporeorum Angelorum, qui tanquam homines figura humana justis apparuerunt.* Itaque distinguo & explico verba Concilii, *Oportet Angelos pingi quoniam circumscripti sunt* corpore proprio ac naturali, nego: corpore extraneo, assumptoque, concedo.

Si persistas: Joannes Thessalonicensis docuit proculdubio Angelos esse corporeos, atque propter hanc causam posse depingi: Concilium probavit hanc illationem: Ergo probavit quoque Angelos corporeos esse;

Resp. dist. ma. Joannes Thessalonicensis docuit Angelos esse corporeos, & humana specie multis apparuisse, ideoque pingendos esse, concedo: docuit duntaxat Angelos esse corporeos, nego. Ut Concilium probaret hanc illationem, *Angeli pingi possunt*, sufficit veram esse aut unam, aut alteram partem hypotheticæ propositionis, nempe quod aut Angeli circumscripti sint, aut in humana specie apparuerint. Hæc postrema vera est, & prior etiam, quatenus Angeli assumptis corporibus circumscribuntur. Optima est ergo ea consecutio,

Pin-

Pingendi sunt Angeli, quam Synodus approbavit. Sed Angelos constare proprio corpore, & in proprii corporis specie apparuisse, quod scribit in suo Dialogo Joannes; id quidem nec Synodus Septima probavit, nec ad propositam quaestionem de pingendis Sanctorum Angelorum iconibus pertinebat.

11. *Obiectio 3.* Opp. 2. Justinus in Dialogo cum Tryphone, Clemens Alexandrinus lib. viii. Strom. Tertullianus de cultu feminarum, Cyrillus Alexandrinus lib. in Joan. ix. Cassianus Collat. vii. cap. 13. & Hilarius cap. 5. in Mathæum Angelis aliquod corpus attribunt. His consentit Augustinus lib. ii. de Trinit. cap. 7. in Psal. 85. Epist. 115. ad Nebridium, lib. xxi. de Civ. Dei cap. 10. & in 1. quoque Retract. cap. 26. Non sunt ergo Angeli cujusque corporis prorsus expertes.

12. *Solutio.* Resp. Justinum, Clementem, & Cyrillum, etsi à pluribus benigna interpretatione explicantur vel de corporibus assumptis, vel de corpore accepto pro finita substantia, vere Platonem secutos illius de Angelorum corpore tenuisse sententiam; sed oppositam tradi ab aliis Patribus, & hanc definitioni Lateranensis Concilii magis conformari. Hilarius, & Cassianus videntur incorpoream naturam illam appellare, quæ summe incommutabilis est, & ubique existit ratione suæ immensitatis, & vicissim corpus substantiam, quæ non est suus actus, atque, ut loquuntur Theologi, aliquam habet *potentialitatem*: Quo sensu etiam rationalis anima corpus est, ut scribit Epist. xxviii. Augustinus; ubi tamen animam non esse corpoream, si corpus accipitur pro re extensa, diserte tradit. At Tertullianus nedum Angelos, sed etiam Deum credidit esse corpus, & habere quædam membra *generis sui*, ut diximus ii. libro. Quod si putas nomen corporis Tertullianum pro substantia accepisse; de Angelis tamen nemo hanc interpretationem admisit, quos ille *carne* habere aliquam scripsit in libro de Carne Christi cap. 6. Augustinus vero, ut scribit Norisius, cap. iv. Vindictarum §. 1. dubium se de Angelorum corpore fuisse significat. Etenim posteaquam in xxi. de Civ. Dei scripserat, *Sunt etiam quædam demonibus corpora, sicut doctis hominibus visum est*, paucis interjectis, ait: *Si autem quisquam nulla habere corpora demones asseverat, non est de hac re operosa inquisitione laborandum, aut contentiosa disputatione certandum.* Explanatque ibidem quomo-

do spiritus demones cruciari possint corporeo igne, etiam si nulla eis insint corpora, comparatione rationalis animæ, quæ cum sit spiritualis, membris corporalibus colligatur. Hæc Norisius fatis, ut arbitror, ad repellendum Anatum. Sed Augustini dubitationem comprobatur ulterius insigne testimonium Epistolæ xcv. 8. *Sive habeant Angeli corpora, sive quisquam possit ostendere, quemadmodum corpora non habentes gerere illa omnia potuerint, &c.* Quamquam vero in affirmantem sententiam pluribus in locis inclinat, ibique non solum opinionem aliorum, ut ait Magister Sententiarum in ii. dist. 8. sed propriam videatur exponere; nihilofecius Enar. in Psal. 103. ait Angelos esse *natura spiritus*, & in 1. Retract. cap. xi. Angelorum Sanctorum nomine omnem sanctam creaturam spiritalem intelligi in secreto & occulto ministerio constitutam. Negat ibidem Angelos habere animam, atque hoc nomen eis convenire, retractans quod alibi vocabulum istud Angelis attribuerit, quo secundum Divinam Scripturam humanamque rationem intelligitur spiritualis quædam forma materiam vivificans corporalem. Quamobrem videtur Augustinus priorem de Angelorum corpore sententiam tandem deposuisse; nam si carent anima, seu forma aliqua spirituali, oportet ut sint vel corpora in solidum, vel spiritus undequaque. At Augustinum credidisse Angelos esse corpora sine spiritu, nemo sanæ mentis poterit opinari. Erunt ergo Angeli juxta Augustinum spirituales omnino: ac primo S. Pater Platoniorum tenuerit opinionem, postea revocaverit in dubium, ac tandem eam quoque abiecerit. Quod nisi probare velis: fateberis tamen summam Augustini cum ingenio prudentiam, qui de tam perplexa quaestione in alterutram partem disputaverit. Ex quibus liquet responsio ad argumentum, scilicet non unam esse Antiquorum hac in re mentem, multos autem ambigere, multos opinative duntaxat fuisse loquutos: quibus præferendi sunt, qui certam tenere sententiam, posteriorum consensu, & communi nunc probatam suffragio.

13. *Obiectio 4.* Opp. ultimo. Cruciantur demones igne corporeo, fugantur sensibili sonitu, fumigationibus, carminibus, ut constat de felle piscis, de cithara Davidis, & de carmine Magico *φύλαξαι καὶ θανάτῳ*, &c. de quo in Convivio Poetico Erasmus. Alliciuntur quoque mali spiritus cibis, nidore, suffimentis, &c.

X 3

Resp.

Solutio.

Resp. Torqueri utique dæmones corporeo igne, sed non per corporalem *qualitatem*, ac nativam vim ignis: id vero qua ratione fiat, differendum est infra. Fugantur autem rebus sensibilibus, uti felle piscis affato, & sono citharæ, sed vel Divina virtute, vel quoniam istiusmodi res immutant corporalem dispositionem, ratione cuius dæmones vexant homines. Carmen magicum Plinianum redolet superstitionem; de qua in disquisitione Magica huic libro inferenda. Aliiciuntur denique dæmones per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, carminum, rituum, non ut *animalia cibus*, sed ut *spiritus signis*; in quantum hæc eis exhibentur in signum Divini honoris, quem cupide affectant, ut docet lib. xxi. de Civit. Dei cap. vi. Augustinus.

PROSTHESIS.

14.
Corollarium.

Quæstio de Corpore Angelorum ad hunc modum se habet: eaque sententia, quam defendimus, vera est; & ob allatam definitionem Concilii Lateranensis IV. eandem oppugnare videtur præceptis & inconsiderata temeritas. Attamen, etsi appareat illius Concilii Patres creaturam Angelicam appellare spirituales, & secernere à corporali; nostrum iudicium est, minime spectare ad fidem, imo neque irrefragabili ratione demonstrari, hanc spirituales creaturam cujusvis tenuissimi corporis expertem esse. Nam ad petiitum è Scriptura argumentum respondet Sanctus Pater Augustinus Epist. 95. *Facilius videri potest Angelos esse spiritus dictos, ut homines animas, sicut scriptum est, cum Jacob in Aegyptum tot Animas descendisse, neque enim corpora non habebant.* Id est figura, quam vocant Rhetores *partis Sinecdochen*. Nec proinde animarum nomen Angelis est tribuendum; ne quis putet eorum spiritum adesse & abesse, quomodo mortalibus accidit animabus. Lateranense Concilium definit creaturas omnes tam visibiles, quam invisibiles, tam corporeas, quam spiri-

tuales à Deo fuisse productas, adversus Albigenes, qui Deum non esse omnium creaturarum auctorem, & quasdam à principio malo conditas cum Manichæis delirabant. Sed num invisibilia & spiritualia corpore tenuissimo sint circumscripta, & corporalia ea dicantur, quæ crassiori materia concreta sunt, minime Concilii Patres definiisse tradunt docti complures, inter quos S. Thomas de Malo Q. de dæmonibus art. 1. Sixtus Senensis lib. v. Bibl. S. Annot. viii. & Estius in 11. Sentent. dist. viii. §. iv. Patrum non unam fuisse sententiam liquet ex dictis: unde Bernardus, cuius modestiam se amplecti testatur citato loco Sixtus Senensis, Sermone v. in Cantica inquit: *Videntur Patres de bujusmodi diversa sensisse, & nescire me fateor.* Sanctorum ergo traditio non præbet hac in parte momentum profus irrefragabile. Denique nulla ex præmissis ratiocinationibus plane nos cogit. Nam præcedenti capite dictum est Deum rebus singulis perfectionem, quam voluit, fuisse impertitum; ejusque voluntatis non esse à nobis causam quarendam. Quod *etsi dæmones aëria sunt animalia, morte non dissolventur, quia prævalet in eis elementum, quod ad faciendum, quam ad patiendum est aptius*, inquit S. Pater lib. 111. de Gen. ad lit. cap. x. id est prævalet ignis sidereus, non aqua, vel terra. Legio etiam, de qua Lucas cap. viii. non tantum dæmoniorum numerum, sed multitudinem quamdam indefinite significat; siquidem legitur: *At ille dixit, Legio; quia intraverant demonia multa in eum.* Quamquam id, quod scribunt Calmet in Diction. Bibl. alique Interpretes, omnem legionem 6000. comprehendere, falsum est; nam prima Legio militum sub Romulo trium millium peditum fuit, & trecentorum equitum, qui numerus sæpe variatus, major, aut minor esse consuevit, ut erudite Dempsterus in ix. Antiq. Roman. cap. iv. Ac de Angelorum *σπουδαί* satis quidem diximus; nunc de immortalitate differamus.

CAPUT III.

Quo sensu Angeli mortales, & immortales dicantur.

SUMMARIUM.

1. Afferitur, Angelos multimodis posse appellari mortales.
2. Propugnatur, Angelos dicendos esse ex natura sua immortales, si immortalitas

summatim pro permanentia substantiæ excludentis intrinsecam potentiam incipientem ad non esse.

3. 4. & 5. Refelluntur objectiones.

OCCUR.

Quomodo
Angeli mor-
tales & im-
mortales.

I.
propositio

Angeli sunt
mortales.

OCCURRUNT frequentissime apud PP. discrepantes verbo tenus sententia, aliis Angelos mortales esse affirmantibus, aliis vero immortales; quas duabus thesibus ad concordiam revocantes simul *περὶ ἀλμια* de incorruptibili Angelorum natura extricabimus.

PROPOSITIO I. Appellari possunt Angeli mortales multimodis.

Dicitur enim *mortale* quicquid alicui subest mutationi; unde Augustinus in 11. de Trinit. cap. 9. ait: *Ipsa mutabilitas non inconvenienter mortalis dicitur, secundum quam & anima dicitur mori.* Et in 111. contra Maxim. cap. 12. *Omnis mutatio est quedam mors.* Prosper etiam Epigram. 111.

*Sed quodcumque potest sese amplius,
& minus esse*

Quodam sine ipsi, quod fuerat, moritur.

Probatio.

Etenim quod mutationi obnoxium est, definit quodammodo esse. Ad hunc ergo modum immortales Angeli non sunt, quoniam de loco in locum, de operatione in operationem, & de accepta justitia in culpam, præcisa ipsorum beatitudinis plenitudine, transire possunt. Præterea dicitur *mortale*, quod virtute Divina potest in nihilum redigi: quo sensu idem S. P. Epist. 56. inquit: *Non ob aliud res deficere possunt, nisi quod ex nihilo factæ sunt.* Et Damascenus lib. 2. de Fide: *Immortalis est Angelus non natura, sed gratia: nam quidquid initium habuit, & desinere suapte natura potest.* Quo in loco perspicuum est, gratiam appellari solam voluntatem Creatoris potentis omnia reducere in nihilum, si ei lubeat. Hanc mortalitatem, quam dicunt Scholastici *ab extrinseco*, habet in se quælibet creatura: & male Juvenin Dissert. 1. de Angelis cap. 2. hanc conclusionem ponit: *Angeli sunt immortales ab extrinseco.* Nam quod ait illos esse ab intrinseco immortales, quorum corruptio semper impeditur ab extrinseca causa, falsum est: quippe aliud est esse immortale, aliud esse non moriturum, quemadmodum aliud est non esse moriturum, aliud esse mortale. Illi ergo, quorum mors à Deo impeditur, utique non moriuntur, ab extrinseco tamen mortales sunt, quod vidit etiam Plato, docens, ut scribit in Theologicis Proclus, minores Deos *μὴτε ἀθανάτους εἶναι, μὴτε τελευτῶναι θανάτῳ* nec mortales esse, nec tamen morituros. Ulterius dicitur *mortale*, quod ab alio immortalitatem accepit, non ex necessitate originis, (hoc enim sensu etiam Filius Dei appellaretur mortalis, quod impium est,) sed loco doni

ac beneficii, sive, ut supra diximus, voluntate Creatoris; ideoque non male Auctor Responsorum ad Orthodoxos, ait: *Solus Deus immortalitatem dicitur habere, eo quod non ex alterius voluntate eam habet, sicut ceteri omnes immortales, ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ ἀνελκὺς δύναται, sed ex suapte essentia.* Horum omnium hæc sit epitome: *Mortale* est quodammodo quicquid alicui subijcitur mutationi, ex nihilo productum est, & Dei voluntate non deficit; Angeli aliqua ex parte immutantur, sunt ex nihilo, atque à Dei voluntate habent ne deficient: Ergo Angeli sunt quodammodo *Mortales*.

PROPOSITIO II. Quatenus immortalitas idem est ac permanentia substantiæ, quæ nullam habet intrinsecam potentiam inclinantem se ad non esse, Angeli dicendi sunt ex natura sua immortales.

2.
Propositio 2.
Angeli sunt
immortales.

Hæc thesis auctoritate ac ratione probatur. Scriptor enim librorum de Divinis Nominibus lib. 11. cap. 4. *Intellectuales substantiæ, inquit, indeficientem & imminorabilem vitam habent.* Athan. de Consid. cap. 6. & Hilarius in Psal. 118. Angelos vocant *immortales, & in æternum manentes.* Et Maximus Martyr in Epistolam 11. ad Corinth. ait: *Quæ videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna.* Patrum itaque auctoritate liquet Angelos esse immortales. Quod tribus à ratione argumentis confirmatur: ac primum sit; Omne, quod suapte natura corrumpitur, dissolubile est: quod est dissolubile partes habet: quod habet partes, extensum est, & corporeum; At Angeli corporis expertes sunt: Ergo neque partes habere, neque dissolvi, neque interire naturaliter possunt. Alterum promittitur ex comparatione formæ per se subsistentis: hæc enim neque corruptibilis est *per accidens*, id est per dissolutionem alterius, quoniam forma *per se* subsistens non generatur: neque est corruptibilis *per se*, quia separari nequit ab existentia, quæ illi *per se* competit. Hæc autem manifestum est convenire etiam substantiæ Angelicæ, quæ nec gignitur, neque ex materia conflat. Tertium vero argumentum est hujusmodi: Nequit Angelus deficere ad instar rerum corporearum *per corruptionem*, & consequenter si moriatur, desinet esse *per annihilationem* sui: At in nihilum nulla res redigi potest naturaliter, sed tantum per hoc quod causa extrinseca suam subtrahat conservationem, quemadmodum ex nihilo nulla res producit, nisi per Creatoris omnipotentiam.

Probatur.

tiam. Quare *annihilatio* nunquam naturalis esse potest, sed opus Divinum, ac solius Dei; neque importat aliquid intrinsecum principium *corruptionis*, quale est in rebus in se contrarietatem habentibus, aut saltem potentiam materiæ, sed solam à prima causa dependentiam, ut docet Quæst. 1. art. 5. Doctor Angelicus.

OBJECTIONES REFELLUNTUR.

3. Argues 1. In priori ad Timoth. Oppositio 1. cap. vi. 16. legitur: *Deus solus habet immortalitatem*. Resp. veram esse Apostolicam sententiam, quatenus Deus incommutabilis est, à nullo productus, atque immortalis essentia sua, non voluntate alterius; prout thesi prima fuit explicatum.

Atque hoc sensu ponitur identidem vox *μὴνός* *solus*, ut ad Romanos xvi. 27. *Μὴνός σοφῶς Θεός*, soli Sapienti Deo. Igitur, ut *solus Sapientis*, ita dicitur *μὴνός* *ἐξ ὧν ἀθανάτων*, *Solus habens immortalitatem*, quoniam est sua sapientia, sua immortalitas, & quidquid habet, habet incommutabiliter, & à se. *Nisi fallor*, inquit Hieronymus Comment. in hunc locum, *quomodo solus habere dicitur immortalitatem, cum & Angelos, & multas rationabiles fecerit creaturas, quibus dederit immortalitatem; ita & solus dicitur verax, non quod & ceteri & immortales, & veritatis non sint amatores; sed quod ille solus naturaliter sit, & immortalis & verus: ceteri vero immortalitatem & veritatem ex largitionis illius dono consequantur: Et aliud sit verum esse per semet, aliud in potestate donantis esse quod habeas.*

4. Argues 2. Hieronymus hoc loco affirmat Angelos immortalitatem habere *Dono largitionis*. Damascenus lib. 2. de Fide cap. 3. Sophronius Act. xi. Synodi Sextæ, & Cyrillus lib. Thesaurorum vicesimo, docent Angelos immortales esse, *non natura, sed gratia*.

Responsio. Resp. nomine *gratiæ* intelligi à PP. donum creationis, & conservationis,

non supernaturale auxilium, quod per subministrationem Spiritus Sancti pertinet ad concupiscentias, tentationesque vincendas; ut observant Patres Africani in Epistola inter Augustinianas clxxvii. alias xcv. Quod vero hanc gratiam creationis & conservationis Patres intelligant, satis liquet; nam Hieronymus ait immortalitatem Angelorum esse donum largitionis, quoniam illam non habent *per semet*: Et Damascenus apud Petavium lib. 1. de Angelis cap. v. n. 3. immortalitatem Angelorum explicat esse donum gratiæ exemplo rotæ, quæ circumagitur, & identidem à movente accipit impressionem; Cyrillus quoque affert exemplum consumile ignis, qui ab agente movetur. Et recte; Sapiens enim cap. xi. 26. ita Deum alloquitur: *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses?*

Argues 3. Angeli sunt ex nihilo: Ergo in nihilum tendunt. Resp. dist. concessio. 5. Oppositio 3. quens: In nihilum tendunt, id est, nisi eos conservet manus Omnipotentis, necesse est ut redigantur in nihilum, concedo: id est, habent intrinsecum mortalitatis principium, quod est qualitatum pugna, aut partium compositio, nego consequentiam. Quod Angeli ex nihilo producti à prima causa deindeant, & jugi conservatione sint quodammodo instaurandi, probat illos mortales esse *ab extrinseco*, & immortales voluntate Creatoris. At nullum inde consequitur in eis physica corruptionis principium, quod est contrarietas, aut potentia materiæ. Dixi autem *physica*; nam ex quo spiritualis substantia sit ex nihilo, oritur in ea potentia peccandi, quæ est quædam species mortalitatis: cujus variatio cogitationum, affectuumque mutabilitas intrinsecum principium est; quomodo pugna corporearum qualitatum principium est corruptionis. Atque hinc est, quod ubi datur unius cogitationis, sive delectationis necessitas, quemadmodum contingit in patria, tollitur largitionis dono etiam hæc species mortalitatis, sive potentia peccandi.

CAPUT IV.

Quænam differentia sit inter Angelos statuenda?

SUMMARIUM.

1. Status questionis.

2. 3. & 4. Probatur, non repugnare multiplicationem Angelorum in eadem specie.

5. & 6. Defenditur ut probabilius, Angelos

omnes esse ejusdem speciei, & solum intercedere differentiam accidentalem videlicet ordinis, muneris, ac dignitatis.

à 7. Usque ad 10, solvantur objectiones.

CONSI-

1.
Quomodo
differant
Angeli.

CONSILIUM mihi erat in hac quæ-
stione magnam sequi Augustini
modestiam, qui de Angelorum di-
scriminibus in lib. contra Priscillian.
cap. x. ait: *Quo me contemnas, quem
magnum putas esse Doctorem, quænam
ista sint, & quid inter se differant, ne-
scio.* Verum Scholastici quæstionem
hanc nolunt prætermitti, & ad eam
ventilandam me compellunt. Id vero,
ut faciam moderatione, quam scientiam
opportunitatis appellat Cicero, & quæ
in rebus obscurioribus maxime tenenda
est; prætermitto diversas Theologorum
sententias, quorum plerique putant An-
gelos differre invicem *specie*, plerique
numero, plerique vero cum numero,
rum *specie*. Quid sit autem differre *spe-
cie*, neminem puto latere: nam quem-
admodum *speciei* nomine essentiam re-
rum naturamque intelligimus; ita dif-
ferentiam *specificam* eam, quæ essentia
importat discrepantiam, consuevimus
nominare. Hanc dari inter Angelos mi-
nime affirmo, quos inter, probabiliori
sententia, sola accidentalis discrepan-
tia statuitur: idque exponam, hæsitans
tamen, & plerumque mihi ipsi diffi-
dens.

2.
Propositio.
Angeli mul-
tiplicantur in
eadem spe-
cie,
Probatur.

PROPOSITIO I. Non repugnat plu-
res Angelos in eadem specie multipli-
cari.
Videtur hæc Conclusio Patrum auctoritati, & Theologica rationationi
consentanea. Nam I. S. P. Augustinus
lib. III. de Lib. arb. cap. 12. docet,
quod *etiamsi peccassent omnes Angeli,
nullum inopiam facerent ad regendum im-
perium suum Auctori Angelorum; non
enim bonitas ejus, quasi aliquo tædio, &
omnipotentia deficeret difficultate ad
creandos alios, quos in iisdem sedibus col-
locaret, quas peccando alii deseruissent.*
Quare ergo non poterit Deus simili-
liter condere Angelos ejusdem essen-
tialis perfectionis cum iis, qui fue-
runt producti? Nunquid Divina pro-
videntia largiri potest aliis Angelis eam-
dem gratiam, eandemque gloriam, &
Divina omnipotentia nequit illis eam-
dem naturam, essentiamque impertiri?
Deinde Patres diffidenter, dubitanterque
de Angelorum differentia loquuti sunt,
quæ dubitatio nulla accedente Ecclesiæ
definitione facit, ne præsens controver-
sia ad fidem pertineat. Et quidem Au-
gustini verba ex libro contra Priscillia-
nistas ad Orosium supra produximus;
quibus similia repetit capite quinquage-
simo octavo Enchiridil. Damascenus
quoque lib. II. cap. 2. *Sive æquales
sint Angeli secundum speciem,* (inquit)
R. P. Berti Theol. Tom. II.

sive differentes, nescimus. Illud verò,
de quo Patres tam vehementer dubi-
tant, non debet credi impossibile: non
enim adeo insignite rudes censendi sunt,
ut aperte pugnantia in dubium revocave-
rint. Igitur existimaverunt saltem vir-
tute Divina fieri posse, ut plures An-
geli eandem specie naturam nancisce-
rentur.

In hujus thesis confirmationem ob-
viam sit humana ratio. Nam substantia
Angelorum est reipsa finita ac limitata:
Alias ergo *specie* consimiles omnino sub-
stantias compatitur. Quippe ideo Es-
sentia Dei omnem aliam, quæ sit ejus-
dem *speciei* excludit, quoniam infini-
ta est, incommutabilis ac perfectissi-
ma. Igitur si Angelorum essentia illi-
mitata non est, neque unde quaque per-
fecta, plures in eadem *specie* poterit
comprehendere. Atque argumentatio
ista duabus aliis corroboratur. Primo
enim per Thomistas substantia An-
gelorum ratione limitationis suæ de-
facto in plures *species* dividitur. Ergo
nihil impedit, quin unaquæque Ange-
lica *species* propter finem, ac mensu-
ram, qua concluditur, in plura indivi-
dua sit distributa. Præterea animæ ra-
tionales, quoniam terminationem ac
modum habent, in eadem *specie* multi-
plicantur. Itaque multiplicari quoque
poterunt Angeli, cum terminum ac
finem sorte, & conditione creaturarum
habere debeant.

De Anima rationali respondent Tho-
mistæ multiplicabilem esse numero ra-
tione subjecti, sive ordinis ad corpus;
quum impossibile sit haberi differentiam
numericam sine materia. At nos hæc
refellimus I. Quia potest Deus rationa-
lem animam condere, quæ nullum ha-
beat ordinem ad corpus: nam si facit
animas separatas sine corpore existere;
potest etiam animas producere, quæ
non sint natura sua formæ corporum,
& tamen eandem habeant spiritalem sub-
stantiam, eademque polleant virtute.
II. Ordo ille, quem animæ dicunt ad
corpus, non efficit, sed supponit ipsa-
rum animarum *individuationem*: quum
prius sit aliquam rem esse in se, quam
dici ad aliud, saltem aut natura, aut
ratione. III. Rationalis anima, & quæ-
libet forma in materia, seu corpore re-
cepta, multiplicabilis est, eo quod sub-
jectum dat ei particulare ac distinctum
existendi modum; Sed etiam agens con-
fert rei creatæ esse aliquod particulare
& distinctum: Quælibet ergo creatura
erit numero multiplicabilis. IV. Non
video, quomodo materia res corpora-
les

3.
Confirmatur
ratione hu-
mana.

4.
Oppositio
Thomista-
rum cum
solutione.

Y

les individuas constituat, nisi quod certis figuræ, extensionis, aut loci adjunctis illas afficit, ac determinat. Plura ergo individua in una *specie* Angelica erunt, si natura Angeli sint circumscripti, variisque characteribus, ac proprietatibus exornati.

5. PROPOSITIO II. Videtur probabilior, ac Patribus magis consentanea sententia eorum, qui affirmant Angelos omnes esse unius *speciei*, neque inter illos aliquam discrepantiam intercedere, nisi accidentalem, qualis est inter stellam, & stellam, aut animam, & animam, differentiam videlicet ordinis, muneris ac dignitatis.

Probatur ex Patribus. Sequitur hæc propositio ex præcedenti, & probatur ex Patribus. Maximus Martyr cap. 5. de Hierarch. Eccl. ait: *Angeli omnes, ut appellationis unius, sic & naturæ omnino sunt ejusdem*: ac subinde: *In Angelis alius est princeps, alius subjectus, & tamen natura Angeli sunt omnes: & in dignitate quidem est differentia, in natura vero communio. Nam & stella à stella differt in gloria, natura vero stellarum omnium est una.* Gregorius Nyssenus sub finem lib. VI. docet intelligibiles substantias enumeratas à Paulo ejusdem esse naturæ, quemadmodum sunt invicem plures animæ: *Quamobrem, inquit, qui dicit naturarum differentias in numeratis à Paulo nominibus indicari, seipsum seducit.* Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Joan. *Angelus ab altero Angelo nulla re differt, secundum id quod sunt Angeli: nempe cum omnes sint ejusdem speciei, in unam naturam colligantur.* Et in Dialogo 1. de Trinit. *Annon similis est natura Angelus Angelo, & homo cuius alteri homini?* Hærent similia Paschasius lib. 2. de Spiritu Sancto, Gelasius in lib. adversus hæresim Pelagianam, alique complures. Patres ergo in eam sententiam propendunt, quæ affirmat Angelos discrepare ab invicem tantummodo accidentaliter, sive gradu, ordine, ac dignitate.

6. Ex his SS. PP. testimoniis etiam Theologica ratio deducitur. Etenim diversitas dignitatis aut muneris non est essentialis & specifica, sed accidentaliter tantum, & qualis inter individua ejusdem naturæ intercedit: Angeli, ut Patres tradunt, non differunt nisi dignitate, vel ordine: Ergo diversi sunt tantum accidentaliter, non specificè. Præterea, ut scite animadvertit in hac eadem quæstione Petavius, in rebus, quæ à sensibus remotæ sunt, magis auctoritate duci ac moveri debemus, quam

ratione, quæ nulla satis firma potest superpetere. Demum Tom. xxv. Bibl. PP. pag. 331. dicitur damnata à Stephano Parisiensi de consilio Magistrorum Theologiæ anno 1277. hæc propositio numero sexta decima: *Quia intelligentiæ non habent materiam, Deus non potest plures ejusdem speciei facere.* Quæ damnatio, qualiscunque sit, saltem evincit non esse solam materiam physicam principium individuationis: qua tutela, præsidioque tegitur imbecillis plurimorum opinio.

OBJECTA REFELLUNTUR.

Primo obijciunt: Quæ differunt forma, differunt *specie*, forma enim est ipsa essentia, sive, ut loquuntur Scholastici *constitutivum rei*: sed Angeli differunt sola forma, quoniam materiæ sunt expertes: ergo Angeli differunt *specie*. 7. Obiectio 1.

Resp. dist. majorem propositionem. Quæ differunt forma &c. videlicet per rationes formales, seu per ea, quæ scholæ appellare solent *prædicata essentialia*, concedo: quæ differunt forma, id est, aliqua existendi limitatione ac mensura, nego. Ergo duplici modo una forma discrepare potest ab alia. Primo per essentialē sui constitutivum, ut forma hominis differt à forma equi; & hæc differentia essentialis est, atque *specificā*: secundo per modum ac finem existentie suæ, quomodo anima unius hominis differens est ab anima alterius: & differentia istiusmodi non *specificā* est, sed *numerica*. Talis est Angeli ab Angelo discrepantia. Solutio.

Apponunt alteram objectionem: Forma, quæ recepta non est, existit indivisibiliter: substantia Angelorum est forma, quæ recepta non est: Igitur substantia Angelorum indivisibiliter existit. 8. Obiectio 2.

Resp. dist. majorem: Si hujusmodi forma, ut non recepta, ita sit infinita, quemadmodum est Deus, aut indeterminata, quales sunt *species* Dialecticorum, & universalis Porphyrii; concedo: Si forma in nullo recepta corpore sit ab agente in aliquo existentie modo coarctata, uti est substantia qualibet physica à Deo producta, nego. *Formæ abstractæ*, E. G. albedo, rationalitas, plura individua non habent, quoniam non sunt aliquæ formæ physice existentes ac limitatæ: sed ratio quædam intelligibilis, aut idea rerum, aut mentis perceptio, cujus ope de omni albedine, de omni rationali substantia judicium fertur. At forma quæcunque physica, licet à corpore divulsa sit, non est omne esse phy-

physicum, nisi forte sit infinita; & per consequens in plura individua scindi potest, ac dividi.

9. Objectio 3. Tertiam adhuc rationem addunt: Conveniens aptumque fuit plurium rerum spiritualium *species* condi, quemadmodum consentanea ac decens fuit productio plurium rerum corporearum.

10. Solutio. Resp. dari quidem plures spirituales substantias, quæ *specie* differunt: datur enim Deus, id est substantia intelligens, & simpliciter infinita: datur Angelus, sive substantia intelligens & completa; & datur anima rationalis, quæ est substantia intelligens, & forma corporis. In Angelis autem plures *species* minime convenire videntur, quando-

quidem curnam fuerunt creati? Ad latitudinem Conditoris sui, ad præsidium orbis terrarum, ad ministeria obeunda; quæ omnia solam postulant differentiam ordinis, ac dignitatis. Econtra plures rerum corporearum *species* homini, cuius gratia conditæ sunt, necessariae esse videbantur. Sed in his, quæ à Dei pendunt arbitrio, id consentaneum, & decorum est existimandum, quod ei placuit, non quod in animo versatur humano. Denique si rerum spiritualium, & corporearum idonea sit comparatio; erit in Angelis non solum differentia essentialis, verum etiam *numerica*, quum utraque inter corporales naturas intersit.

CAPUT V.

De Angelorum numero ac multitudine.

SUMMARIUM.

1. Status quæstionis.

2. 3. & 4. Probatur, numerum Angelorum

non esse hominum multitudine ampliorem, sed reponendum inter res incertas.

1. Quis numerus & multitudo Angelorum.

PRINCIPIO tanquam certum tenendum est Angelos esse in aliquo magno numero, quamquam Rab. Moyses tot esse credidit, quot sunt cœlestia corpora, quæ ab ipsis moventur. Verum refellitur hæc sententia ex Danielis VII. 10. & Apocalyp. v. 11. ubi legitur: *Et erat numerus eorum milliamillium*; id est, maxima, & propedum infinita multitudo; ut affirmant Cyrillus Orat. XII. Dionys. de Cœlesti Hierarch. cap. XIV. & Hom. 2. de Incomprehensibili Jo. Chrysostomus. Neque contrarium evincit, quod Raphael Angelus ait Tobie XII. 15. *Ego enim sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adsunt ante Deum*: unde consequi videtur Angelos non esse nisi numero septem. Nam septem sunt veluti Principes cæterorum, & sublimiori gradu throno proximi divinitatis, cum ii dicantur thronis regum adstare, qui intimæ sunt admissionis. Quare primores Angelos septem commemorat etiam Joannes in Apocalypsi cit. cap. v. n. 6. *Qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram*: at ne quis credat hoc parvo numero spirituales substantias finire, additur infra num. 11. *Et vidi, & audivi vocem Angelorum multorum in circuitu Throni*. Cum itaque magna sit multitudo Angelorum; inquirendum est, an eorum numerus hominum universorum summam excedat. Atque non tantum homines, sed etiam singulas res

R. P. Berti Theol. Tom. II.

corporeas ab Angelorum multitudine superari docet q. L. art. 3. beatus Thomas: *Quia, inquit, quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in majori excessu sunt creata à Deo*. Verum hæc ratio admodum lubrica est, & incerta; tum quia rerum creatarum numerus à sola Dei voluntate dependet; tum etiam, quia hoc posito fundamento propagandi forent homines supra numerum lapidum, & arenarum. Aptius ergo inter Angelos, hominesque instituemus comparisonem.

PROPOSITIO: Videtur numerum Angelorum non esse hominum multitudine ampliorem, sed incerta res est, neque debet temere definiri.

Habet theorema partes duas: quarum prima ostenditur ex cap. XX. Lucæ v. 36. ubi de Filiis resurrectionis, id est prædestinatis ad gloriam legitur: *Aequales enim angelis sunt*. Quæ verba de immortalitatis quidem donò, & cœlesti beatitudine accipienda sunt, sed etiam parem Angelorum Sanctorum, beatorumque hominum numerum insinuare videntur. Nam S. P. Augustinus capite Enchiridii XXIX. ita hunc locum interpretatur: *Hoc enim promissum est resurgentibus Sanctis, quando erunt æquales Angelis Dei. Ita superna Jerusalem mater nostra, civitas Dei nullo civium suorum numerositate fraudabitur, aut uberiore etiam copia fortasse regnabit*. Tradit consimilia lib. XXII. de Civit. Dei

2. Propositio incerta est multitudo Angelorum.

Probatur non plures esse Angelos quam homines.

Y 2

Dei cap. 1. scribens. *Tantum populum per gratiam suam collegit, ut inde suppleat & instauret partem, quæ lapsa est Angelorum.* Futurum autem in gloria æqualem numerum hominum Angelorumque tradunt alii Patres, præsertim Gregorius Hom. xxxiv. in Evangelia: nec repugnat ratio, cum prædestinatio post Adæ lapsum sit Dei beneplacitum eligens homines ad instaurandum numerum supernorum civium, unde Angeli apostatæ ceciderunt; quod etiam Anselmus docet in lib. Cur Deus homo cap. 18. & Isidorus de summo bono cap. 52. Quot vero Angeli lapsi sint, incertum quidem est, sed tamen minores fuisse stantibus videtur sequi ex versu 4. capitis xii. Apocalypseos: *Et cauda ejus trahabat tertiam partem stellarum.* Hæc enim verba licet de exiliis viris proferantur, qui in extrema persecutione ad ambitum terrenæ gloriæ inhiabunt, alludunt tamen, ut cum Victorino docent Interpretes, ad superborum Angelorum ruinam: qui non arithmetice, sed proportionem quadam pars stellarum tertia appellantur. Ergo si Angeli comparentur cum hominibus, qui ab Adam ad finem usque mundi futuri sunt, erunt numero pauciores: Nam homines prædestinati aut æquant, aut excedunt numerum Angelorum Sanctorum, aut saltem neque tertia, neque magna pars omnium plane hominum dici possunt: & homines reprobi qui supergrediuntur multitudinem electorum, superare debent multitudinem dæmonum, quoniam hi pauciores sunt Angelis sanctis, sunt tamen tertia, sive magna pars Angelorum.

3. Argumen-
tum Vasque-
si cum solu-
tione.

Huic argumento respondet Vasquesius, etiamsi certum sit sedes Angelorum supplendas esse ex hominibus, incertum tamen esse, an tot homines in eas sint asciscendi, quot Angeli ceciderunt. At hæc responsio refellitur, quoniam nisi tot saltem homines salvi fierent, superna Hierusalem civium suorum numero defraudaretur: quare

nisi homines salvandi sint plures, æquibunt proculdubio Angelos perditionis. Reponit Cornelius à Lapide in cap. xii. Apocalypsis, tertiam partem dici pro magno numero. Ita est; sed magnus numerus, qui sit plusquam dimidia totius summæ pars, nequit per auxesin appellari pars tertia; alioqui non accretionis figura erit, sed diminutionis: unde fateor tertiam stellarum partem designare numerum indefinitæ multitudinis; sed nego hanc indefinitam multitudinem, quæ dicitur pars tertia, cætarum stellarum, id est, beatorum Angelorum numerum superare. Estius denique ait Angelos in Scripturis numerari quadam *emphasi*, quæ nullibi tribuitur hominibus, ut quando apud lxx. censentur Danielis vii. 10. Angelorum *μυριας μυριαδες, decies millies centena millium.* Verum fallitur, nam Genes. xxi. 17. soli filii Abraham æquiparantur arenæ, quæ est in littore maris, & homines prædestinati cap. vii. Apoc. 9. dicuntur *turba magna, quam dinumerare nemo potest.* Pauci autem homines appellantur aliquando, propterea quod non omnes simul vivunt, sed procreantur quotidie permulti, permultique in pulverem suum revertuntur. Hactenus probabiles conjecturæ.

Altera enim pars propositionis, videlicet, quod non possit de hac recertum proferri iudicium, probatur ex Dionysio, sive Auctore librorum de Divin. Nom. & Cæl. Hierarch. cap. 14. & Dionysio Carthusiano Comment. in hunc locum, Aenea quoque Gazæo in Theophrasto, & Thoma Aquinate citata quæst. 1. qui omnes defendunt exercitum supernarum mentium excedere omnium rerum corporarum multitudinem. Quamquam S. Thomas explicatur à Cajetano de numero *specierum*, non individuorum materialium; quem numerum forte singuli homines superabunt. At quidquid dixeris, neque certa ratione probari potest, neque apertissime refutari.

4. Probatur in-
certitudo.

CAPUT VI.

Quo tempore, & loco à Deo Angeli producti sint?

SUMMARIUM.

1. Status questionis.

2. 3. & 4. Probatur, probabilius Angelos una cum rebus corporeis fuisse creatos.

5. Ostenditur, hanc sententiam minimè pertinere ad fidem.

6. 7. 8. Propugnatur, neque ad fidem spectare sententiam, quæ asserit Angelos fuisse in Empyreo creatos.

à num. 9. usque ad 15. Eliduntur contraria argumenta.

SPIRI-

1.
Tempus &
locus produ-
ctionis An-
gelorum.

SPIRITALEM, corporeamque crea-
turam à Deo conditam liquet ex de-
finitione Lateranensis Concilii alla-
ta secundo capite, & ex idea ac notione
creaturarum, quæ demonstrat nullam
rem, præter summam divinamque sub-
stantiam, existere à semetipsa. Tan-
tummodo de loco, ac tempore creatio-
nis Angelorum potest in ambiguo Theo-
logica disputatio versari. Græcorum
enim plures Angelos ante aspectabilem
mundum conditos pronuntiarunt; &
Augustinus aliquando ac Rupertus pro-
ductos in superiore parte aeris tradide-
runt: at communior videtur opinio in
cælo Empyreo, & una cum rebus visi-
bilibus fuisse productos. Hæc duo pro-
ximæ inquisitioni segetem ac materiam
suppeditabunt.

2.
Propositio
Angeli cum
rebus corpo-
reus creati.

Probatur ex
S. Scriptura.

PROPOSITIO I. Est probabilior sen-
tentia eorum, qui existimant Angelos
una cum rebus corporeis fuisse creatos.
Sacris literis, testimonio Patrum, &
ratione probatur. Genes. 7. legitur: *In
principio creavit Deus cælum, & ter-
ram*: quod ita communiter accipitur,
ut nihil antea Deum creavisse intelliga-
tur, ut docet Augustinus xi. de Civit.
Dei cap. 6. & Exodi xx. 11. *Sex diebus fe-
cit Dominus cælum, & terram, & mare,
& omnia, quæ in eis sunt*: id est quæ-
cunque cæli, aut terræ ambitu conti-
nentur. Angeli ergo, qui & creaturæ
sunt, & aliqua huiusce molis parte clau-
duntur, creati ante cælum & terram
nequaquam fuerunt.

3.
Probatur &
testimonio
Patrum.

Ex Patribus autem, cum non omnes
idem sentiant, hos proferam. Augusti-
nus, qui tamen aliquando perplexe lo-
quitur, Angelos lucem prima die à Deo
conditam appellat lib. v. de Gen. ad lit.
cap. 19. & in lib. imperfecto de Genes.
cap. v. n. 20. exponens verba Genesios,
Fiat lux, ait: *Alia est lux de Deo nata,
& alia lux quam fecit Deus: nata de
Deo lux est ipsa Dei Sapientia; facta
vero lux, est quelibet mutabilis sive cor-
porea, sive incorporea.* Et lib. xi. de
Civ. Dei cap. 33. *In principio creavit
Deus cælum & terram*: quibus nomini-
bus universalis est significata creatura,
vel spiritualis & corporalis, quod est
credibilis; vel magnæ duæ mundi par-
tes, quibus omnia, quæ creata sunt con-
tinentur. Epiphanius quoque hæres. 65.
*Illud (inquit) evidenter divinus sermo
declarat, neque post sydera productos An-
gelos, neque ante cælum terramque con-
stitutos.* Nonnullos alios laudabimus
paullo infra.

4.
Probatur ra-
tione.

Suffragatur & ratio. Vel enim An-
geli creati sunt multis ante mundum sæ-

culis, ut Græci plures affirmant, vel
exiguo intervallo: Si creati fuerunt
pluribus antea sæculis, aut initio pec-
caverunt, aut in accepta iustitia aliquan-
diu perseverarunt. Porro non illico
peccaverunt, quippe post peccatum ru-
dentibus inferni detractos esse, sive in
caliginosum aerem, sive subtus terram,
certa argumenta, & invicta testimonia
declarant. At neque aer tum erat, nec
terra, quo possent relegari. Persevera-
verunt igitur per diu, & ceciderunt po-
stea mundo jam condito. Verum si hoc
esset, in gratia confirmati fuissent simul
cum Angelis sanctis, qui stantes per li-
berum arbitrium majorem Divinorum
beneficiorum amplitudinem acceperunt.
Quod si factos dixeris paullo ante cor-
poream creaturam, ruet tunc præsidium
vetustæ auctoritatis, & qualecunque ar-
gumentum Græcorum. Nam hi infinita
propemodum spatia ponunt inter
creationem Angelorum, & mundi, ut
illi fierent Creatoris munificentia par-
ticipes, divinasque laudes longe ante
tempora sæcularia præcinerent. Ergo
nugatorie, tenuiterque putatur condi-
tionem Spirituum aut maximo, aut bre-
vi intervallo productionem rerum visi-
bilium antevertisse.

PROPOSITIO II. Ad fidem supe-
rior sententia nequaquam spectat.

Contrariam opinionem proscriptam
anno 1215. à Synodo Lateranensi cap. 1.
censent Vellozillus in Advert. ad ix. To-
mum Hieronymi Quæst. 33. & nonnul-
li post Ferrariensem Scholastici: quos
ruditer refellit Gabriel Vasquez Di-
sput. ccxxiv. & Juenin dissert. 1. de An-
gelis q. 3. Et jure merito: nam primo
S. Thomas, qui post Lateranense Con-
cilium floruit quæst. lx1. art. 3. ait: *Non
est igitur probabile, ut Deus, cujus per-
fecta sunt opera, ut dicitur Deut. xxx11.
creaturam angelicam seorsum ante alias
creaturas creaverit; quamvis contra-
rium non sit reputandum erroneum, præ-
cipue propter sententiam Gregorii Na-
zianzeni, cujus tanta est in Doctrina Chri-
stiana auctoritas, ut nullus unquam ejus
dictis calumniam inferre præsumpserit,
sicut nec Athanasii documentis, ut Hiero-
nymus dicit.* Hoc vero Thomæ judi-
cium probant Genebrardus Parisiensis
Theologus, Estius, Petavius, alique
celebriores, quorum plerique accurate
Concilii verba librarunt. Deinde si
quæstio hæc esset Lateranensi decreto
definita, id esset, quoniam ab eo dam-
nantur errores Origenis, & eorum, qui
autumarunt spirituales substantias pri-
mum productas à Deo, ut spirituali dun-

Propositio 2.
sententia
prior non
pertinet ad
fidem.

Probatur

taxat fruerentur dignitate, ab his vero conditas res corporeas, illasque post culpam in aerea corpora, tanquam in carcerem fuisse detrusas. At Nanzianzeni, Cassiani, aliorumque sententia de Angelorum ante mundum adspectabilem productione nihil cum perversis Origenianis erroribus habet commune. Quamobrem, dummodo quis profiteatur solum Deum universæ creaturæ auctorem esse, nullamque ab Angelo, vel dæmone procreatam, neque dogma aliud in Origenistis, Manetisque gregalibus fulguritum ab Orco revocet; non est, cur ob assertam præexistentiam Angelorum Lateranensis Concilii damnationi subiciatur. Præterea duo tantum sunt in ea Concilii definitione, quæ hominem Theologum possent aliquantulum commovere: unum, quod affirmetur, utramque creaturam, spirituales, & mundanam fuisse conditam *initio temporis*: alterum quod pronuncietur utramque productam esse *simul*. Verum *in initio temporis* facere nequit certum de fide argumentum, cum positum sit ad demonstrandum Angelos non esse æternos, neque semper extitisse, sed productos ex non extantibus, atque durationis suæ habuisse principium. Neque cogimur *tempus* accipere sensu Arabum philosophorum, & pro sola mensura motus rerum corporearum, cum alii, etiam è sectis Philosophicis, tempus describant, quod sit subcisiua quædam duratio rerum, quæ habuerunt initium, nec perpetuo extiterunt. Particula vero *simul* significare potest, Deum utramque creaturam *pariter* condidisse, quomodo viri docti, qui nolunt amplecti Augustini de simultanea rerum creatione doctrinam, explicant illud Ecclesiastici cap. xviii. *Qui vivit in æternum creavit omnia simul*. Quam utique interpretationem patitur definitio Lateranensis, & hæresis ibi damnata eorum, qui Deum singularum creaturarum negabant esse Conditozem. Græcorum ergo sententia post Lateranensem Synodum ab hæreseos nota tecta, sartaque perseverat. Postremo Synodorum Sanctarum Patres in definitionibus pertinentibus ad fidem, duas exploratissimas regulas tenere solent, Traditionem, divinamque Scripturam. At ex Traditione Angelos ante mundum minime fuisse, nemo potest evincere. Contrarium namque sentiunt Gregorius Nazianz. Orat. xxxviii. & xl. Damascenus lib. ii. cap. 3. Auctor de Divinis Nominibus cap. 5. Maximus, Nicetas, & alii plurimi, quorum testimonia pro-

fert lib. i. de Angelis cap. xv. Petavius. Neque soli Græci hæc tradiderunt; verum etiam ex Latinis Ambrosi lib. i. Hexam. Isidorus Hispalensis lib. i. de Summo Bono cap. 12. Hieronymus in cap. i. ad Titum, & Beda Tom. viii. q. ix. Itaque traditio non est hac in re penitus manifesta. Textus autem Scripturarum probabilem quidem, ut diximus, sententiam faciunt: at non prorsus irrefragabilem. Nam verba Genes. *In principio creavit Deus celum & terram*, non incongrue accipi possunt de principio durationis rerum corporalium, quarum narrationem Moyses instituit, ita ut sensus sit, nullam corporealem creaturam ante celum terramque extitisse. Idem esse potest sensus verborum Exodi: *Sex diebus, &c.* quæ exponi possunt de rebus sensibilibus, quæ sunt quidem omnes sex dierum spatio productæ, & sunt ob molem propriæ quantitatis in loco extenso, & corporeo. Addunt aliqui verba Apostoli ad Heb. i. 14. *Omnes sunt administratores Spiritus*. Verum neque hæc ad præsentem controversiam dirimendam sunt satis: quippe non est necesse, ut Angeli semper ministerium erga res corporeas exerceant, aut si exercent continuo, non sequitur eos non fuisse antequam exercerent: id enim spectat ad officium illis mandatum à Deo, non ad ipsorum productionem, sive substantiam. A primo ad ultimum liquet non esse dogma fidei, quod Angeli una cum rebus aspectabilibus creati sint, quamvis id à nobis probabilius esse judicetur.

PROPOSITIO III. Neque ad fidem 6. spectat, imo nullatenus certa est vulgari opinio, Angelos fuisse in Empero creatos. Propositio 3.

Sunt enim quæ pro vulgata hac opinione afferuntur minus firma. Reducuntur ea vel ad auctoritatem, vel ad rationem; sed neutra consistunt. Auctoritas enim petitur ex locis Scripturarum, quæ plane diversam patiuntur interpretationem. Habetur primus Isaia xiv. 12. *Quomodo cecidisti de calo lucifer, qui mane oriebaris?* quæ verba sunt literaliter accipienda de Rege Babylonix, qui movit castra adversus populum Judæorum, ut constat ex aliorum verborum complexu, & ex præcedenti versu 4. *Summe parabolam istam contra regem Babylonis*. Alludunt tamen, ut exponit super Ezechiel. Gregorius, ad casum diaboli; sed is dicitur cecidisse de calo Luc. x. 18. quemadmodum de calo cadit fulgur, id est de superna aeris regione. Alter locus est, quem modo

Angelos
in Empero
creatos non
est de fide.

modo laudavi, *Videbim satanam sicut fulgur de caelo cadentem*: quem locum, præter allatam explicationem, exponunt Euthymius & Theophilactus, non de primo lapsu Angelorum, sed de honore ac potestate dæmonis ante Salvatoris adventum, quando ille homines seducebat, & majori superstitione ab idololatriis colebatur. Alii vero, & forte melius, referunt ea verba ad proxime præcedentia, *Domine etiam demonia subiiciuntur nobis*: quæ discipulis referentibus, ille respondit non esse sibi nova, quæ narrabantur: nam cum illi dæmonia ejicerent, ipsemet Christus videbat *satanam sicut fulgur de caelo cadentem*. Ultimus locus est Apocalypseos xii. 7. *Factum est prælium magnum in caelo*. At non consequitur, prælium factum est in caelo; igitur in caelo Angeli fuerant producti: potuerunt enim eo conscendere, ut videtur colligi ex citato cap. Esaie xiv. v. 13. *Qui dicebas in corde tuo, in calum conscendam*: quamquam & hæc de caelo Sanctæ Trinitatis commode exponi possunt cum D. Thoma, q. lxi. art. iv. ad 3. si referantur ad dæmonem: aut de Civitate Jerusalem, si literaliter accipiantur de rege Babel. Sunt præterea, qui verba Apocalypsis interpretantur non de primo Michaelis cum dracone certamine, sed de altero sub mundi finem futuro, sive de oppugnatione Ecclesiæ, & persecutione Sanctorum, quos hostis humani generis continuo circuit, ut devoret. His ergo Scripturarum momentis, quibus plures nituntur, Angelos in Empyreo conditos non evincitur.

7.
Ratio Thomæ
militarum.

Solutio.

Neque id clare demonstrat ratio Thomistica, quod Angeli creati debebant in supremo caelo, quia præsidet *toti naturæ corporeæ*: non enim singuli Angeli iisdem corporibus præsent, sed alii cælestibus, alii sublunaribus, alii speciali ratione hominibus; neque omnes eadem virtute pollent, sed unus alteri præstat. Igitur ex Angelorum ministerio, aut virtute, nequit probari unum esse locum creationis ipsorum, eumque in supremo omnium corpore: quin si argumentum aliquid efficiat, consequetur omnes fere Angelos diversam in sui creatione nactus fuisse stationem; quod nemo unus concedet.

Arbitrantur itaque nonnulli, atque inter hos S. P. Augustinus lib. iii. de Gen. ad lit. cap. x. & Rupertus in Genes. cap. xi. Angelos creatos in superiore parte aeris; quod de Angelis, qui peccaverunt putat S. Thomas cit. loco ad 3. esse valde probabile: atque ad auctori-

tatem Augustini respondet, vel de suprema parte aeris eum loqui quatenus idem est, ac Empyreum, vel de Angelis illis tantum, qui ceciderunt. Sed neutrum certum solidumque videtur. Quippe nequit Augustinus per superiorem ætheris partem intelligere Empyreum ob propinquitatem; quoniam licet illa sit proxima inferiori caelo, distat tamen ab Olympo Beatorum quamplurimum; neque propter *diaphaneitatem*, ut inquirunt; nam minor non est pellucis coloris convenientia inter aerem, & aquam, quam sit inter aerem & caelum; nec tamen proprie dicitur Angelos in aqua ad instar piscium creatos. Econtra ipsum aerem ob locorum vicinias caelum appellamus, ut dum dicimus *imbres cæli, volucres cæli, rorem cæli*: ideoque & Angelos cæli appellare possumus Spiritus in aeris sublimitate productos. Neque valet ratio altera, quod Angeli, qui peccaverunt, in aere creati sint, quod fuerint ordinis inferioris, & alios majori virtute præditos in caelo Empyreo. Nam primo fuit fortasse diabolus aliorum Angelorum princeps, non ordinis infimi. Deinde si ordinis virtutisque diversitas diversum creationis locum expostulat; non unus, aut duo, sed novem saltem assignandi erunt separati loci, ubi creati sint Angeli: quod puto dixisse neminem; tamen si fuerunt qui dæmones, & angelos sanctos separatim productos affirmaverunt. Erit ergo Augustini sententia communi illa ac vulgari longe probabilior, aut saltim non poterit manifeste falsitatis revinci.

QUÆDAM ADVERSUS PRIOREM PROPOSITIONEM ARGUMENTA ELIDUNTUR.

Prima contra assertam Angelorum una cum aspectabili mundo creationem occurrit objectio Cassiani Collat. viii. cap. 7. ubi ait: *Nec enim existimare debemus Deum creationis & opificii sui principia ab huius mundi constitutione primitus inchoasse, quasi in illis anterioribus & innumeris sæculis ab omni providentia & dispositione divina fuerit otiosus, ac tanquam non habens, in quos bonitatis suæ exerceret beneficia, solitarius, atque ab omni munificentia alienus fuisse credatur, quod de illa immensa, ac sine principio, & incomprehensibili maiestate humile est, incongruumque sentire.* Quod comprobari ait ex versu 7. cap. xxxviii. Job, *Quando facta sunt simul sidera, laudaverunt me voce magna omnes Angeli mei.* Si enim Angeli laudabant Creatorem in molitione corporalis

5.
Objectio f.
contra hoc.
quod Angeli
cum mundo
sint creati.

ralis mundi, necesse est, ut ante mundi primordia producerentur. Videtur his subscribere, inquit Vasquez, Magnus Gregorius, qui Libro Moralium xxvi. 1. cap. vii. inquit: *Quia enim prima in tempore condita natura rationabilium Spirituum creditur, non immerito matutina astra Angeli vocantur.*

10.
Solutio.

Resp. Quod si Cassiani argumentum valeret, consequeretur Angelos esse æternos; unde istiusmodi argumentationes videntur ex Gentilium philosophia depromptæ, non ex Catholicorum penu Theologorum. Similia autem obijcientibus Ethnicis pro asserenda mundi æternitate, in eo libro, qui proxime ad istum consequetur, respondebimus frustra volatilem sensum vagari quærendo sæcula ac tempora ante mundi creationem, quando tempus non erat, cum sit istud sola creaturarum rerum mensura. Interim ad huiusmodi nugarum solutionem sufficit animadvertere, ante creatas res solam processisse æternitatem, in qua fingi nequit subcisiua duratio, qua dicatur Omnipotens de quiete ad operationem transire. Allata verba Jobi in Vulgata, & in Hebræorum Codice leguntur, *Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*: sed admissa quoque versione LXX. dicendum est Angelos, qui in sapientia & intellectu conditi sunt, potuisse in priori suæ creationis momento Deum laudare. Deinde creati dicuntur à nobis primæ diæ, & astra producta sunt diæ quarta; unde non mirum si quando sidera facta sunt, Deum laudibus prosequerentur, & astrarum creationi adstiterunt, præsertim in sententia eorum, qui sex dies Genesis naturales esse defendunt. At Gregorius citato cap. vii. docet expresse naturam Angelicam conditam in tempore; ideoque primo creatam affirmat, quoniam producta est mane primæ diæ, ut melius, quam Vasquesius faciat, observat Alardus Gazæus Comment. in eandem Collationem Cassiani.

11.
Objectio 2.

Deinde obijciunt quædam alia testimonia sacrorum librorum, ut Job. xl. 10. *Ecce Bebeoth, quem feci tecum.* Et v. 14. *Ipse est principium viarum Domini*: quæ de demone à pluribus accipiuntur. Et Apost. ad Tit. 1. 2. vitam æternam promissam scribit *ante tempora sæcularia*; Fuerunt ergo ante sæculum, mundanaque tempora rationales creaturæ, quibus Deus sempiternam promitteret beatitudinem.

12.
Solutio.

Verum hæc nullius momenti sunt, **בהמות** Bebeoth enim, scilicet *fera ferarum*, aquod Jobum significat Ele-

phantem, qui quantumvis ferus, mansuescit, nec rapto vivit, sed hominibus inserviens pascitur herba. Hortatur enim ibi Deus hominem ad mansuetudinem ferarum exemplo, & præsertim commemorat *Bebeoth*, seu Elephantem, cum habeat durissimum dorso ter-gum, & cartilagine tanquam laminas, proboscidem tamen versat, perfoditur, oneratur, & circa eum ludunt bestię agri. Quæ omnia illic narrantur de *Bebeoth*, sive fera, quæ dicitur *principium viarum Domini*, id est maxima inter terrestria animalia: nam quæ in suo genere præcipua sunt, appellantur Hebræis **נחש**, *initia*, & *capita*. Affertur deinde exemplum *Leviathan*, piscium scilicet maximi, qui ad instar minorum trahitur unco: ut nempe homo exemplo terrestrium maritimarumque ferarum humiletur sub potenti manu Dei. Quod si mavis hæc ad diabolum referre, non ero in disputando perpugnax: sed dicam hunc esse **נחש** caput viarum Domini, quoniam spectat ad lucem primæ diæ mane creatam. Nam quod ait Apostolus ad Titum, vitam æternam repromissam fuisse *ante tempora sæcularia*, idem est ac fuisse ab æterno prædestinatam ac præparatam, ut exponunt Chrysostomus, Anselmus, & lib. xii. de Civ. Dei cap. xvi. Augustinus. Aut *ante tempora sæcularia*, idem est, ac ante plurima tempora, & ante Abraham, de quo Judæi magnopere gloriabantur: ait enim idem Apostolus ad Timoth. ii. cap. 1. 9. etiam gratiam *ante tempora sæcularia* datam nobis in Christo: & habetur utrobique: *απο χρόνων αιωνιων*. Fuimus ergo nos etiam creati ante mundum, si valeat istiusmodi argumentatio.

Tertio opponunt Græcorum PP. auctoritatem, qui non solum docent oppositum, verum & congruam tradunt, optimamque rationem; nimirum Deum non fecisse Angelos propter hominem, quemadmodum cælum, & terram, sed ratione bonitatis suæ, ideoque non opus erat ut differret Angelorum productionem ad tempora huiusce machinæ. Addunt verba Damasceni lib. ii. cap. 3. *Decebat primum intelligibilem substantiam creari, tum sensibilem, ac demum ex utraque compositum hominem.* Mitto Basilium, Nazianzenum, Origenem, aliosque, de quibus in 2. Propositione.

Resp. in hac quæstione, quæ adiaphora est, nec spectat ad fidem, non exigi communem Patrum consensionem. Tamen non omnes Græcos adversarios habemus; cum præter Epiphanium diserte sen-

13.
Objectio 3.

14.
Solutio.

sententiam nostram confirment Theodorus Mopsuestenus lib. 1. in Genes. Theodoretus Quæst. 111. Basilii Seleucensis Orat. 1. alique apud Cl. Dionysium Petavium. Neque urgent admodum allatae rationes: ad primam enim patet responsio, si dicamus omnes creaturas in Dei gloriam primario fuisse productas, creatosque etiam Angelos in gratiam Universi, quod voluit Deus omnium creaturarum generibus exornare. Ad alteram ex Damasceno optima est responsio D. Thomæ, quod Angeli non constituunt per se unum universum, sed tam ipsi, quam creatura corporea in constitutione unius universi conveniunt; non est autem congruum, ut producat pars absque toto. Si autem dicas unam creaturam corpoream productam esse ante aliam, etiamsi ad idem universum pertineat; respondet idem S. Thomas, singulas creaturas corporeas convenire in materia, qua producta creatæ fuerint quodammodo omnes corporeæ substantiæ: quod minime valet de Angelis, qui in materia simul cum rebus corporalibus non conveniunt. Sed nos qui sententiam de creatione simultanea arbitramur valde probabilem, quod nec D. Thomas diffite-

tur, possumus etiam negare assumptum.

Ultimum argumentum frequens est apud antiquiores Scholasticos atque ita se habet. Angeli non fuerunt creati simul cum tempore, neque post tempus: Ergo ante tempus. Ant. prob. nam substantia Angelica impartibilis est, tempus vero in partes dividitur, & consequenter substantia Angelica tota simul producta fuit, non item tempus. At impossibile est substantiam impartibilem, & divisibile tempus eadem mensura durationis existere, & tempus in primo indivisibili instanti produci. Itaque non potuit Angelica substantia produci simul cum tempore. Sed facilis est responsio; negatur enim ant. & ad prob. distinguitur minor: substantia indivisibilis, & partibile tempus nequeunt simul existere eadem mensura durationis adæquata, & communi, ita ut simul incipiant esse, simul perficiantur, & simul desinant; concedo: mensura inadæquata, ita ut in eodem instanti incipiant esse, & spiritalis substantia existat tota, tempus vero aliqua sui parte; falsa est minor, & consequentia; quæ si valeret, sequeretur etiam rationalem animam, imo & formam omnem substantialem, priusquam tempus fieret, creatam esse.

15.
Objectio ad
ultima.

Solutio.

C A P U T VII.

De gratia, quam in prima sui conditione Angeli receperunt.

S U M M A R I U M.

1. Status questionis.

2. Ostenditur, Angelum in primâ sui conditione habuisse actualem gratiam.

à num. 3. usque ad 7. Probabiliter defenditur, Angelos etiam gratia sanctificante in primâ sui conditione fuisse exornatos.

8. & 9. Solvuntur objectiones.

1.
De gratia
Angelorum.

CUM duplex sit gratia, *actualis*, quæ datur ad supernaturaliter operandum, & *habitualis*, quæ ulterius confertur ad ornatum, & sanctificationem animæ, cui inhærens tribuit, ut Divinæ naturæ participatione fruatur; de utraque gratia nunc inquiritur. Fuit enim veterum Scholasticorum opinio, quantum ad *habitualement* gratiam spectat, tam Angelum, quam primum hominem, hanc in sui creatione non accepisse, quam opinionem probant Aegidius noster, Alex. Alensis, Bonaventura, alique permulti, quos sequitur etiam P. Gavardi quæst. viii. de Angelis art. 2. & hanc sententiam posse absque temeritatis nota defendi scribit Estius, & nos infra, necnon lib. xii. adversus quosdam Recentiores demonstrabimus. Specialem enim de Adam ingerit difficultatem Tridentina Synodus sess. 5. Canone 1. De gratia

R. P. Berti Theol. Tom. II.

autem *actuali*, sive adjutorio, ut Augustinus ait, *sine quo*, arbitror eos decipi, qui putant fuisse sententiam Aegidii Angelos creatos sine ulla gratia & dono supernaturali, & cum quadam tantum naturali innocentia. Diximus quippe lib. iv. cap. viii. præclarissimum Doctorem de gratia gratum faciente verba facere, neque ullatenus à naturali innocentia & originali iustitia beneficiorum Dei, quæ ad recte sanctæque operandum sunt necessaria, largitatem rejicere. Atque id etiam liquet ex dist. xxix. art. 2. dub. 3. laterali, ubi ait: *Oportet nos ponere hominem sic esse conditum, quod posset omnia piacula vitare. Non ergo fuit conditus in puris naturalibus. Habuit ergo aliquod donum gratuitum superadditum naturæ, &c.* Quapropter Aegidius, qui originalem iustitiam gratiam esse fatetur, negatque puram esse naturam, nequit ab ea actuali

z

lia

lis gratiæ munera segregare. Sed plura de his Fridericus Gavardi: nos numero diximus, propositumque persequimur.

2. **PROPOSITIO I.** Angelus in prima sui conditione habuit actualem gratiam, quam Sanctus Pater appellat adjutorium sine quo.

Ita S. Pater de Corrept. & Grat. cap. xi. ubi ait: *Si autem hoc adjutorium vel Angelo vel homini, quum primum facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine Divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent.* Et de Civit. Dei lib. xi. cap. xi. inquit: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt, non tamen ita tantum creati, ut quoquomodo essent, & quoquomodo viverent, sed etiam illuminati, ut sapienter beateque viverent.* Rursus cap. 9. proximi libri xi. i. posteaquam Angelos in bona voluntate conditos esse docuerat; ait: *Voluntatem quamlibet bonam inopem fuisse in solo desiderio remansuram: nisi ille qui bonam naturam ex nihilo sui capacem fecerat, ex se ipso faceret implendo meliorem, prius faciens excitando avidiorem.* Ex quibus hæc ratiocinatio promitur: Adjutorium naturæ superadditum, quo Angeli poterant, si voluissent, in accepta perseverare iustitia; quo creati sunt lux, nedum ut illuminati fierent in se, sed etiam adhererent luci incommutabili, ac viverent sapienter beateque; quo demum fieri poterant meliores, & vividius ad sanctam delectationem, charitatemque excitari; tale, inquam, adjutorium est supernaturalis quædam gratia saltem actualis: Angeli in prima conditione hujusmodi adjutorium, illuminationem, & voluntatem bonam acceperunt: Ergo Angelis in prima sui conditione gratia saltem actualis collata fuit. Qualis autem hæc gratia extiterit, & per eam Deus, dominusque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura esse præseivit, sic ordinavit Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium illorum, deinde quid gratiæ suæ beneficium, in libro de Divina scientia, satis ut arbitror, explicavi. Ex his autem infertur Angelos viribus naturæ nequaquam potuisse se ad primam gratiam actualem disponere; potuisse tamen vi hujus gratiæ illuminantis ac præmoventis, se disponere ad gratiam habituales, nisi eam in priori instanti receperant; quemadmodum per hanc gratiam Angeli sancti pervenerunt ad plenitudinem beatitudinis, & ad vitam

æternam, quæ non potest absque Divino adjutorio comparari.

PROPOSITIO II. Probabilior est sententia Theologorum afferentium Angelos in sui conditione fuisse etiam gratia sanctificante exornatos; non est tamen, ut quidam autumant, plane certa, & absque ullo fidei detrimento negari potest.

Prob. 1. pars. Ac primo quoniam Augustinus de gratia collata Adam, cujus una cum Angelis habenda ratio est, differens cap. xi. de Corrept. & Gratia videtur præter adjutorium sine quo, etiam statuere bonam voluntatem & gratiam, in qua potuisset pro lubitu permanere. Ait enim: *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum. Dederat & adjutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet.* At gratia, in qua potest quis manere si velit, est gratia sanctificans, quam à charitate Augustiniana schola non distinguit: Ergo cum in charitate actuali nemo teneatur perseverare, & cum actus quandoque inculpate omittantur, neque ab his desistere culpa sit; gratia, in qua creatura innocens non permanendo misera facta est, perdiditque originalem iustitiam, est habitus casti amoris, si voluissent, sive gratia sanctificans. Deinde S. P. xi. de Civit. Dei cap. 9. de bona voluntate ait: *Et istam quis fecerat, nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhaerent, creavit, simul in eis condens naturam, & largiens gratiam? Unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est.* Addit è vestigio, quod Angeli, qui in eadem bona voluntate perseverarunt, pervenerunt ad eam beatitudinis plenitudinem, unde se nunquam casuros certissimi fierent. Hanc vero plenitudinem beatitudinis citato cap. xi. de Corrept. & Gratia, *bujus mansionis debitam mercedem* appellat. At gratia, qua pervenitur ad plenissimam beatitudinem, non est gratia duntaxat actualis, sed etiam iustitia & sanctitas, cui jure proprio gloria tanquam corona rependitur. Si ergo Angeli sancti nunquam fuerunt sine bona voluntate, & charitate, cujus perseverantia plenam gloriæ felicitatem promeruerunt; nunquam extiterunt sine habitu charitatis, & iustitiæ rectitudine. Præterea gratia, quam habent sancti homines, in quorum cordibus diffunditur charitas Dei per inhabitantem Spiritum Sanctum, non sola naturalis rectitudo est, sed gratia gratum faciens. Atqui bona voluntas, qua Angeli sancti Deo adherent, & à qua malus Angelus sponte defecit, dici-

dicitur ibidem ab Augustino, *Charitas Dei diffusa in eis per Spiritum Sanctum, qui datus est eis*: Itaque hæc bona voluntas, castus amor, & charitas non rectitudo naturalis dicenda est, sed vera propriaque gratia sanctificans; recteque Vives comment. in hunc locum de Augustino ait: *Aperte fatetur Angelos omnes creatos esse in gratia gratum faciente, quod idem ait libro de Correctione, & Gratia.*

4. Probatio 2. Consentiunt Augustino alii PP. imo & sacrae literæ. Basilius enim in Pl. xxxii. scribit: *Angelos namque ut essent Verbum omnium opifex condidit: sanctificationem vero simul impendit ipsis Spiritus Sanctus.* Et Damascenus lib. ii. de fide cap. 3. *Per Verbum omnes Angeli creati sunt, ac per Spiritus Sancti sanctificationem omnis perfectionis numeros acceperunt.* Hieronymus quoque super Osee *Dæmones*, ait, *in magna pinguedine Spiritus Sancti creatos esse.* Sed Ezechiel cap. xxviii. 52. de Dæmone sub figura Regis Assyriorum inquit: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore.* Et v. 15. *Perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ, donec inventa est iniquitas in te.* Ut enim scribit Beatus Gregorius lib. xxi. Moral. cap. 18. *Quid doni non habuit, si signaculum Dei similitudinis fuit?*

5. Probatio 3. Videtur etiam hæc sententia rationi conformis. Etenim sensibili, corporeæque creaturæ statim à principio inditæ sunt, ut Philosophi loquuntur, *seminales rationes* naturalium omnium effectuum: scilicet initio tribuit eis Creator formam, agendique virtutem comparate ad ea, ad quæ universalis providentiæ ordine referebantur. At Angeli creati fuerunt propter beatitudinem, cuius quasi semen est gratia sanctificans. Hæc itaque gratia Angeli à principio conditionis suæ fuerunt ornati. Sed de hoc argumento vide S. Thomam q. 62. art. 111. His ergo momentis in hanc sententiam lubentissime trahor.

6. Probatur sententiam non esse de fide. Cæterum spectare ad fidem, & irrefragabilem omnino esse (quod erat propositionis pars altera) id vero constanter inficior. Et primum confidentis Hierophantæ videtur hæreseos notam affricare Theologorum clarissimis, Magistro, Scoto, Richardo, Bonaventuræ, Aegidio, Argentina, aliisque plurimis, qui Angelos ac primum hominem in gratia sanctificante conditos negant, in qua tamen constitutos eos credunt ante lapsum, quod de primo saltem homine est salubriter, ac certissime confiten-

R. P. Berti Theol. Tom. II.

dum. Ulterius laudanda est moderatio Estii scribentis: *Nihil esse in hac questione temeritatis, & periculi*: Postremo si originalem iustitiam in hoc constituas, quod sit rectitudo rationis, absque ullo pugnantis affectus motu, mentisque ægritudine & evagatione, & præter naturæ perfectionem Angelis ac primo homini datam fatearis gratiam actualem, & donum amoris casti, quomodo Aegidianos nostros sentire arbitror; erit profecto modus aliquis interpretandi Augustinum, solvendique præmissa argumenta.

Respondebunt enim S. Patrem tribuere omnibus Angelis bonam voluntatem, & actum amoris casti, sed esse hunc à gratia actuali, & nullatenus præquirere habitualement, quam promereri sibi debuerant in ea bona voluntate perseverantes; nam Augustinus citato lib. xii. de Civ. Dei cap. 9. omnes quidem Angelos tam bonos, quam malos conditos definit in bona voluntate, & actu sanctæ dilectionis, qui est gratia actualis, sed charitatem diffusam per inhabitationem Spiritus Sancti, quæ proculdubio gratia habitualis est, ut Aegidius docet in 2. dist. 29. q. 1. art. 3. ad Sanctos Angelos, non ad eos qui à bona voluntate sponte defecerunt, Augustinus pertinere declarat. Hic itaque castus amor gloriam promeruit, quoniam in eo Sancti Angeli perseverantes habituali charitate sunt exornati, qua ad plenitudinem beatitudinis pervenerunt. Hæc gratia actualis semen fuit vitæ æternæ, quatenus illius virtute incommutabili bono adhæserunt. Hæc signaculum similitudinis, Paradisi deliciæ, decor ac principatus, ob rationis rectitudinem, magnam absque ulla molestia tranquillitatem, divinæque illuminationem sapientiæ. Hæc demum iustitia & sanctitas, ut Patres docent, non perfecta, quam Spiritus Dei inhabitans impertitur, sed inchoata quæ sita est in perfectione gratiæ actualis. Hæc Aegidiani nostri: quæ cum valde sint probabilia, firmissime teneo Angelos cum aliqua gratia, non in puris naturalibus fuisse conditos; num vero præter adiutorium sine quo, & gratiam sufficientem actualem, etiam habitualement receperint, probabilius quidem existimo, sed dubium adhuc, nec ad fidem pertinere pronuncio.

CONTRARIA ARGUMENTATIO DILUITUR.

At Angelos in puris naturalibus absque ulla gratia productos videtur evinci Opposito.

Z 2

ex

7. Modus solvendi præmissa argumenta.

8.

ex Scripturis, ex Patribus, & ex ratione. Nam Job. iv. 18. ubi legit Vulgata: *Et in Angelis suis reperit pravitatem*: habet Hebræus *Et in Angelis suis non posuit lucem*: Non ergo Angeli primitus supernæ gratiæ illuminationem receperunt. Item Augustinus 2. de Genes. ad lit. cap. 1. scribit Angelicam naturam primo informiter creatam, postmodum vero formatam esse, lucemque appellatam. Et Gregorius lib. 32. Moral. cap. 18. Angelum malum creatum utique affirmat cum capacitate charitatis, *quæ replevi posset, si voluisset*, non autem cum charitatis ornamento & signaculo. Etiam Joannes Papa cap. *Visis literis*. Tit. xvi. q. 2. ait: *Dole enim satis diabolus, & erubescit charitatem quam in calis nequivit habere, homines constantes ex lutea natura tenere in terris*. Quibus si addatur numerus veterum Scholasticorum docentium Angelos conditos sine gratia, nescio quodnam firmitus monumentum possit accedere: hoc enim Divina Scriptura, Patribus, ac Theologorum probatione suffultum est. Neque destituitur præsidio rationis. Gratia enim est medium inter naturam & gloriam: quemadmodum ergo Angeli non habuerunt in prima conditione cum natura gloriam, ita nec receperunt cum natura gratiam. Ita creatos Angelos in puris naturalibus vis auctoritatis rationisque suadet.

2.
Solutio.

Resp. Ex neutro capite sententiam nostram labefactari. Præferenda quippe est in cap. iv. Jobi Vulgatæ lectio, maxime quod in Hebræorum Codice occurrit vocabulum *תבלל* *Tabalab*, quod *lucem* pariter ac *stultitiam* significat: quamvis admissa ea lectione *In Angelis suis non posuit lucem*, possumus sic textum exponere: *Et Angelis non revelavit abscondita consilii sui*; nam & Chaldæus vertit: *Prophetis non credet arcana*. At Augustinus de prioritate naturæ ac rationis intelligendus est, cum eodem Opere lib. iv. cap. xxxi. do-

ceat absque ullo temporis intervallo cælum ac lucem, naturam & gratiam habuisse principium, fuisse tamen hæc in cognitione Angelorum aliquo ordine, & unum alterum præcessisse, ut proxime cap. ix. explanabitur. Nam in xi. de Civ. Dei cap. xi. ait: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt*: & seq. libro cap. ix. *Eos, inquit, cum bona voluntate creavit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam*. Aut dicendum creatos Angelos informes per Augustinum, non quidem comparate ad gratiam, sed relate ad plenitudinem beatitudinis, ad quam adhærendo Creatori suo pervenerunt, ut docet de Corrept. & Grat. cap. x. Hac ratione exponendus est S. Gregorius, qui dubio procul loquitur de Charitate consummata aut de iustitia permanente: cujus nexu noluerunt Angeli mali adhærere cum Sanctis incommutabili bono sponte gratiam, quam acceperant, deserentes. Comparat propterea Gregorius eodem loco Angelos in prima conditione pretioso lapidi habenti foramina præparata, *quæ post sunt repleti auro*: repleti autem auro est perfici in charitate; aut si mavis Scholasticorum veterum tenere sententiam, sanctificante gratia exornari. In cap. *Visis literis* constat ex verborum antithesi idem esse habere ac tenere; ideoque non habuit diabolus in cælo charitatem & gratiam, quoniam cum haberet, sua voluntate deseruit. Legitur præterea in nonnullis Codicibus *habere nequit* præsentis temporis: unde sensus esse potest, diabolum de recuperanda iustitia desperantem Sanctorum hominum invidia ac malevolentia tabescere. Atque ita alatis auctoritatibus respondetur. Postrema enim ratio est nimis levis & fracta; quoniam gloria finis est, & confertur ut merces, ideoque naturam, & operationem meritumque consequitur. Contra gratia principium est recte agendi, eamque simul cum natura largitus est Deus, quia creaturam rationalem condidit ut recte ageret.

C A P U T VIII.

Quatenus juxta Augustini doctrinam Angeli etiam cum Beatitudine facti sunt.

S U M M A R I U M.

1. Status questionis.

2. Probat, S. Augustinum nunquam docuisse, Angelos conditos fuisse beatitudine supernaturali.

3. 4. & 5. Removentur contraria.

6. 7. & 8. Ostenditur, S. Augustinum tantum

Locutum fuisse de beatitudine supernaturali inchoata.

9. Propugnatur, Angelos præter beatitudinem supernaturalem inchoatam etiam recepisse naturalem.

à num. 10. Usque ad 13. Satisfit objectionibus.

SED

1. Quid S. Augustinus de beatitudine Angelorum.

SED oritur quæstio altera, an in prima conditione Angeli una cum gratia beatitudinem sint consecuti, dicente Augustino de Corrept. & Grat. cap. x. etiam diabolus, & angelos ejus fuisse beatos antequam caderent. Hoc Theologi de beatitudine naturali solent exponere. Est autem beatitudo naturalis, ut eam D. Thomas definit Q. 62. art. 1. *Ultima perfectio quam rationalis creatura virtute suæ naturæ assequi potest.* At beatitudo supernaturalis est omnium bonorum aggregatio, quibus per dona naturæ superaddita rationalis creatura perficitur, ac plenissima expletur felicitate. In beatitudine vero tres potissimum doctes sunt distinguendæ. Prima est, quod beati sunt recti per gratiam: altera quod absque ulla molestia præsentis boni delectatione fruuntur: tertia denique, quod immutabili bono tanta scientiæ, & charitatis plenitudine adhærent, ut certissime sciant se amplius non esse casuros. De priori dote scribit S. P. lib. xi. de Civ. Dei cap. 12. *Quis enim primos illos homines in Paradiso negare audeat beatos fuisse ante peccatum, quamvis de sua beatitudine quam diuturna, vel utrum æterna esset, incertos? Esset autem æterna nisi peccassent, cum bodie non imprudenter beatos vocemus, quos videmus juste ac pie cum spe futuræ immortalitatis hanc vitam ducere sine crimine vastante conscientiam.* De præsentis boni delectatione ait ibidem: *Quantum pertinet ad delectationem præsentis boni beatior erat primus homo in Paradiso, quam quilibet justus in hac infirmitate mortali.* Et lib. xiv. cap. 26. *Nihil omnino triste, nihil erat inaniter letum: gaudium verum perpetuabatur in Deo, in quem flagrabat charitas ex corde puro, & conscientia bona & fide non ficta.* Denique de beatitudinis plenitudine lib. de Corrept. & Grat. cap. x. inquit: *Erat adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate steterissent, donec istam summæ beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium ipsius per mansionis acciperent, id est, ut magna per Spiritum Sanctum data abundantia charitatis Dei cadere ulterius omnino non possent, & hoc de se certissime nossent.* Liqueat hanc postremam dotem reddere beatitudinem completam, atque perfectam.

2. PROPOSITIO I. S. P. Augustinus nunquam asseruit Angelos conditos esse beatos beatitudine supernaturali, quæ plenitudinem felicitatis nuper expositam complecteretur.

Legenti citato loco Augustinum lib. quatuordecimo traditur veritas; ait enim illico: *Hanc plenitudinem beatitudinis non habebant; sed quia nesciebant suam futuram miseriam, minore quidem, sed tamen beatitudine sine ullo vitio fruebantur.* Et lib. xi. de Civ. Dei cap. 13. *Cuius jam non difficulter occurrit utroque conjuncto effici beatitudinem, quam recto proposito intellectualis natura desiderat; hoc est, ut & bono incommutabili, quod Deus est, sine ulla molestia perfruatur, & in eo se in æternum esse mansurum nec ulla dubitatione cunctetur, nec ullo errore fallatur.* Hanc habere Angelos lucis pia fide credimus: hanc nec antequam caderent habuisse Angelos peccatores, qui sua pravitate illa luce privati sunt, consequenti ratione colligimus: habuisse tamen aliquam etsi non præciam beatitudinem, si vitam egerunt ante peccatum, profecto credendi sunt. Demum præcedenti cap. xi. veram perfectamque beatam vitam nonnisi æternam esse declarat, ac talem non fuisse beatitudinem angelorum malorum, quia quandoque delitura erat, sive id scirent, sive nescientes aliud putarent: scientes enim timor, nescientes error beatos esse non sinit. Itaque ex Augustino hæc depromitur argumentatio: Vera perfectaque beatitudo requirit, ut creatura rationalis cadere ulterius non possit, & hoc certissime sciat: Angeli non sunt creati cum tali luce & abundantia charitatis, ut cadere non possent, idque certissime scirent: Ergo Angeli in vera plenissimaque beatitudine creati non sunt.

Forte dices, Augustiniana sententia est omnia unico momento fuisse producta, & sex dies in Genesi enumeratos esse unum temporis instans, quod in sex dies patitur secundum diversam cognitionem Angelorum, in qua est vespere & mane, vespere ob cognitionem creaturæ in seipsa, mane ob cognitionem creaturarum in Verbo: sed cognitio matutina & in Verbo est cognitio, quæ habetur in beatitudine consummata: Ergo in illo instanti productionis universi Angeli consummatam beatitudinem habuerunt.

Resp. dilucide Augustinum lib. iv. de Genes. ad lit. cap. xxxiii. & xi. de Civ. Dei cap. vii. doctrinam suam explicare, quæ minime quatitur istiusmodi oppositione. Compendio dicam, nam proximo capite audiemus Augustinum ipsum paullo accuratius. Unicum quidem instans est temporis, quo per Augustinum Deus cuncta simul creavit, neque huic

Z 3

Probat S. Aug. non asseruisse beatitudinem supernaturalem.

3. Instantia.

4. Solutio.

instanti ex parte rerum creaturarum dierum intervalla respondent. In mente autem Angelorum sunt quodam ordine cognitionis, qua sex dies Geneseos invicem distinguuntur. Principio creavit Deus naturam Angelicam *lucem*, hoc est, sapientia exornatam, & illuminatione, qua universam creaturam tanquam infra se positam in seipsa respiceret, & hæc cognitio est *vespertina*, quoniam versatur circa objectum, quod reddit illam mutabilem, non circa Dei Verbum, in quo sunt rerum omnium quæ temporaliter fiunt *sempiternæ rationes*. Jam habes *vesperam*. Deinde Angeli creaturam quam in se factam intuentur, referunt ad laudem creatoris, in eoque delectantur; & ita illucescit & habetur cognitio *matutina*, qua Deo adherent. En post *vesperam mane*. Ex cognitione itaque creaturarum & ex relatione earundem in Deum concordissima unitate resultat dies ex *vespere* & *mane* conflatus; qui in tantum dierum numerum crescit, in quanta objecta Angelorum cognitio dirigitur. *Cognitio creaturæ in seipsa* (inquit S. P. lib. xi. de Civ. Dei cap. vii.) *decoloratior est, ut ita dicam, quam cum in Dei sapientia cognoscitur velut in arte, qua facta est. Ideo vespere congruentius, quam nox dici potest, quæ tamen, ut dixi, cum ad laudandum & amandum refertur creatorem, recurrit in mane. Et hoc cum facit in cognitione sui ipsius, dies unus est. Cum in cognitione firmamenti, quod inter aquas inferiores & superiores cælum appellatum est, fit dies secundus. Cum in cognitione terræ & maris, omniumque gignentium, quæ radicibus continuata sunt terræ, dies tertius: cum in cognitione luminarium majoris & minoris, omniumque siderum, dies quartus: cum in cognitione omnium ex aquis animalium natatiliū atque volatiliū dies quintus: cum in cognitione omnium animalium terrenorum, atque ipsius hominis, dies sextus. Hæc Augustinus. Ergo in cognitione angelorum malorum, qui in veritate non steterunt, neque ad Dei laudem & amorem conversi sunt, locum *matutina* cognitio non habet. In sanctis vero Angelis, qui sunt Auctore suo delectati, continuo factus est *mane*, & cognitio quæ elucescit in Deo ob rectum ordinem charitatis, cui tanquam merces reddita est plenitudo scientiæ, quam diximus spectare ad beatitudinem consummatam. Hæc vero non ad sex dies spectat, sed ad septimum, cui nulla advenit *Vespera*, qui etiam appellatur *Sabbatum*, id est, *requies*, quoniam,*

ut scribit cap. seq. Augustinus, *significat requiem eorum, qui requiescunt in Deo*. Itaque nego minorem: nam cognitio *Matutina*, cum sit contemplatio creaturarum relata in Deum, præcedit ordine causalitatis plenitudinem beatitudinis, qua Angeli in Deo creaturas ipsas absque peccandi periculo percipiunt.

Levioris est momenti, quod Deus creaturam corpoream in principio suæ conditionis constituit perfectam, ideoque & Angelis conferenda erat perfectio, quæ est plenissima beatitudo. Enimvero hæc beatitudo merces est perseverantiæ ac meriti, & consequenter debent ei natura atque operatio antevertere. Neque corporeis rebus statim cum perfectione naturæ ea perfectio collata est, quæ per illam operationem producit: ut recte Augustinus lib. v. de Gen. ad lit. cap. 24. & S. Thomas q. 62. art. 1. ad 2.

PROPOSITIO II. Augustinus dum ait Angelos conditos esse beatos, non loquitur de sola beatitudine naturali, sed potius de beatitudine supernaturali prout duas priores dotes comprehendit, gratiam scilicet, & sanctam delectationem, sive de beatitudine supernaturali inchoata.

Evidens & perspicuum hoc est. Primum namque S. P. de Corrept. & Grat. cap. x. de Angelis, quorum princeps est diabolus, ait miserimos effectos esse, quoniam *Refugientes bonitatem, quæ beati fuerant, non potuerunt ejus effugere judicium*. Hanc vero bonitatem, à qua defecerunt iustitiam originalem esse, sive hæc sit gratia sanctificans, sive rectitudo rationis cum bona voluntate castique amoris actu, nemo non videt. Bonitas ergo, quæ beati fuerant, non erat beatitudo tantum naturalis, sed supernaturalis inchoata. Docet præterea S. Pater eo loco, quod quemadmodum Angeli mali hanc bonitatem, in qua eorum sita erat beatitudo, refugientes effecti sunt miseri, ita Sancti Angeli in ea perseverantes meruerunt *beatitudinis plenitudinem, quæ sunt beati ut cadere non possint ulterius*: nullam vero perfectionem naturalem, & permanentem in ea meritum esse plenissimæ beatitudinis, est quidem ipso meridie lucidius. Deinde beatitudo innocentis creaturæ erat vita, quæ fruebatur Deo, ex quo bono erat bona, non solum naturali cognitione, & amore, verum etiam charitate, quæ flagrabat ex corde puro, ex fide non ficta, & cum spe futuræ commutationis, uti S. P. affirmat xiv. de Civ. Dei cap. 26. & xi. de Gen.

5.
Oppositio
cum solu-
tione.

6.
Propositio 2.

7.
Probat 6.
Aug. non lo-
qui de beati-
tudine natu-
rali, sed su-
pernaturali
inchoata.

Gen. ad lit. cap. 18. Quæ sane præter naturam rectam ac sine vitio creatam supernaturalia complectuntur beneficia, quæ Deus in Angelum hominemque liberali munificentia profudit *simul in eis condens naturam & largiens gratiam*. Nunc vero ad Scholasticam methodum me revoco. Beatitudo, quæ gratiarum dona complectitur, est beatitudo supernaturalis inchoata: Beatitudo, in qua rationalis creatura condita est, gratiarum dona complectebatur: Erat ergo beatitudo supernaturalis inchoata.

8.
Confirmatio.

De hac beatitudine constat accipiendum esse quod Augustinus in lib. xi. de Civ. Dei cap. ix. ait Angelos participes lucis æternæ nunquam fuisse peregrinatos; & quod etiam Basilius in Psalm. 44. & Greg. hom. 7. & Auctor de Eccl. Dogmat. qui tamen videtur quidam Semipelagianus, affirmant, Sanctos Angelos in accepta beatitudine perseverasse: id est, quatenus lucem & charitatem, quam initio receperunt, merito permansionis servarunt. Juvat hac ratione etiam excusare Ludov. Vivem, qui Comment. in præf. caput ix. scribit *Angelos Sanctos semper fuisse in patria, ac semper faciem Patris vidisse*. In proximum enim caput xii. inhærens Augustino ait *Angelos fuisse quodammodo beatos*, nondum tamen de ruina, aut de confirmatione sua certos: unde falsum est quod scribunt eruditi Thomistæ Gonet disp. xii de Angelis §. 2. & Cardinalis Gotti Q. vii. dub. 1. Vivem revera sensit Angelos Sanctos fuisse creatos in beata visione, quam illi accipiunt pro visione *facie ad faciem*, sive plenitudine beatitudinis, quam profecto vides doctum virum Angelis non statim concedere. Nec recte præfati Thomistæ Augustini verba explicant de sola beatitudine naturali, quæ consistit, inquit, in altissima contemplatione Dei, ut Auctoris naturæ. Angelis enim non solam sine vitio naturam, sed etiam gratiam largitus est Deus, sive supernam illuminationem, & charitatem, qua possent adhærere Deo, sibi que gloriam plenissimam promereri. De qua duntaxat beatitudine rectam sine vitio naturam, & gratiarum dona complectente, arbitror Augustinum instituisse sermonem.

9.
Propositio 3.

Probatur
Angelorum
beatitudo
naturalis.

PROPOSITIO III. Cum explicata supernaturali beatitudine Angeli in prima conditione receperunt etiam beatitudinem naturalem, ut adversus Vasquesium Scotistæ ac Thomistæ propugnant. Breviter argumento D. Thomæ probatur: Naturalis beatitudo est ultima perfectio, quam creatura rationalis na-

tura sua potest consequi: Atqui Angelus creatus est cum omni naturali perfectione, quam suapte natura consequi poterat: Ergo Angelus in naturali beatitudine creatus est. Prob. min. siquidem hæc naturalis perfectio est perfectissima contemplatio Dei ut Auctoris naturæ, & rectitudo naturalis dilectionis. Atqui Angeli ab initio illam contemplationem & dilectionis rectitudinem habuerunt. Igitur, &c. Respondent quidam ex nostris rectum amoris ordinem in Angelis fuisse ex gratia: quod utique verum est, diligendo enim Deum, eique charitate adhærendo gloriam, & intuitivam visionem Dei adepti sunt. At præcisa gratia, licet non sit in amore creaturæ rationalis rectitudo illa specialis, quæ Angeli ad plenitudinem gloriæ permansionis merito pervenerunt, non erat tamen inclinatio perversa; quoniam Deus condidit sine vitio naturam: quapropter rectus ille ordo per gratiam non ad naturalem beatitudinem pertinebat, sed ad beatitudinem supernaturalem; de qua præcedenti propositione.

AD QUEDAM EX ADVERSO PUGNANTIA.

Verumtamen pro Sententia Vasquesii objicies I. Angeli in primo instanti certi non erant se nunquam futuros esse miserimos: at hæc incertitudo poena est, animumque exerceat quammaxime, neque potest cum beatitudine conciliari.

Resp. 1. Angelos, etiamsi de futura ac perenni ipsorum felicitate fuerint incerti, habuisse tamen delectationem præsentis boni absque ulla animi pressura, propterea quod in suo erat arbitrio acceptam beatitudinem sibi perenniter stabilire. Deinde quoniam hæc facultas perseverandi in accepta beatitudine pertinebat ad gratiam, & ipsa beatitudo non solam naturam sine vitio, sed etiam bonam voluntatem & gratiam secum ferebat, respondetur cum Salmanticensibus, certitudinem, inamissibilitatem, & exclusionem cujusque timoris spectare quidem ad beatitudinem supernaturalem consummatam, quæ fuit merces perseverantiæ Angelorum Sanctorum, & quæ sola est status bonorum omnium aggregatione perfectus; minime vero plenissimam illam scientiam & securitatem necessariam esse ad beatitudinem naturalem, quæ est perfectio naturalis creaturæ ratione prædita. Perennitas enim, & certissima incommutabilis boni possessio summum beneficium gratiæ est,

10.
Obiectio 1.

11
Solutio.

est, non defectibilis creaturæ proprietas. Neque dicas, si naturalis beatitudo nihil sit ultra quam ultima perfectio naturæ, diabolus erit adhuc beatus. Etenim in eo extant quidem ac perseverant naturalia, intellectus nempe & voluntas; sed his mala illius voluntate accessit vitium, & inclinatio ad malum, nec non ob deperditam dignitatem excrucians desperatio, horrendissimumque supplicium.

12. **Obiectio 2.** Si Angeli conditi fuissent cum beatitudine naturali, non potuissent mereri; beatitudo enim est terminus & ultima creaturæ intellectualis perfectio; creatura autem in termino constituta mereri omnino non potest.

Solutio. Resp. Nego naturalem beatitudinem esse terminum simpliciter creaturæ rationalis, in quo tollitur indifferentia & libertas ad meritum, vel demeritum: sed est terminus, ut inquit, *secundum quid*; eoquod præter debitam sibi perfectionem potest rationalis creatura aliam nancisci, quæ ad gratiam gloriamque pertineat, & in qua si nequeat ul-

terius perfici, vera ac propria ratio termini sita est.

Ultimo argues: Posse propriis meritis consequi beatitudinem maior est creaturæ intellectualis perfectio, quam beatitudinem habere gratis collatam, & dono creationis concessam: Ergo ex quo Deus perfectas condiderit rationales creaturas, non debuit eis beatitudinem conferre aliquam, sed solam facultatem, qua per vires proprias sibi illam possent comparare.

Resp. Falsam esse maiorem: nam etsi posse consequi beatitudinem supernaturalem haud minima sit creaturarum intellectualium perfectio, liberum scilicet arbitrium supernæ gratiæ adiutorio fultum; major tamen perfectio est habere naturalem beatitudinem ex vi creationis, atque sine meritis comparandam. Id enim magis convenit cum beatitudine Dei, quæ cum sit perfectissima, nullo tamen merito acquiritur; sed Divinæ naturæ conjunctissima est, ac penitus indivulsa.

13. **Obiectio 3.**

Solutio.

CAPUT IX.

Explicatur quomodo juxta Augustinianam Theologiam Angelica peragatur cognitio.

SUMMARIUM.

à num. 1. usque ad 6. seu ultimum habetur

Systema Augustinianum de Angelica cognitione

De cognitione Angelica Augustiniana.

ACTURUS, posteaquam de Angelorum natura & creatione disserui, de duabus proprietatibus singillatim, quibus pollet intellectualis substantia, id est de vi intelligendi ac volendi; cum nihil frequentius audiatur in Theologicis concertationibus; quam Angelos objecta percipere per *species* creatas inditas sibi ab Auctore naturæ, id vero etiam Augustini præceptis communi fere sententia judicetur esse concordissima veritate conjunctum; danda opera est, ut Sancti Patris defæcatam purissimamque doctrinam è suo fonte, non ex inquinatis rivulis hauriamus.

1. **Cognitio Angelorum non est per species acceptas à rebus.**

Principio itaque indubitatum est Angelos non cognoscere per *species* acceptas à rebus, sed per inditas, connaturales, & innatas: quod etiam docet S. Thomas q. LV. art. 2. & q. LVIII. art. 7. Tradit id Augustinus lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 8. ubi ait: *Quemadmodum ratio, qua creatura conditur prior est in verbo Dei, quam ipsa creatura quæ conditur: sic & ejusdem rationis cognitio prius sit*

in creatura intellectuali, quæ peccato tenebrata non est, ac deinde ipsa conditio creaturæ. Neque enim sicut nos ad percipiendam sapientiam proficiebant Angeli, ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicerent, qui ex quo creati sunt, ipsa Verbi æternitate sancta & pia contemplatione perfruuntur, &c. Cujus rei causam affert lib. IV. cap. 32. *quia mens Angelica, posteaquam eo ordine creata est, ut præcederet cætera, prius ea vidit in Verbo Dei faciendâ, quam facta sunt.* Quidquid enim cognoscitur debet præcedere cognitionem; ideoque creaturæ quæ cognoscuntur ab Angelis, antequam viderentur in seipsis, præcedebant quodammodo in arte, quæ factæ sunt, id est in Verbo, in quo sunt omnium quæ temporaliter fiunt, æternæ rationes. Hujus autem Verbi participationem habuerunt statim, ac facti sunt, Angeli, quatenus creati fuerunt cum participatione incommutabilis lucis, in qua rationes illæ rerum univrsarum continentur: quomodo S. Pater docet eodem lib. 4. cap. 24.

Hæc

2.
Illuminatio
Angelorum
est medium.

Hæc participatio *lucis*, sive illuminatio Angelorum est medium, in quo singula objecta percipiunt, ita ut *species* ingentia & innata, quas diximus, non sint accidentia quædam creata, sed ipsa met lux incommutabilis & Divina, in qua invariabiles rerum omnium rationes effulgent. Et quidem hanc solam lucem certissimam cognitionem parere, eaque creatas mentes de omni vero firmissime judicare, pluribus demonstrat S. Pater, ut vidimus libro primo: in in quo ostendimus noticiam rerum, quam scientiam appellant, certam scilicet, evidentem, & quæ aliter nequit se habere, ex medio creato, quod contingens est mutabile, nullatenus comparari, nisi prout creaturarum præsentia ad immutabilem lucem convertitur. Atque hanc participationem sempiternæ lucis Angelos habuisse à principio ita Augustinus declarat lib. xi. de Civ. Dei cap. ix. *Profecto facti sunt participes lucis æternæ, quæ est ipsa incommutabilis sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, quam dicimus Unigenitum Dei filium.* Quare ipsa lux Divina affulgens menti Angelorum est medium cognitionis Angelicæ; ideoque non cognoscunt per *speciem* aliquam creatam, nisi forte *speciem* creatam dixeris affectionem, & *qualitatem* productam in mente Angeli participatione ac fulgore hujus lucis.

3.
Triplex
D. lumen
affulget crea-
turis ratio-
nabilibus.

Nec tamen hæc lux immutabilis reddidit statim Angelos beatos visione Dei per essentiam. Triplici enim ratione Divinum lumen rationalibus creaturis affulget: primo ut principium cognitionis naturalis, & tanquam lex discernendi verum à falso in his, quæ ad naturæ ordinem pertinent; ut dum irradiatur mens idea creaturæ, æqualitatis, similitudinis, &c. & hæc irradiatio est criterium veritatis, de quo alibi disputavimus, sive *lumen rationis*. Deinde affulget, ut principium cognitionis supernaturalis exhibens menti ea, quæ excedunt naturæ ordinem, sub aliqua tamen caligine, & in plurium objectorum permixtione; ut quando illustratur mens revelatione mysteriorum Trinitatis, vel Incarnationis: atque hæc illustratio est sancta illuminatio, sive *lumen gratiæ*. Tandem affulget aliquando lux illa Divina convertens plenitudine luminis mentem in semetipsam, ac tanta claritate sese manifestat, ut non possit inde cogitatio divelli; & hæc manifestatio est claritas patriæ, seu *lumen gloriæ*. Quapropter Angeli videntes incommutabili sapientia statim, ac facti sunt rerum creaturarum *rationes*, non proinde frue-

R. P. Berti Theol. Tom. II.

bantur visione, quam vocant beatificam: quia incommutabilis lucis participes facti sunt primo & secundo modo, non tertio. Atque hinc est, quod male quidam inferunt fore omnes homines beatos, si vera esset sententia nostra quod non habeatur vera scientia nisi per legem æternam, & lucem incommutabilem.

Ergo hac ratione juxta Augustinum cognitio Angelorum peragitur. Facti enim in prima sui conditione participes lucis, *quæ est ipsa incommutabilis Sapientia Dei*, ab illo se productos esse noverunt, & Conditoris sui, in quo universæ creaturæ rationes consistunt, proculdubio perceperunt existentiam & proprietates, quæ lumine rationis, aut gratiæ elucescunt. Utraque enim luce collustrati sunt; *lumen quippe verum quod illuminat omnem hominem in hunc mundum venientem, hoc illuminavit omnem angelicum mundum, ut esset lux, non in semetipso, sed in Deo*: id est participatione lucis, à qua si avertitur, Angelus fit immundus. Lege lib. xi. de Civ. Dei cap. ix. & in iv. de Gen. ad lit. cap. 24. Augustinum. Ibi vero S. P. dilucide explicat, quomodo Angeli hac eadem luce, tanquam infra respicientes propriam naturam, ac deinceps creaturas omnes corporeas ordine quodam cognitionis agnoverint.

Sed quoniam lux illa rationes exhibet rerum, non particularia quæque repræsentat; ut Angelus cognoscat res singulares, existentes, sive *prædicata*, ut loquimur *ἐκ τῆς οὐσίας*, *accidentalia* existentia, loci, aliorumque adjunctorum, necessum est, ut lux illa universalis in homine Angeloque ab objecto determinetur; ita ut nisi hanc determinationem intellectus creatus mutuetur à rebus, nequeat singularem percipere per ideam illam ingentiam sola *prædicata essentialia* exhibentem. Determinatur autem ipsarum rerum creaturarum præsentia. Quod & ab Augustino traditum animadverti, & propria mihi ratio suadet. Etenim S. Pater lib. v. de Genesi ad lit. cap. xix. ait creaturam Angelis apparere *quando efficitur, atque propagatur*. Et cap. 32. libri præcedentis docuerat cognitionem *vespertinam* sive creaturarum in seipsis in Angelo factam esse per earum productionem, & postquam Dei Verbum dixerat, *Fiat. Ac sic prius*, inquit, *in ejus fiebant cognitione, cum Deus dicebat ut fierent, quam in sua propria natura: quæ itidem facta in eis ipsis etiam cognovit, minori utique notitia, quam vespere dicta est*. Et ratio est, quia existentia, locus, & prædicata quæque accidentalia non re-

4.
Cognitio
Angelorum
ex lumine
rationis & gra-
tiæ.

5.
Quid neces-
se, ut Ange-
lus cognos-
cat res sin-
gulares, &
accidentalia.

A a

lu

lucent in idea rerum, quæ est ratio intelligibilis, & quædam quasi mensura communis judicandi de qualibet veritate. Quare etiam si Deus creaturas in se ipsis absque ullo medio percipiat, ejus tamen cognitio non *vesperascit*, quoniam non coarctatur rerum præsentia, neque ideo videt creaturas quia factæ sunt; quum eadem ratione perciperet illas, priusquam fierent, in sua æternitate, in qua nihil præteritum est, aut futurum. Alius modus, cur Angeli creaturas in particulari videant, assignari non potest: siquidem nequit res corporea spirituales substantiam afficere in ipsam agendo radiis, effluviis, corpusculis, & sensibili qualitate: aut si forte alius modus assignatur, is quidē extra Augustinianam Pneumaticam conformatur.

6.
Quid cognitio Vespertina.

Atque ex his nedum habes quomodo in Angelis intellectio perficiatur, sed etiam quid sit illorum cognitio *matutina*, ac *vespertina*; de qua plura hominum figmenta & legimus, & audivimus. Igitur cognitio *vespertina* Angelorum est cognitio rerum existentium

in propria natura, ejus *prædicata accidentalia* percipiuntur per ideam ingentam determinatam ad singularia per illorum præsentiam, nondum huic cognitioni addito ordine relationis in Deum: cognitio vero *matutina* est, quando scientia Angelorum non remansens in creatura refertur in laudem & charitatem Dei, in cujus luce incommutabili sunt æternæ rerum faciendarum *rationes*: hoc enim ordine mens Angelorum ad veritatem, & ipsam Dei sapientiam convertitur, & eorum cognitio *illucescit*, & recurrit in *manē*. Quod cum Angeli sancti de cognitione creaturarum in laudem Creatoris assurgentes impleverint, dicuntur in veritate stetisse; ac merito permanens accepta plenitudine sapientiæ, ob quam lumini rationis & gratiæ additum est lumen gloriæ, consummatam consecuti fuerunt beatitudinem. Sed hæc ab ipso Augustino citatis locis poterunt evidentius cognosci: nos enim hæc summam attigimus, quæ sorbere animo, & bibere ex ipso fonte non pigeat.

CAPUT X.

Angelos non intueri occultas aliorum cogitationes.

SUMMARIUM.

1. Status quæstionis.

à num 2. usque ad 9. Probatur, Angelis non innotescere secreta cordium.

à num 10. usque ad 15. Enervantur oppositiones.

1.
An pateant Angelis secreta cordium.

NON levis nunc occurrit dubitatio, quam nescio num possit quis enodate explicare, Ecce Angelis cogitationes & cordium secreta non pateant, si determinate hæc existant, neque ordinem naturalem excedant. Quæstio admodum perplexa est, animusque omnium pulsare debet, sive legem dirigendæ cognitionis angelicæ statuas cum Augustino in *participatione lucis incommutabilis*, sive in creata aliqua *specie*, ut placet Scholasticis. Sed nos, ut decet se gerere in rebus dubiis, quæ magis ad veritatem accedunt eligentes, minus probabilia aut brevi recitabimus, aut suis auctoribus relinquemus.

2.
Propositio.

PROPOSITIO: Angelis non innotescant secreta cordium, variæque, cur ea ignorent, à Theologis probabiles causæ afferuntur.

Probatur Angelis non parere secreta cordium.

Videtur prima pars nihil habere dubitationis, & prope ad fidem accedit. Probatur autem adversus Hervæum, Durandum, & Antonium Le Grand Scripturarum Patrumque præsidio. In III.

enim Regum VII. 39. legitur: *Tu non sis solus cor omnium filiorum hominum.* Hierem. XVII. 9. 10. *Pravum est cor omnium, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes.* Et Apost. ad Hebræos IV. 12. Verbo Dei tanquam singularem characterem tribuit, quod sit *pertingens usque ad divisionem animæ, ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis.* Quibus responderi nequit peculiare esse solius Dei omnes hominum cogitationes scrutari, Angelorum vero præsentibus tantummodo; primo quia de omnibus indiscriminatim Scriptura loquitur. Deinde quoniam in tertio Regum loquitur Salomon de intentione eorum, qui Deum orant, ideoque de cogitatione præsentis, quam tamen solum Deum noscere ait: & Apostolus duo attributa ex æquo Deo tribuit, pertinere ad divisionem animæ ac spiritus, id est mentem à pravo rerum terrestrium remove appetitu, & celestium desiderio superna charitate inflammare; atque

atque cogitationes, intentionesque cordis discernere: at non pertingit ad divisionem animæ ac spiritus in aliqua cordis affectione præsentem quidem animumque trahente ulla vis naturalis humana aut angelica: Ergo neque ad aliquam cordis intentionem discernendam pervenit creata virtus & mens Angelorum.

3.
Confirmatio
Patrum.

Accedunt Patres, quorum testimonio omnia nequeunt ulla ratione contorqueri. Crisostomus hom. 4. in Mat. ad ea verba, *Hæc autem eo cogitante, Angelus in somnis apparuit Joseph, inquit: Hoc signum fuit certissimum illum à Deo missum fuisse Angelum: quippe solius Dei est arcana cordium nosse.* Loqui vero Crisostomum de cogitatione præfenti, id est de ea, quæ menti Sanctissimi Joseph obversabatur, nemo unus negabit. Et quæ Nathanael Joan. 1. 47. habebat in corde, dum ei Christus ait, *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est:* quæ etiam egerat cum Philippo cum esset sub ficu, jam determinata erant & actu posita: Et tamen Cyrillus Alexandrinus libro 1. in Jo. ait Nathanaelem respondisse, *Tu es filius Dei, quoniam noverat solum Deum scrutatorem esse cordium, nec ulli alteri hominis mentem patere.* Neque diversa est Latinorum traditio. Nam Ambrosius in cap. v. Lucæ de Christo scribit: *Dominus occultorum cognitione Deum se esse demonstrat.* Hieronymus in 9. Matth. super illa verba, *Dominus videns cogitationes eorum;* inquit: *Ostendit se Deum, qui possit cordis occulta cognoscere.* Augustinus denique serm. 234. de Tempore hæc de Sancto Jobo habet: *Colebat Deum, faciebat eleemosynas; Et quo corde fiebat, nemo sciebat, nec ipse diaboli, sed Deus noverat.* Atque in Psalmum 41. exponens ea verba, *Abyssus abyssum invocat,* Loqui, ait, homines possunt; videri possunt per operationem membrorum, audiri in sermone: sed cuius cogitatio penetratur? cuius cor inspicitur? Quid intus gerat, quid intus possit, quid intus agat, quid intus disponat, quid intus velit, quid intus nolit quis comprehendet? puto non absurde intelligi abyssum hominem. In his animadvertente præcludi aditum Durando reponenti sermonem non fieri de cogitationibus actu positis, cum econtra non nisi de præsentibus Patres speciatim pertractent; præfens quippe erat occulta murmuratio Pharisæorum de qua Lucas cap. v. præfens cogitatio Scribarum, de qua Matth. cap. ix. præfens intentio Jobi, dum eleemosynam largiretur. Omnes autem cogitationes

R. P. Berti Theol. Tom. II.

non actu animo hærentes esse soli Deo manifestas non opus est demonstrare.

Valida hinc eruitur ratio: 4. Pharisæorum Scribarumque cogitationes præfentes erant, & Christus eas videndo se verum Deum esse commonstravit: Cogitationes ergo, quamquam præfentes sunt, intueri est solius Divinæ mentis scrutantis renes & corda: Atque hinc est, quod hoc argumento pro Christi divinitate contra perveraces Arianos à PP. pugnatum est, præsertim à Fulgentio in libro ad Trasimundum secundo.

Digitum nunc intendo ad placita Theologorum varias hujus dogmatis rationes præferentium. Scotus in 11. dist. 9. q. 1. contendit cogitationes liberas esse objectum habens cum mente Angelorum proportionem, neque illorum vim intellectivam excedere; sed ideo non posse cognosci; quod Deus suum subtrahat concursum: idque explicant aliqui comparatione ignis Babylonici, quo tres pueri non fuerunt combusti. Quæ opinio obstruit os memorati Cartesiani Le-Grand, qui cap. 3. Dæmonologiæ probat Angelos posse percipere hominum cogitationes, quia inter mentis perceptionem & determinationem voluntatis proportionem necessarium est reperiri: quod Subtilis Doctor toto capite annuit. At id ego à Scoto peterem, Ecce Deus hæc in re deneget concursum suum, quem non solet in naturalibus operibus nisi per raro subtrahere: & num interveniat mirabile portentum quotiescunque Angeli cognitionem istam non capiunt; sicut miraculum fuit sine combustione consistentia ignis in fornace Babelis.

S. Thomas affirmat ideo Angelos aliorum cogitationes nequaquam percipere, 6. causa 2. cum Angelos secreta cordium lateant ex 118. dummodo sint libera, quia voluntas rationalis creatura soli Deo subjacet, & ipse solus in eam operari potest, qui est ejus principale objectum ut ultimus finis. Ita docet q. 57. art. 4. Hanc D. Thomæ rationem PP. Salmanticenses satis enodate explicant, dicentes Deum in constitutione universi ita singulas aptasse causas, ut universales moverent alias ad effectus, qui spectant ad universi ordinem & harmoniam: ideoque Angeli, qui respectu hominum superiores cause sunt, ea naturali virtute possunt cognoscere, quæ attinent ad illum ordinem; minime vero secreta cordium, quæ non pertinent ad ordinem universi, sed ad alium sublimiorem, id est Deum ultimum rationalis creaturæ finem. Hæc vero non videntur prorsus spernenda;

Aa 2

cunt

cum & corporeis creaturis constitutus sit terminus quidam actionis, extra quem vagari non possunt, & qui ea tantum complectitur, quæ ad illas pertinent singillatim: nec à suprema causa moventur, nisi in propositum sibi finem. Inquiri tamen, cur saltem non percipiantur cogitationes illæ, quæ ad Deum ultimum finem non diriguntur, sed in alium, & quandoque adversum, contrariumque propendunt: & quare ad ordinem universi pertineant tam creaturæ necessariæ, quam liberæ, non autem ea, quæ ab istarum voluntate dependent, & naturæ ordinem non excedunt.

7.
Causa 3. ex
Ariminensi.

Noster Ariminensis in 2. dist. ix. q. i. affirmat ideo Angelos aliorum cogitationes non intueri, quoniam licet intelligibiles sint, deest modus quo ad eorum mentem perveniant. Quemadmodum enim, ut sensibile percipiatur, non sufficit quod sit sensibile, sed ulterius opus est, ut ejus imago, & idolum ad sensitivam potentiam proxime accedat: ita, ut cognoscatur intelligibile, non sufficit quod tale sit suapte natura, sed etiam requiritur, ut intellectivæ facultati proxime inhæreat. Nec sufficit objecti ac potentiæ propinquitas; nam etiam si duæ animæ rationales à Deo in eodem corpore crearentur, una tamen non cognosceret secretam cogitationem alterius, propterea quod secreta cogitatio unius alteri non inhæret. At Gregorius hæc fortassis persuadebit Peripateticis, quorum philosophiam egregie illustravit, non iis, qui perceptionem putant nihil aliud esse, quam rem, cujus ideam habemus, menti exhibitam intueri præsentem, neque aliud ad puram cognitionem requiri, præter præsentiam objecti, ideam ingenitam, animique advertentiam: sensationi autem hoc ulterius accedere, quod res materiales, ut præsentem menti reddantur, debeant exteriora organa afficere. Imo & Peripatetici aliqui interrogabunt, quare sensibile suæ potentiæ debite proximum *vicaria specie* illam vellicet, excitetque; neque idem præstet cum facultate intellectu objectum intelligibile.

8.
Cognoscunt
Angeli naturaliter
alios Angelos cogitare,
non vero
quid cogitent.

Ego itaque si de re occultissima philosophari fas est, dico Angelum posse naturaliter cognoscere alios Angelos cogitare, non vero quid cogitent. Quod possint cognoscere alios Angelos cogitare mihi revera probatur, ex quo ad perceptionem tantum requiratur acies

mentis, idea rerum, & objecti præsentia, quæ omnia hic habentur: atque hac in parte probo sententiam Scoti, & Antonii Le-Grand: quod autem aperte non cognoscant quid cogitent, id erit, quoniam præsentia objecti determinat ideam innatam ad percipiendum duntaxat rei existentiam, non modificationem, quæ cum existentia necessariam non habet connexionem, cujusmodi sunt liberi animorum affectus. Nam sicut in congenita rerum creaturarum ratione videri nequit actualis existentia, ad quam illæ sunt prorsus indifferentes; ita ex præsentia cogitationis percipi non valet objectum, in quod ea fertur libere & contingenter. Ad quam sententiam proxime accedit Romanus Aegidius, qui ait Angelos aliorum cogitationes videre quidem, sed non quantum *ad compositionem terminorum*: quod Thomas de Argentina explicare nititur exemplo vocis. Etenim, inquit, si vox aliqua sit indifferens ad plura significanda, dum aliquis eam profert audio illum loquentem, quid autem loquatur ignoro: ita cum possit per eandem *speciem* cogitare rem bonam agere vel non agere, aut malam fugere vel non fugere, Angelus, quem conversio mentis meæ in illam *speciem* non latet, videt me cogitare rem bonam vel malam, sed minime intelligit an rem cogitam voluntas rejiciat, vel approbet. Potest cum his conciliari Henricus Gandavensis, qui ait ideam & apprehensionem habere universale & singulare objectum, & consequenter Angeli, licet videant conceptum alterius prout versatur circa universale objectum, illum ignorant quatenus ad singulare dirigitur. Verum qui rem acu attigerint, operosum arduumque est definire.

Hoc unum tanquam certissimum tenendum est, perpaucos esse humanæ voluntatis affectus, qui per motum spirituum, notasque non prodantur externas; quum & nos hominis iram, mœrorem, gaudium, aliasque animi concitationes interdum agnoscamus ex vultu. Multo magis hæc omnia Angeli ex corpore, oculis, & fronte pernolescent: sunt enim longe perspicaciores Socrate, quem aliqui, ut in libro de Fato narrat Cicero, notaverunt *Physiognomon*. At de cogitatis, quæ exterius non produntur, fieri novimus bene longas satisque litigiosas disputationes.

9.
Possunt aliqui
cognoscere per
notas externas.

SATISFIT OPPOSITIONIBUS.

10. **Objectio 1.** Opp. 1. Gregorius in *Moralibus* lib. 3. cap. 154. ait quod in beatitudine resurgentium *unus homo erit perspicabilis alteri, sicut ipse sibi*: Ergo unus Angelus percipere potest omnia quæ sunt in altero, quemadmodum videt quæ sunt in se.

Solutio. Resp. Duplex in homine inveniri impedimentum, ne aliorum introspeciat cogitationes, corpus nempe, ac voluntas ipsorum. Itaque Gregorius docet posse in resurrectione unum perspicere cogitatum alterius, si ei manifestetur, neque impedimento esse opacitatem corporis, quod erit perspicuum, lucidum, & splendore gloriæ exornatum. Cumque in ea felicitatis patria cives omnes sint perpetuo charitatis vinculo conjuncti, amici vero invicem secreta pandant, atque, ut in proverbio veretur, *os loqui soleat ex abundantia cordis*; procul erit in patria utrumque impedimentum. At hæc non valent de cogitatis, quæ aut libere occultantur, aut, utrum noscantur, ad perfectam societatem non attinet. Quæ responsio, tamen ajunt ea verba in *Moralibus* Gregorii non reperiri, retinenda est ob alias consimiles Patrum sententias, præsertim quod & legitur Gregorii textus articulo 14. quæst. 70. S. Thomæ.

11. **Objectio 2.** Opp. 2. Basilii libro de vera Virginitate puellas hortatur ut Angelorum præsentiam revereantur, cum percipiant cœlestes Spiritus quicquid virgo cogitat, animoque contrectat. Resp. Basilium sancte, pieque locutum, cum consuetudine hortatoriæ orationis, in qua interdum limitandæ occurrunt sententiæ: cum etiam quod signis corporeisque impressionibus foras affectus erumpant, maximeque voluptarii, ad quos carnalis sequitur titillatio.

12. **Objectio 3.** Opp. 3. Diabolus introit in cor hominis: scrutatur ergo secretas cogitationes ibi latentes. Prob. ant. ex verbis Jo. cap. XIII. 27. *Post buccellam introivit in eum Satanas*: & *Cum diabolus jam misisset in cor ejus*. Et in Act. Ap. cap. v. 3. legitur: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum*? Ingressus ergo daemon humani corporis penetralia.

Solutio. Resp. *Misio ista spiritalis suggestio est, neque fit per aurem, sed per cogitationem, ac per hoc non corporaliter, sed spiritaliter. Sed quomodo fiat, ut diabolicæ suggestiones immittantur, & humanis cogitationibus misceantur, ut eas tanquam suas deputet homo, unde scit homo*? Ita S. P. August. Tract. IV. in Joannem. Loca ergo prædicta de sug-

gestionibus malorum Angelorum sunt exponenda; non de perceptione alienarum cogitationum. Has vero suggestiones quomodo fiant laboriosum est definire, ut ait S. Pater; sed fieri dicuntur tamen affectione sensuum, motuque spirituum animalium: quare perfici nequeunt *nullo mediante nostri, sive corporis instrumento*, ut inquit serm. in Cant. v. S. Bernardus.

Opp. 4. Homines præditi sagacitate ac prudentia aliorum cogitata introspeciant: Poterunt ergo eadem Angeli juare potiori conspiciere. Resp. dist. antec. aliorum cogitata scrutantur quæ exterioribus indiciis, vultu, oculis, fronte nutibusque se produnt; conc. quæ nullum exhibent externum signum, nego. Priori modo, & perspicaciori etiam intuitu Angelos secreta cordium aspicere, nemo homo ibit inficias. Afferit id luculenti testimonio lib. de Divinat. Dæmonum S. P. Augustinus. Neque quicquam efficit, quod in 11. Retract. libro cap. 30. eadem repetens, scribat: *Rem dixi occultissimam audaciorē asseverantia, quam debui*. Nam S. Pater non dubitat quin Angeli cognoscant cordium secreta, quando signa aliqua exprimunt; sed dubitat an ea percipiant sensibili, an spiritali virtute. Dubitavit enim aliquando, an dæmones subtilia quædam corpora habeant, quæ sensiles recipere valeant impressiones. Propterea ait: *Utrum signa quædam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, an alia vi, & ea spiritali ista cognoscant, aut difficillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inveniri*. Rem ergo incompertam dicit, num Angeli cogitationes istiusmodi sensu corporeo percipiant, sed has ad illorum pervenire notitiam, dum certis notis produntur, affirmat rem esse nonnullis experimentis comprobata.

At, inquis, hæc non coherere cum iis, quæ diximus cap. 11. Augustinum in libris Retractionum priorem de Angelorum corpore deposuisse sententiam: quomodo ergo rursus de illorum sensatione anceps est? Primo memini, me hæc non asseveranter protulisse. Deinde adhuc est locus dubitationis, an Angeli corporea sensatione sentire possint adinstar hominum, etiamsi corpora habeant non unita illis substantialiter, sed tantum assumpta. Nam si Peripateticos consuleris, affirmabunt in humano corpore animam objecta sentire, quoniam est illius corporis forma, eique naturaliter alligata est: ideoque carere sensu Angelos in iis corporibus, quæ

pro lubitu movent, pervadunt, ac deferunt. At non deerunt, qui asserant, non esse quidem Angelos assumptis corporibus colligatos, propriasque horum formas; posse tamen motiones aliorum corporum vera sensatione percipere, quam haud vulgares philosophi sitam contendunt in sola mente, cui nervorum propagines, dum vel instantur spiritibus animalibus, vel externorum corporum agitantur occursum, exhibent sensibilibus rerum concitationem ac motum. Quare laudanda est Augustini summa cum eruditione modestia, dum ea quæ scripserat de sensatione demoniorum dicta à se fateatur cum audacioris asseverantia, quasi demones aëria corpora habeant, idque sit exploratum: cum probabilius sit naturalia corpora non habere; atque utrum in assumptis exercere valeant officia sensuum, abstrusior sit disputatio.

15. **Obiectio 5.** Opp. ultimo: Angelus percipit ea, quæ sunt in hominis phantasia: quid prohibet ergo, ne conspiciat etiam, quæ menti obversantur.

Respond. Phantasiam non esse sejunctam à motione nervorum, qui per corpus undique distenduntur: liquet enim ejus vi impressiones quasdam in utero prægnantium mulierum ad fœtus membra dilabi, ita ut per gravidæ matris arterias in illa maculæ, notæque variæ inferantur. Ergo ex hujusmodi agitatione tendinum, notarumque impressione dignoscitur quid in phantasia, sive imaginatione versetur, tanquam ex sculpta figura percipitur forma & incisio sigilli. Quod si dixeris majorem esse proportionem inter intellectum angeli & cogitationes animi, quam inter eundem intellectum & imaginationis effectum; dico non proportionem obstare quin Angeli aliorum cogitata conspiciant, sed manifestationem liberam cogitantis, quæ an fiat directione aliqua, an occultis quibusdam signis capite proximo differetur. Excellentior autem facultas, quæ spiritualia cognoscit, potest multo magis percipere res corporeas, puipe virtus inferiorum majori perfectione in superioribus continetur.

Solutio.

CAPUT XI.

Quomodo unus Angelus alteri cogitata sua manifestet, atque spiritus inter se colloquantur.

SUMMARIUM.

1. Status questionis.

2. Probatur, dari quandam inter Angelos locutionem, quæ est directio cogitationis unius Angeli ad alterum.

à num. 3. usque ad 6. defenditur, Angelos loqui ad invicem per signa aliqua spiritualia.

7. & 8. Solvuntur objectiones.

1. **De manifestatione & colloctione Angelorum.** Hoc mihi præstare necesse est, ut videamus quomodo Angeli loquantur invicem, & mentis cogitationes, quæ cæteris sunt ignotæ unus uni patefaciat: quod assequi sine summa difficultate non possumus. Irridet quidem nos Beza Comment. in Epist. ad Galat. quod de Angelorum lingua instituamus disputationem: sed facile est homini hæretico Scholasticos urgere convicio. Nemo siquidem nostrum tribuit Angelis linguam in ore sitam, septem dentibus, pressique soni effectricem, sed spiritalem sermonem, de quo Paulus in 1. ad Corinth. XIII. ait: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum: hoc est, Quamvis ita loquar, ut Angeli inter se colloquantur, & quomodo inter se differunt, & Deum laudant; inquit Chrysostomus ac Theodoretus.* Videndum ergo quid sit hæc Angelorum lingua, & quo pacto spiritualia exprimat verba, dum Angelus Angelum alium alloquitur.

2. **PROPOSITIO I.** Datur quædam inter Angelos locutio, nec aliud est quam directio cogitationis unius Angeli ad alterum.

Ad præcitatum Apostoli textum accedit alter Isaïæ VI. 3. *Et clamabant alter ad alterum.* Necnon Judæ in sua Canon. V. 9. *Cum Michael Archangelus altercaretur cum diabolo &c.* Postulat quoque aliquam inter cives cœlestes colloctionem perfectam eorum societas. Illam vero nihil esse præter spiritalem unius cogitati ad alium directionem, & ratio, & auctoritas comprobant. Ratio, quoniam nequit esse inter Angelos sermo ex ore labiisque formatus, sed alterius generis nostro ἀνάλωγος, & quo nos interdum loquimur corde. Auctoritas, quoniam Augustinus, cui Patres alii subscribunt, in xv. de Trinit. cap. 10. inquit: *Foris enim cum per corpus hæc fiunt, aliud est locutio, aliud visio: Intus autem cum cogitamus, utrumque unum est. Auditio, & visio duo quædam*

Probatur, dari inter Angelos locutionem.

dam sunt inter se distantia in sensibus corporis; in animo autem non est aliud videre, & audire: ac per hoc cum locutio foris non videatur, sed potius audiatur, locutiones tamen interiores videntur. Ex quibus non solum apparet veritas propositionis, verum etiam constat Angelos loqui cum Domino, quando sese, vel creaturas alias contemplantes in Dei admirationem, & laudem confurgunt; Deum vero alloqui Angelos, quotiescunque intime voluntatem suam illis aperit; ut in 11. Moraliū cap. 5. docet Gregorius. Nobis autem, id est animabus corpori junctis, nihil dubitationis est, quin verba faciant in meatu auditorios vibratum aerem mittentes, quo concutiuntur membranae, sive id efficiant corporalibus instrumentis, sive imitando naturam, sublatis corporibus, aerem impellentes ac verberantes. Liquet etiam ad locutionem Angelorum non satis esse quod cogitent, sed ulterius requiri, ut cogitatio unius Angeli dirigatur ad alterum: alias quidquid Angelus cogitat, loqueretur, nec posset alteri suas occultare cogitationes: quod fuit praecedenti capite refutatum.

3.
Propositio 2.
quomodo
loquantur.

Sententia D
Thomae.

PROPOSITIO II. Quomodo peragatur haec Angelorum locutio, seu directio cogitatorum occultum est, & reconditum; videtur autem perfici spiritualibus signis, sed quanam ista sint, ignoratur.

Me non latet S. Thomam q. 107. art. 5. confugere ad actum voluntatis Angelicae, cuius determinatione conceptus mentis sunt manifesti. Quod verissime dictum puto: sed in hoc tantum mens penitus non quiescit. Primo enim, si cogitationes manifestae fierent per solam voluntatis determinationem: foret quaelibet libera voluntatis determinatio per seipsam nota; atque ita nullus Angelus posset alteri secreta cordis abscondere. Directio praeterea voluntatis sufficit quidem, ut Angeli cogitationes suas proponere & declarare decernant; sed quo pacto id exequantur, nondum planum fit: & vera est Divi Thomae sententia, sed nodum plane non solvit. Agit de illa Estius lib. 2. dist. 7. §. 13. alique D. Thomae Interpretes, qui ajunt, ut loquitur aliquis ad semetipsum quando mens vertit se ad actualem considerationem rei intelligibilis, (nam conceptus mentis vocatur verbum internum,) ita alloquitur alterum, quotiescunque mentis perceptio per actum voluntatis in alterum dirigitur atque ordinatur. Verum quod animus, dummodo velit, in suis

cogitationibus versetur, facile intelligo: sed quomodo voluntate sua, eaque sola, intima sibi cogitata alteri imprimat, id vero nec usu, nec ratione cognosco.

Hujus generis sunt placita caterorum. Nam quod ait Durandus, colloqui Angelos impressa in aethere voce, verum fortasse erit dum in assumptis corporibus locutionem quasi humanam exercent. Locutionem autem spiritalem ab omnibus Angelis audiri, autumat Scholasticus ille, veluti cum homo hominem alta voce compellat, aut praeco exclamat in foro: Angelos enim aliorum mentem credidit introspicere, ut supra diximus. Olet hoc scitum Durandi, ut putida opinio Bezae, negatque Angelicam colloquutionem. Si enim allocutio est actio spiritualis substantiae manifestantis cogitationes suas, quemadmodum locutio exterior est prolatio verborum conceptus intimos exprimentium: sequitur Angelos loquentes manifestare secreta cordium suorum; quamobrem si nullum inter spiritus secretum lateret, frustra illorum statueretur locutio.

Non videtur melioris notae Ochami, aliorumque Nominalium opinio, dicentium Angelum loquentem suam in aliis cogitationem imprimere, efficienterque producere: quod temperat aliquantulum Scotus asserens non propriam revera perceptionem in mentem aliorum intrudere, sed intellectionem ejusdem objecti, quod ipse cogitat, versatque in animo. At non habet Angelus vim aliquam producendi in alia creatura spirituali per solam cogitationem suam illam eandem speciem, seu speciei excitationem, qua ipse afficitur; cum in horum Theologorum sententia ab intellectu creato non producat nisi species expressa, seu verbum mentis: & species aliae, quae cognitionem pariunt, sint vel à prima causa, vel ab intelligibilibus objectis. Deinde adhuc quaerendum est, quomodo istiusmodi perceptiones ac species de una mente proficiantur in alteram: constat enim ex dictis non sufficere solam mentis cogitationem, neque determinationem voluntatis; quae duo seipsis aliorum menti cognita esse non possunt. Sed plura adverius Ochamum & Scotum in 11. dist. 1x. q. 2. Gregorius noster Ariminensis.

Quare his omnibus praetermissis eligimus sententiam eorum, qui ajunt Angelos loqui ad invicem per nutus quosdam nobis incompertos, sive signa aliqua spiritalia, quibus intimant sibi vicissim reconditas animi perceptiones:

4.
Sententia
Durandi.

5.
Sententia
Ochami.

6.
Asseritur
Angelos lo-
qui per signa
spiritalia.

ut docent memoratus, Ariminenſis, Aegidius Romanus, Argentinas, Clichtvæus, Canus, & alii plures, ita ut etiam Vaſqueſius de hac iudicium iſtud protulerit: *Hæc ſententia cæteris probabilior, neque ab eadem recedit S. Thomas in 2. diſt. 11. quæſt. 2. art. 3. ubi ait locutionem Angelorum fieri intellectualibus ſignis.* Atque probari poteſt verbis Anſelmi, qui in cap. XIII. Epistolæ. I. ad Corinth. inquit: *Lingue quibus Angeli loquuntur aliis, intelliguntur aliqui nutus, per quos intimant ſibi viciffim quod voluerunt.* Deinde demonſtratur ratione: Quotiescunque enim aliquid eſt in ſe immediate imperceptibile, nequit manifeſtari niſi per ſigna, ſenſibilia quidem, ſi manifeſtetur creaturis corporeis, ſpiritualia autem, ſi manifeſtetur ſpiritibus: Perceptiones mentium, intimique Angelorum affectus immediate ab aliis Angelis non videntur: Ergo per aliqua ſigna ſpiritualia, quæ ſane nobis occulta ſunt, pateſcere debebunt. Ad hæc: obiectum triplici tantum modo ab intellectu cognoscitur, vel immediate in ſeipſo, vel per ideam aut ſpeciem, vel per ſigna quædam instrumentalia: cogitatio unius Angeli non poteſt manifeſtari alteri neque per ſemetipſam immediate, neque per ſolam ſpeciem ideamque, ut liquet ex dictis: debet ergo manifeſtari per ſigna aliqua, nutusque ſpirituales.

7.
Oppoſitio
cum ſolutione.

Opp. 1. Hæc ſigna, quibus Angeli loquuntur ad invicem aut naturalia ſunt, aut ad placitum: non poteſt dici quod naturalia ſint, alias non libere, ſed neceſſario colloquerentur; neque affirmari poteſt, quod ſint ad placitum, quoniam deberent Angeli aliorum linguam addiſcere, vel ſaltem inter ſe convenire circa huiusmodi ſignorum institutionem & uſum. Nulla itaque ſunt ſigna hæc ſpiritualia. Reſp. naturalia quidem eſſe: at non inde conſequitur Angelos neceſſario, ſemperque invicem loqui; quoniam ſigna naturalia libera poſſunt pro libitu poni, & non poro, eo ſerme pa-

cto quo nos emittimus clamores, ſuſpiria, riſus, nutusque corporeos. Neque dum loquitur Angelus ſinguli illum audirent, niſi forte hæc ſigna exprimeret dum cæteri mentem in illum intenderent, quomodo homine hominem manuum aut capitis nutu alloquente, ſermonem quicquid alio vertit oculos, non intelligit.

Inſiſtes denuo: Si Angeli per ſigna manifeſtant ſibi invicem cogitata; poterunt etiam nobiſcum per eadem loqui, quod certo minime fieri experimur. Reſp. dubitari non poſſe, quin Angeli aliquando nobis bonas vel malas ingerant cogitationes: quod licet ut plurimum fiat corporali impreſſione, ex qua excitatur phantasia; non auſim definire, quod interdum menti noſtræ non illabatur, ſignisque ſpiritualibus plura ſubſciant, atque commemorant. Quoniam tamen hæc ſigna ignota ſunt nobis, donec ab Angelis civili ſocietate diſjungimur; ſi Angelus in interiori corde aut pia hortatione, aut ſuggeſtione ſagaci iſtud agit, illapſum potius dicemus, quam locutionem. Hæc autem locutio, per quam ab Angelis veritas manifeſtatur, dum mentem corroborat, panditque ea, quæ naturaliter innotefcere nequeunt, appellatur etiam illuminatio. Ex quibus ſequitur inferiorem quoque Angelum poſſe alloqui ſuperiorem, ſed non illuminari iſtum ab illo, quia is non pollet minori vi intelligentiæ. Econtra illuminat ſuperior Angelus inferiorem, & quilibet angelus hominem, dum fluente ſcientiæ, quam habet perſpicaciorem, veluti ſol radios, effundit. Verumtamen ſi Deus inferiori Angelo aliquid ſingulariter revelaret, idque lateret ſpiritus ſuperiores, E. G. Gabrieli Electionem Mariæ in Deiparam; poſſet Angelus inferior etiam ſuperiorem V. G. Michaellem illuminare: quamquam naturali ordine ſpectato probabilius ſit Supremos Angelos quidquid à Deo percipiunt ſubſectis impertiri, ut quæſt. 106. art. 4. docet S. Thomas.

8.
Inſtantia.
cum ſolutione.

C A P U T XII.

Quænam ſit in Angelis futurorum eventuum naturalis cognitio: ubi de Idolorum Oraculis, & Dæmonum divinatione.

S U M M A R I U M.

1. & 2. Præmittuntur notanda.

3. 4. & 5. Probatur, futura contingentia, & Libera ab Angelis naturali ſcientiâ certo prævideri non poſſe.

à num. 6. Uſque ad 10. Solvuntur obſectiones.

à num. 11. Uſque ad 18. Sequuntur annotationes periculæ.

F T V.

1.
De Angelo-
rum cog-
nitione circa
futuros
eventus.

FUTURORUM plura sunt genera. Quædam ex necessaria causa proveniunt, & cum ea rata & constanti lege nectuntur, ut cælestium orbium conversiones, vicissitudines temporum, itinera siderum, & solis, aut lunæ eclipses. Quædam causas habent quidem naturales, sed multas & varias, quarum nexus, & concursio producit effectum contingentem; ut sunt pluviae, tempestates, venti, morbi, & quotquot fortuita dicuntur. Aliqua ex libero pendent arbitrio, ut bona, vel mala opera hominum. Aliqua demum tum liberam, tum naturalem causam habent, ut bella, privati mores, consuetudines, aliaque huiusmodi, quæ licet à voluntate dependeant, magnum tamen à cæli temperie, à qualitate locorum, à corporum constitutione habere videntur impulsu.

2.
Explicatio
ulterior.

Quantum ad futura, quæ necessitate quadam à suis causis proveniunt, cognoscuntur quidem ab angelis per certam scientiam, supposito quod illæ causæ ab alia superiori minime impediuntur. Verum absolute loquendo, non possunt firmissime ab Angelis præcognosci, quia suprema causa aliquando statim naturæ legem immutat, sistit cælestium corporum motum, & influxum avertit. Etenim vivente Josue solem spatio unius diei constituisse legimus libro historiarum ejus cap. x. 13. quod ne interpretemur cum Maimonide & Grotio quasi dictum phrasi poetica, prohibet Eccli. 46. v. 5. & Is. 28. v. 21. Ad Esaia preces reductam umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus, narrat cap. 20. v. 11. quartus Regum: & consimile prodigium patratum meritis Christianæ Sanctimonialis Ordinis nostri quamplures tradunt historici. Eclipsim etiam solis neque in pleniluniis contingere, neque trium horarum durare intervallo, astrorum docet scientia; sed aliter moriente Christo evenisse testatur Evangelistarum consensus. Cæterum, nisi aliter suprema causa disponat, huiusmodi futura Angelis ignota nequaquam esse fatemur: ideoque ad alia coarctanda est disputatio.

3.
Propositio.

PROPOSITIO: Futura contingentia & libera ab Angelis naturali scientia certo prævideri, aut prænuntiari non possunt.

Probatur
Angelos cer-
to non præ-
videre futura
contingentia
aut libera.

Assertum primo ex sacris literis probatur. Esaia cap. xli. 23. ita disceptat Dominus cum idololatriis: *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dii estis vos.* Et cap. xix. 12 *Ubi nunc sunt sapientes tui? annuntient*

R. P. Berti Theol. Tom. II.

tibi, & indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Aegyptum. Nemo itaque præter Deum potest infallibiliter futura prænoscere. Idem tradunt Patres. Tertullianus in Apolog. cap. xx. inquit: *Idoneum testimonium divinitatis est veritas divinationis.* Et Cyrillus lib. 4. in Joannem: *Nulli alii, quam uni ac soli naturali Deo futura nosse convenit.* Una autem est vox cæterorum.

Insuper probatur ratione. Futura enim, quæ subita, & in fortuna posita populariter dicuntur, non sunt in suis causis certa ac determinata, alias non forent contingentia, sed necessaria: in suis ergo causis nequeunt præcognosci. In se ipsis vero non potest illa intueri intellectus creatus, qualiscunque ille sit; cum solus Deus ratione æternitatis, in qua omnia simul complectuntur, habeat objective præterita, & futura quæque præsentia: & hæc præterea videat in se ipso, tanquam in causa, cui nihil fortuitum advenit, vel contingens. Rursus cum istiusmodi futura ex concursione causarum non ordinaria, sed insolita variaque oriantur; ideoque nequeunt cognosci, quia omnem creaturam latet, quomodo ex Divina prædestinatione invicem diversæ causæ concurrant: ac præterea incertum est, num istarum causarum connexio solvenda sit alterius causæ liberæ oppositione. Videmus quippe non raro Sanctorum precibus & improborum resipiscencia averti bella, pestilentiam, aliasque calamitates, quæ jamjam impendebant. Ea ergo, quæ revera contingentia sunt, (nam plura etiam necessaria videri possunt casu contingere ignorantibus aptitudinem causarum,) percipiunt quidem Angeli probabili conjectura, at non perspicua firmissimæque notitia.

4.
Probatur ra-
tione.

Futura autem, quæ aut libera sunt, aut cum libertate connexa, nullam definitam causam habere, neque fato, & impellente necessitate evenire, unusquisque fatetur. Probat apertissimam hanc veritatem lib. iv. Hexameron cap. 4. S. Ambrosius, quoniam alias frustra leges essent propositæ, frustra poena decerneretur iniquis, frustra securitas deferretur innoxiiis, frustra agricolæ vomerem infigerent arvis, & manum curvæ falci admoherent. Versatur in ore omnium aliud argumentum: nam sæpe eodem loco, eodemque puncto temporis & horoscopo plures gi- gnuntur, qui tamen moribus, vita, fortunisque sunt omnino dissimiles, & econtra plures eundem exitum habent, etsi fuerint sub diverso horoscopo pro- creati.

5.
Quid de fu-
turis liberis.

Bb

creati. Præclara sunt, & satis obvia tum profanarum historiarum exempla Procli, & Euristhenis Lacedæmoniorum Regum, qui eodem semine, eodemque fati momento impares omnino moribus, vita, exituque fuerunt; tum literarum Sanctarum, Jacobi & Esau, de quibus præclare Augustinus in v. de Civ. Dei cap. 4. *Tanta in eorum vita fuerunt, moribusque diversa, tanta in actibus dissimilitudo, ut etiam inimicos eos inter se faceret ipsa distantia.* Astra itaque non nihil in mores, ingeniumque nostrum conferre dicenda sunt; sed non semper ea sequitur liberi arbitrii propensio: unde Socrates cuidam cupiditates, & vitia ipsius divinanti fertur respondisse: *Hæc omnia à me prudentia ac virtutum auctoritate superata sunt, & quidquid vitii ex præva concretione corpus habuerat, animi bene sibi conscii divinitas temperavit.*

6. Opp. 1. Cognoscere futura contingentia non supergreditur rationalis animæ facultatem. Docent enim Gregorius in lib. iv. Moral. cap. 26. necnon Augustinus in xii. de Genes. ad lit. cap. 13. animæ, secundum quod à sensibus corporeis abstrahitur, competere, ut futura prævideat. In cuius rei confirmationem refert Gregorius quemdam legis peritum morti proximum, etsi haberet sepulturæ locum in Templo Transiberino, prænuñtiasse fore se post obitum apud S. Xystum sepulturæ mandandum. Ergo hæc futura facilius cognita habebunt Angeli à corporibus segregati.

7. Resp. Nego antec. quippe animæ, quæ abstrahitur à sensibus, & à corporeis vinculis jam divellitur, vis quædam inest percipiendi celestium corporum impressionem, quam sensibus immerfa dignoscere non valebat, & ex qua conjecturali experimento futura prænuñciare solet, ut nos ex nube pluviam, & navis gubernator ex vento procellam. Neque aliud affirmant Patres. Ille ergo, de quo Gregorius, potuit ex aeris affectione conijcere pluvias imminere, ob quas cadaver tumulo apud Transiberinos inferendum illuc minime deferretur; sed funeris curatores illud apud Divum Xystum injecta humo recondere.

8. Opp. 2. In cælis omnia futura descripta sunt: Ea ergo Angeli ibidem conspiciunt. Prob. ant. ex Origene, qui in illud Genes. *Fiant luminaria, & sint in signa, &c.* ait in cælis descripta esse futura quælibet etiam contingentia,

& fortuita: ut affirmant Sixtus Sen. lib. v. Biblioth. Annot. 15. & Eusebius in vi. de Præparat. Evang. cap. 9. Idem habetur in libro, qui inscribitur *Narratio Joseph*, magnæ apud antiquos auctoritatis.

Resp. Luminaria cæli esse tantum signa illorum eventuum, qui necessarii sunt, atque ex causarum determinatione præfixa constantique proveniunt: falsam vero esse interpretationem Origenis, & nullius ponderis ac momenti liber prædictus, quem Athanasius in Synopsi rejicit tanquam apocryphum. Melius Aratus:

idem illas hyemis venientis jussit, & æstus

Signa dare, & quando terras sit tempus arandi.

Opp. 3. Angeli tam boni, quam mali futura cujusque generis identidem prænuñciarunt.

Respondet S. Joan. Damasc. lib. ii. de Fide Orthodoxa cap. 3. *Futura quidem, tametsi nec Dei Angeli, nec demones norint, utrique tamen prædicunt, sed dispari modo. Angeli enim futuros eventus non aliter prædicunt, quam Deo ipsis quæ futura sunt detegente, quo fit, ut ea omnia eveniant, quæ ab ipsis prædicuntur. Demones autem ipsi quoque prædicunt, interdum videlicet, quia ea quæ procul geruntur, cernunt: interdum sola conjectura ducti; ex quo etiam efficitur, ut plerumque mentiantur.* Hæc Damascenus. Sed quum plura possint proferri ex idolorum oraculis, & demonum divinationibus, nonnullas subijcio præceptiones.

NOTATIONES QUÆDAM PERUTILES.

I. Ut Dæmones æmulatores divinitatis facilius homines ad idololatriam & superstitionem inducerent, cum optime noscerent solum Deum habere rerum futurarum plenam certissimamque scientiam, rati sunt callide in sui cultum ignaras cupiditasque gentes adactum iri, si eis quoquomodo se futura præsentire auspicii, oraculis & vaticinationibus suaderent. *Isti igitur impuri spiritus demones sub statuis, & imaginibus consecratis delitescunt, & afflatu suo auctoritatem quasi præsentis numinis consequuntur, dum inspirant vatibus, dum fanis immorantur, dum nonnunquam extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt plura falsibus involuta,* inquit Minucius Felix in Octavio: &

9. Solutio.

10. Obiectio 3.

Solutio.

II. Nota 1. De Idolorum oraculis & divinatione demonum.

& S. P. Augustinus de Divinat. dæm. cap. 7. interdum etiam templorum suorum mala prædicere affirmat, *ut cultoribus suis suam quasi divinitatem commendent.* Igitur vel hæc sola malorum spirituum vafrities demonstrat notitiam futurorum veram esse notam divinitatis.

12.
Nota 2.

II. Cum idolorum Sacerdotes magnam auspiciis & oraculis gloriam & utilitatem captarent, credimus plura ab illis conficta esse: idque asserimus non sine plurimis, gravissimisque momentis. Non enim oracula ac divinationes coram & in propatulo habebantur, sed in antris, criptisque templorum, nocturno quandoque tempore, adstantibus ædituis, supplicibusque nidore victimarum, cursu in gyrum repetito, vestium mutatione, & horrore loci propemodum insanientibus. Et quidem plura oracula gentilitatis falsa esse scribit Origenes in VII. contra celsum, Eusebius lib. IV. de Demonstratione Evangel. & alii, quos vide in dissert. de Oraculis Antonii Vandalæ. Neque soli Christiani hoc tradiderunt, verum etiam Iamblicus de Mysteriis Aegyptiorum lib. I. cap. 11. Cicero in 2. de Divinat. & Demosthenes, qui Pythiam ait *φιδαντιζων*, id est corruptam à Philippo res ad ejus nutum prædicere. Plura de his apud Cælium Rhodiginum lib. 11. Lect. Antiq. & Vossium lib. de Idololat. cap. 6. Denique etiam ipsi idololatæ vaticinationes Deorum in contemptu habuerunt, ut Alexander pugnaturus adversus Persas, Hector apud Homer. in Iliade, Annibal in Plutarcho, aliique permulti. Valde itaque videtur probabile, idolorum oracula fuisse Augurum, & Sacerdotum inventa.

13.
Nota 3.

III. Si quæ tamen è mutis simulacris fuerunt afflante dæmone reddita, constat ex iis quoque, Angelos naturalis intelligentiæ acumine futura certissime non prænoscere. Scribit enim citato loco Tullius multa oraculorum illorum esse flexiloqua, *ut interprete ageat interprete, & fors ipsa referenda sit ad sortes.* In exemplo erit ambiguum illud Apollinis:

*Perdet Cræsus Halyn transgressus
maxima regna.*

Ex quo colligi nequit, an perdenda fuerint regna Cyri & Persarum, an ipsius Cræsi potius, & Lydiorum. Item aliud ab eodem Apolline responsum Pyrrho:

*Ajo te Acacida Romanos vincere
posse:*

In quo nemonon detegit amphiboliam. In his ergo dæmonum illusio atque inscientia deprehenditur.

R. P. Berti Theop. Tom. II.

IV. Alia interdum reddita sunt læpta magis ac frigida, ut cum Medi in Græciam irrumperent, Athenienses interrogarunt quid tanto impendente malo foret agendum, responditque idolum, *ut manibus ligneis se munirent.* Id vero responsum quo valeret, cum intelligeret nemo, Themistocles, ut refert Cornelius Nepos, persuasit consilium esse Apollinis, ut in naves se, suaque conferrent; eum enim significari murum ligneum. Quare bene, ac sapienter de hoc oraculo scripsit in libro de Divinatione Maximus Tyrius: *Si illis temporibus Athenienses de his rebus non Deum consulissent, sed virum prudentem, qui posset recte expendere vires, quæ ipsis aderant, & apparatus belli in ipsos venientem, & periculum imminens, & salutem semet ostentantem, an vir aliquis talis pejus ipsis consilium dedisset, quam dedit oraculum? Imo, ut ego arbitror, non opus ei fuisset verborum involucro, & voce muri ambigua, sed sic locutus esset: Hos lapides, hæc ædificia, Athenienses, concedite barbaris. Vos autem cum omni familia, cum liberis, cum libertate & legibus ite in mare. Excipiant vos trieres, quæ & vos servare possunt portando, & vincere hostes pugnando. Cur ergo homines oracula adeunt, neglectis consiliis sui similium?*

14.
Nota 4.

V. Nonnunquam dæmones divinare videntur, & occulta nobis revelant, neque tamen futura prospiciunt. Contingit id, ut Augustinus docet lib. de Divinat. Dæmonum ex tribus causis, aerii corporis sensu, celeritate motus, & rerum experientia. Ac de prima causa dictum est cap. x. opp. 4. *Celeritate*, inquit ibi tertio cap. S. Pater, *Angeli cursum ferarum, & volatum avium incomparabiliter vident.* Nil ergo mirum si statim nunciant, quæ in regionibus exteris, & longinquis eveniunt. Hoc pacto, ut scribit Cedrenus dæmones captas Siracusas pastoribus indicarunt, & Cræso responsum dederunt de carne testudinis, ut refert lib. 11. cap. 12. Rhodiginus.

15.
Nota 5.

VI. Experientia autem multa quidem noverunt, quæ proinde absque ullo prorsus miraculo prænunciant, ut rustici pluvias, dum ranæ, ut inquit Cicero ad Atticum, *πυροπεισιν*.

16.
Nota 6.

VII. Accipiunt aliquando potestatem immittendi morbos, vitiandi morbidumque reddendi aerem, & perverfis amatoribus terrenorum commodorum malefacta suadendi: atque ita infirmitates, pestilentias, & bella prædicunt: eo ferme pacto,

17.
Nota 7.

Bb 2

paſto, quo medicus in corporis humani temerie bonas, ſeu malas prævidet, valetudines. Prænunciant ex adverſo harum calamitatum finem, ſi vellent à nocendo deſiſtere. Sed etiam hæc, quæ in ſuis diſpoſitionibus prævident, non ſemel ex improviſo ac repente mutantur, quia *deſuper aliquid jubetur, quod eorum conſilia cuncta perturbet.* Hoc paſto fallitur etiam Medicus arte ſua, falluntur agricolæ, falluntur nautæ: quorum exempla appoſite Auguſtinus refert quinto & ſexto capite ejusdem libri. Atque hoc eſt diſcrimen inter prædictiones Divinas, ac dæmonum: quod Deus in ſui diſpoſitione non fallitur, neque poteſt ab exteriori cauſa impedi: dæmon vero, niſi poteſtatem accipiat, nihil adoritur. & quæ diſponit, Dei nutu invertuntur ſæpenumero, & immutantur.

18.
Nota 8.

VIII. Denique nonnulla prædicunt, etiam in ſui perniciem, non cognitione propria, ſed auditis Prophetarum vaticiniis, quæ nunc manifeſtant, neignari victique putentur; nunc aſtute reticent, ne incipiant ab hominibus de-

feri atque contemni. Hoc paſto non ignorantes verba Domini apud Sophoniam cap. II. 11. *Attenuabit omnes Deos terræ; everſionem templorum ſuorum aliquando prænunciarunt, ut cap. VII. citati libri docet S. Pater: ideoque dæmones, id eſt Divinantes, magno cum dedecore facti ſunt ex eloquiis prophetarum, vel ex oraculis Angelorum.* Has omnes præceptiones tradit capite viceſimo ſecundo Apologetici Tertullianus his verbis: *Diſpoſitiones Dei nunc Prophetis concionantibus excerptunt, & nunc lectionibus reſonantibus carpunt. Ita & hinc ſumentes quasdam temporum ſortes furantur divinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in eventus, ſciunt Cæſi, ſciunt Pyrrhi. Habent de incolatu aeris, & de vicinia ſiderum, & de commercio nubium cæleſtes ſapere paraturas, ut & pluvias, quas jam ſentiunt, repromittant. Lædunt primo, dehinc remedia præcipiunt ad miraculum nova, ſive contraria, poſtque deſinunt lædere, & curæ creduntur.* His ergo præceptis divinationes, & oracula dæmonum refutato.

C A P U T XIII.

De altera Angelorum proprietate, id eſt flexibili voluntatis arbitrio.

S U M M A R I U M.

1. & 2. Præmittuntur notanda.
à num. 3. uſque ad 10. Reſolvuntur quæſtio-

nes omnes, quæ circa amorem, & voluntatem Angelorum inſtitui poſſunt.

1.
De flexibili
voluntatis
arbitrio An-
gelorum.

POLLENT ſpirituales ſubſtantiæ non ſolum percipiendi & intelligendi facultate, ſed etiam amandi, & volendi: & hanc *voluntatem* communiter appellamus. Fertur hæc amore in bonum; atque, ut dictum eſt cap. ultimo lib. 4. in bonum in communi, & in perfectum ac ſummum cognitum omnimoda claritate in ſe ipſo, trahitur neceſſitate, neque aliam habet libertatem niſi *libentia*, eoquod tale bonum ei proponatur abſque indifferentia iudicii. Sed circa obſectum particulare, ſive creatum ſit & aliqua ex parte imperfectum, ſive ſummum etiam & incommutabile cognitum *abſtractivè*, non perſpicuitate pleniffima, habet cum mutabilitate iudicii veram propriamque libertatem indifferentiæ. Hanc ſub omni gratia quantumvis vivida & efficaci in viatoribus hominibus permanere, adverſus Janſenianos Catholica definit Eccleſia. In Angelis ſanctis, piisque animabus, Deum videntibus facie ad faciem,

quemadmodum iudicii flexibilitas, ita arbitrii indifferentia minime reperitur. Licet tamen Beati in amore Dei, quem lumine gloriæ conſpiciunt nullam habeant indifferentiam, in cæteris omnibus liberimi ſunt; non tamen mereri poſſunt, ſaltem eſſentiale præmium, quia jam ad terminum pervenerunt: ut docet Magiſter Sentent. lib. IV. diſt. 5. S. Thomas ibidem q. 2. art. 1. Bellarminus lib. V. de Grat. & lib. arbitrio cap. 14. alique Theologi. Ea in beatis neceſſitas amandi Deum eſt eſſentialis & phyſica, quia Deum videntes omni claritate, non habent iudicium indifferens, quod requiritur ad eſſentiam libertatis indifferentiæ. Res in dæmonibus pauliſper diverſa eſt: Hi peccant ex neceſſitate duntaxat morali, cui abſolute reſiſtari poſſent, ſi vellent; ſed propter obſtinationem nunquam uſuri ſunt liberæ poteſtatis arbitrio: quare vere peccant, ſed pœnam eſſentialem mereri non poſſunt, cum ſint in termino, atque eſt in eis ad cumulū pœnæ maligna ipla voluntas.

Ha-

2.
De duplici
causa obli-
nationis dæ-
monum.

Habet autem hæc dæmonum obli-
natio duplicem causam. Prima est
quod non possunt habere auxilium gra-
tiæ; nam ut legitur in libro de Fide ad
Petrum: *De Angelis Deus hoc disposuit
& implevit, ut si quis eorum bonitatem
voluntatis perderet, nunquam eam divi-
no munere repararet*: altera causa est
acerbissima pœna gehennæ, & conside-
ratio felicitatis amissæ, unde oritur tri-
stitia, desperatio, & insanabilis animi
ægritudo sine ulla rerum meliorum ex-
pectatione. Quamobrem turpissime
aberrant Calviniani & Jansenistæ, tum
eamdem sine indifferentia libertatem
statuentes in patria sub lumine gloriæ,
& in via sub gratia Reparatoris: tum
etiam affirmantes necessitatem male
agendi in damnatis ejusdem generis ef-
se cum necessitate amandi Deum in bea-
tis; cum evidentissime constet in illis
moralem esse, ortamque à malignæ vo-
luntatis obliuatione; in his vero phy-
sicam & essentialem, quæ provenit ex
visione intuitiva summi boni, ad cujus
amorem quisquis videt ipsam Dei essen-
tiam naturaliter determinatus est, ut
docet S. Thomas P. 1. q. 60. art. 5. ad
quintum.

3.
Assertiones
de amore &
voluntate
Angelorum.

Solvuntur ex his quæstiones omnes,
quæ circa amorem & voluntatem An-
gelorum possunt institui. Ac principio
manifestum est primum actum amoris,
non indeliberatum illum, & à Deo, qui
in Angelis simul naturam condidit, &
largitus est gratiam, inspiratur, sed ab
eorum voluntate elicitum, sive eum,
quo merito permanentiæ, fultique ad-
jutorio *sine quo* adhæserunt Creatori,
fuisse actum amoris liberi, vera libertate,
quæ in omni statu tam sanæ, quam in-
firmæ naturæ ad meritum prærequiritur;
propterea quod non habuerunt Angeli
statim ac facti sunt plenitudinem beati-
tudinis, visionem Dei intuitivam, &
certissimam illam scientiam, per quam
indifferentia ac libertas à naturali *vece-
ssitate* penitus tollitur. Liquet præte-
rea, quod Angeli postquam majori ac-
cepta per Spiritum Sanctum abundantia
charitatis affectui sunt plenissimam illam
perfectissimamque scientiam, actum amo-
ris non quidem liberum, non indifferen-
tem, non meritorium erga summum
bonum elicere valuerunt, sed necessa-
rium, & immunem duntaxat à *coactione*,
qui à ratione meriti omnino disjungi-
tur. Amorem vero, quo Deum super
omnia caste, & cum merito dilexerunt,
non fuisse plane naturalem, sed ex gra-
tia, cum ex nuper dictis consequitur,
tum ex propositione 1. cap. VII. Num

vere sive Angelus, sive homo nullius
concupiscentiæ raptus inflexione possit
absque gratia Deum super omnia dilige-
re amore nulla depravata cupiditate
permixto, litigiosa disputatio est sequen-
tibus libris tractanda. De actu autem
malæ voluntatis, quo angeli mali ab il-
luminacione initio accepta ut sapienter
beateque viverent, averfi sunt, neque
excellentiā sapientis, beatæque vitæ
obtinuerunt, ambigendum non est, quin
efficienter prodierit à solo libero arbi-
trio, quo Deum deserentes justum judi-
cium experti sunt; ut docet Augusti-
nus de Corrupt. & Grat. cap. x. & nos
commonstravimus 1. & 11. Propositione
cap. VIII.

Posse quoque Angelum transgredi
naturalem legem, positis his principiis,
res ipsa loquitur. Etenim, cum nulla
creatura indeclinabiliter tendat in ali-
quod particulare bonum, sed tantum
naturaliter determinata sit ad bonum in
communi, & ad summum bonum clare
visum, quod sane totam rapit, trahit-
que ad se voluntatem; intellectus An-
gelorum nunquam fallitur circa verita-
tes universales sibi naturaliter plane
notas, sed circa hoc vel illud verum
habet veram plenamque indifferentiam
judicii; ideoque falli potest judicio sal-
tem practico, & in peccatum delabi.
Quapropter cum intellectus Angelorum
sit tantummodo *in actu*, ut inquirunt, ad
veritates universales, & *in potentia* ad
hoc vel illud verum determinatum, est
revera *discurfivus*; quamquam ut infer-
rat unam veritatem ex alia non eget
temporis intervallo, neque experitur
impedicionem & moram, cui subjicitur
homo ob animi in corpore receptacu-
lum. Igitur quidquid aliqui afferunt
ad probandum non posse Angelos ex in-
advertentia & errore circa naturam legem
delinquere, quoniam rerum naturalium
clarissima in luce versantur, neque ali-
qua ratiocinatione proficiunt, est omni-
no falsum, mentitum, plenumque er-
roris. Verissimum tamen est hujusmo-
di inadvertentiam seu ignoracionem non
esse invitam, & eam, qua, dum tor-
quet perversa cupiditas, non possumus
à libidinosis operibus temperare, nisi
gratia Christi vulnera nostra sanante:
hæc enim ignorantia non est natura in-
stitutæ rationalis creaturæ, sed pœna
damnata; ut de homine docet Augusti-
nus lib. 111. de lib. arb. cap. 18. & in 1.
Retract. cap. 9. Fuit ergo ante pecca-
tum in Angelis ignoratio & inadverten-
tia hoc tantum sensu, quod cum possent
facile animadvertere solum Deum esse
sum-

4.
An Angelus
possit trans-
gredi legem
naturalem.

summum bonum, quo substantia rationalis frui debet & delectari, convertentes se ad contemplandam propriæ naturæ excellentiam, hac delectati sunt, nequaquam eam referentes ad laudem & amorem Creatoris: ut liquet ex Prop. I. VIII. & cap. IX. hujus libri.

5.
Immutabilis est voluntas Angelorum & dæmonum.

Denique colligitur ex dictis tam bonorum, quam malorum Angelorum voluntatem immutabilem esse, non propterea quod ab eo quod semel elegerint digredi non valeant; sed quia Angeli sancti videntes Deum in se, sunt ad amorem Dei essentialiter determinati, & carent indifferentia judicii: dæmones vero propter obstinationem & perviciaciam ita malo adhærent, ut nunquam sint prævaræ & flagitiosæ voluntati reluctaturi. Id quidem negat universa Schola Thomistica, dicente Angelico Præceptore q. 64. art. 2. *Liberum hominis arbitrium flexibile esse ad oppositum & ante electionem & post: liberum vero arbitrium Angelum esse flexibile ad oppositum ante electionem, sed non post.* At hanc opinionem refutant Theologi alii, Gregorius Ariminensis in 2. Sent. q. 3. dist. 6. art. 2. Petavius lib. 1. de Angelis cap. XI. Du-Hamel dissert. 1. cap. 4. conc. 3. L'Herminier Tom. 2. pag. 489. Juvenin Dissert. 1. cap. 2. Concl. 3. Habert de Creat. cap. VIII. quæst. 4. aliique omnes, qui in verba Magistri non jurant.

6.
Cur Angeli S. peccare non possint.

Ob magnam adversariorum auctoritatem, lubeat iterum veritatem sententiæ nostræ introspicere. In primis cur Angeli sancti peccare non possint, ideo est, quia videntes essentiam Dei in ejus amorem naturaliter, & ex necessitate feruntur, neque possunt ab hoc amore divelli: in cæteris autem rebus, in quibus indifferenti judicio locus est, peccare non possunt, quoniam quæ Deo placent, & ipsi invictissime volunt, eo quod non possint Deum odio habere: quamquam in his perfectissima præditi sunt libertate. Probat hanc rationem ipse S. Thomas 1. p. q. 62. art. 8. *Angeli beati peccare non possunt, (inquit ille): & ratio est, quia eorum beatitudo in hoc consistit, quod per essentiam Deum vident. Essentia autem Dei est ipsa essentia bonitatis. Unde hoc modo se habet angelus videns Deum ad ipsum, sicut se habet quicumque non videns Deum ad communem rationem boni. Impossibile est autem, quicumque velit vel operetur, nisi attendens ad bonum, vel quod velit divertere à bono in quantum hujusmodi. Angelus igitur beatus non potest velle vel agere, nisi attendens ad Deum: sic autem volens vel agens non potest peccare.*

Itaque etiam per Divum Thomam inflexibilis est voluntas Angelorum sanctorum ad malum, quoniam videntes Essentiam Dei sunt in ipsius amorem naturaliter determinati, quemadmodum ad rationem boni in communi: quare etiam post electionem est Angelorum voluntas flexibilis & mutabilis, respectu bonorum illorum, quæ cum non sint undequaque perfecta, naturaliter ac necessario in se voluntatem totam non rapiunt.

Ad hæc: PP. docent voluntatem Angelorum immutabilem esse non natura, sed gratia. S. P. Aug. de Corrept. & Gr. cap. x. scribit fuisse præmium per mansionis Angelorum, *ut magnam per Spiritum Sanctum data abundantia charitatis Dei, cadere ulterius omnino non possent, & hoc de se certissime nossent*: quod & repetit lib. XI. de Civ. Dei cap. 9. & XXII. cap. 1. Fulg. de Fide ad Petrum cap. 23. *Hoc ipsum (inquit) quod ab illo statu beatitudinis, in quo sunt, mutari in deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum, sed postquam creati sunt gratiæ divinæ largitate collatum.* Nazianzenus etiam 38. Orat. ait Angelos esse ad malum immobiles; *Utpote Deum circumstantes, ac primario Dei fulgore collucentes.* Et Damascenus lib. 2. cap. 3. definit Angelum *naturam ratione & intelligentia præditam, ac proposito & sententia mutabilem.* Qui & apertissimam causam profert, quam etiam tradit Gregorius lib. v. Moralium cap. 28. videlicet, quod omne creatum etiam mutabile est, atque vicissitudini subjicitur.

In cuius rei confirmationem clamat insuper rerum experientia: nam Sancti Angeli in rebus, quarum nondum circumstantias omnes, & Dei voluntatem aperte noverunt, propositum sæpe mutant, & etiam aliquando dissident inter se, ut constat ex cap. x. Danielis: licet fixam habeant sententiam eligendi, quod placet Deo, quem necessitate diligentes non possunt odisse. Econtra dæmones non omnia, quæ volunt, semper volunt, sed nunc tentant justos ut cadant, nunc à tentatione desistunt, ne meritum illis accumulent; quamquam pervicaces sunt in avertendo se ab incommutabili bono, quod non possunt casto amore diligere. Ita ergo comparate ad finem ultimum immutabiles sunt Angeli ac dæmones: illi adhærent Deo immutabiliter propter plenitudinem beatitudinis; isti à Deo avertuntur propter inflexibilem obstinationem: at relate ad media, habent utrique libertatem, & Angeli sancti diversa

7.
Angeli
S. voluntas
non est immutabilis natura, sed gratia.

8.
Confirmatur experientia.

verſa eligere poſſunt ſervato ordine finis; Angeli mali divertendo ſe ab ordine finis: quorum primum eſt libertatis perfectio, alterum autem defectus, ut inquit S. Thomas q. 62. art. 8. ad tertiam.

9. Quando ergo idem S. Thomas q. 64. art. 2. ait cauſam obſtinationis dæmonum eſſe, quod *Angelus apprehenditur immobiliter, ſicut & nos apprehendimus prima principia: homo vero apprehendit mobiliter diſcurrendo de uno ad aliud; unde voluntas hominis adhaeret alicui mobiliter, quaſi potens etiam ab eo diſcedere, & contrario adhaerere; voluntas autem Angeli adhaeret fixe & immobiliter*; quando, inquam, hæc ait S. Thomas, ita exponendus eſt, quod Angeli poſt electionem *immobiliter* adhaereant ſummo bono, cujus vident eſſentiam, ita ut ad amandum Deum naturaliter ſint determinati, quomodo intellectus hominis ad prima principia, & voluntas ad bonum in communi. Et quoniam poſt primum actum charitatis, ſtatim plenam beatitudinem ſunt aſſecuti, ideo adhaerent ſummo bono *immobiliter*. Id vero manifeſtum eſt, ſi articulum hunc 2. quaſt. 64. conſeras cum art. 8. quaſt. 62. Dæmones pariter, qui ſtatim poſt lapſum ad ſempiternum ſupplicium damnati ſunt, inflexibiliter adhaſerunt peccato, privati totaliter cognitione af-

feſtiva, quæ producit amorem Dei, uti docet art. præcedenti. Verum per liberum arbitrium diverſa media poſſunt eligere, & conſequenter ſunt adhuc in his flexibiles ac mutabiles: quemadmodum colligitur ex reſp. ad tertium memorati articuli 8. Quapropter neque nos à D. Thoma recedimus; quod implorata diſcipulorum ejus venia dictum ſit: neque, ut opinor, illum oppugnant, qui Scholæ Thomiſticæ, circa inflexibilitatem Angelorum, ſenſum, & opinionem rejiciunt.

Joannes Damascenus cit. cap. 3. lib. 2. inquit dæmonem non eſſe capaceſ poſſe. 10. nitentia, *quoniam corporis eſt expers*. Explicatio S. Joannis Damasceni. Sed hæc non eo pertinent, ut velit incorpoream ſubſtantiam non poſſe natura ſua à propoſito reſilire; ſed inſinuant tantummodo, dæmonem ſtatim damnatum, & Divina gratia deſtitutum fuiſſe, quod ut corpore, (inquit Petavius,) ſic imbecillitatis excuſatione careret. Nam præter definitionem Angeli ſupra ex Damasceno productam, poſt hæc eadem verba de Angelis bonis habet: *Difficulus in malum mobiles, ſed non immobiles: nunc vero & immobiles non natura, ſed gratia, & adbaſione ad id, quod ſolum bonum eſt*. Quibus, niſi me animus fallit, hæcenus dicta valide confirmantur.

C A P U T XIV.

Quomodo Angeli aſſumunt corpora, & certo in loco conſtituuntur.

S U M M A R I U M.

1. & 2. Præmittuntur notanda circa ſtatum quaſtionis.
3. Probatur, Angelos non eſſe in loco per extensionem.
4. Deſenditur, Angelos eſſe certo, ac definito loco præſentes.
5. 6. Propugnatur, eos eſſe in loco per indiſtinctam, ac præſentiam ratione ſuæ ſubſtantia, neutiquam ratione operationis, aut virtutis.
7. Oſtenditur, Angelos quoque eſſe in loco per contactum non ſola ratione ſubſtantia, ſed etiam operatione, & applicatione virtutis.
8. Advertuntur duo ad omnia argumenta ſolvenda perutilia.
- à num. 9. uſque ad 11. Reſolvuntur quædam adhuc reſtantia de motu locali Angelorum.

1. **A**NGELOS ſive bonos, ſive malos nonnunquam corpora aſſumere colligitur ex variis formis, quibus hominibus apparuerunt. Nam dæmon ſub ſerpentis imagine Evam decepit: tres Angeli in humana ſpecie in conſpectu Abraham extiterunt: duo alii Sodomam tanquam peregrini petierunt: Raphael Tobia eunti in Rages Civitatem Medorum Ducem comitemque ſe præbuit: Gabriel ad Mariam Virginem in-

greſſus myſterium reparationis noſtræ ipſi nuntiavit; aliasque innumeras ſpirituum apparitiones certiffimæ narrat hiftoria. Hæc imaginatrici potentia tribui non debent, tum quia tactu aliquando huiusmodi corpora deprehenduntur, tum quia, ut oſtendemus cap. ultimo, à nulla quantumvis vehementi apprehenſione fieri poſſunt, quæ efficiuntur ab Angelis, dum hominibus utentibus etiam exteriori ſenſu apparent, & reſ occul-

occultissimas manifestant. Corpora autem assumpta ab Angelis sunt potissimum aerea, atque ex vaporibus & exhalationibus compacta, quæ cum extensionem aliquam habeant, & variis terminentur figuris, possunt etiam apparere diversa, quam revera sint, v. g. ipsa corpora hominum, aut ferarum. Angeli enim perspectivæ artis periti, materiam miscere possunt, ut pro varia luminis reflexione, aut refractione diversæ appareant figuræ, diversi colores, & quæ egregiam formam & pulchritudinem habent, videantur sæda ac turpissima; & è converso quibus est corporis vitium, & deformitas, inesse credatur species liberalis, & eximia facies. Si enim radii solis per Prisma triangulum transmissi pingunt in opposito pariete imaginem variis distinctam coloribus, propterea quod radii refractione separantur; atque corpora quælibet naturalia, dum per idem prisma conspiciuntur, videntur ex una parte rubea, & flava, ex altera autem violacea & cerulea, quoniam radii prout magis minusve refringuntur, extrema imaginum exhibent à loco objectorum plus aut minus remota: quæ, aliaque experimenta exponit clarissimus Nevutonius: si ope microscopii minima corpuscula distincte cernuntur, & conspicio concavo magis confuse, quoniam illo dispersi radii in unum retinæ punctum coguntur, hoc vero disperguntur amplius ut non possint in idem punctum retinæ collineare; quemadmodum ostendit Dioptrica: si, inquam, hæc diverso radiorum anfractu flexuque fiunt; non erit laboriosum Angelis miscendo ac perturbando corporis aerii materiem multimodis radios inflectere, pluraque unius objecti effingere simulacra.

Multa delusionum genera.

Hinc multa delusionum genera, quibus daemones, ac si monstra essent, aut volucres, aut formosæ adolescentulæ in hominum conspectum veniunt. Singulare exemplum refert parte ultima de universo Guilelmus Parisiensis, cujusdam militis, qui cum crederet completi elegantis formæ puellam, se deprehendit jacere cum belluino cadavere tabe macieque soluto. Quamobrem etiam recentiorum Philosophorum sententia est, posse Angelos apparere sub quacunque forma absque assumptis corporibus, eo quod sensibilia objecta non aliam agendi rationem habeant, quam movendo localiter, aut motui locali resistendo, ut defendit Maignanus cap. 33. Philosophiæ naturæ, & Le-Grand cap. ix. Dæmonologiæ; constat tamen etiam experientia posse ab illis assumi corpora,

assumique nonnunquam. In his autem corporibus, quomodo sentire queant, & opera vitæ exercere, dixi cap. ix. ad 4. oppositionem. Quod etiam in his corporibus prolem generare non possint, affirmavi cap. 11. ad primam; neque necesse est plura de Angelorum corpore inquirere.

De loco autem Angelorum varias invenimus opiniones: quas tamen re inspecta videntur mihi posse facile conciliari. Quidam putant nullam spirituale substantiam esse in loco, & hæc assertio communis est inter recentiores Philosophos, qui docent locum interiore esse corpus, quod extensione sua spatium replet, exteriorem vero superficiem corporum ambientium: neque aliam ideam loci haberi contendunt, quoniam putant non posse percipi locum sine spatio, neque spatium sine extensione: de qua sententia vide Rohaultium cap. 8. Physices, Purchotium p. 2. Meth. sect. 2. cap. 2. quæst. 6. Institutionem Philosophiæ Cart. p. 3. cap. VII. Theologi Angelos esse in loco tradunt communiter, asserentes non quidem à loco ambiri, & circumscribi, quod fatentur convenire tantum corporibus, definiri tamen, hoc est, certo ac determinato loco fieri præsentem: quod dicunt esse in loco *definitive*. Hanc vero rationem essendi in loco alii asserunt competere Angelis ratione substantiæ, ut S. Bonav. in 2. dist. 2. q. 1. Scotus eadem dist. q. 6. Gregorius Arimin. ibid. quæst. 2. art. 2. Fraisen tract. 1. de Ang. disp. 2. art. 3. ceterique Scotistæ ac Nominales: alii rationem illam repetunt ex Angelorum operatione, ut Thomistæ omnes, pluresque nostratum. Animadvertit autem J. B. Du-Hamel dissert. 1. de Angelis cap. 4. dupliciter rem aliquam esse in loco 1. per indistantiam sive præsentiam, quomodo una res est, ubi est altera, 2. per applicationem & contactum, quo pacto una res alteri applicatur, eamque tangit. Quibus prænotatis sequentes statuo positiones.

PROPOSITIO I. Angeli non sunt in loco, quomodo sunt corpora, per extensionem. 3.

Ita Patres, & quilibet ratione præditus. Nam S. Pater Augustinus lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 19. ait: *Necesse est esse partes iis, quæ in locis sunt.* Greg. Nyss. in 1. contra Eunomium, Didymus de Spiritu sancto. Nemescius, alique complures docent Angelos non esse in loco, quod esse in loco sit affectio rei corporeæ & extensæ: & Boetius in libro, cui titulus est, *An omne quod est bonum, sit*

2. Quomodo Angeli certo in loco constituantur.

3. Probatur Angelos non esse in loco per extensionem.

fit circa principium illius, ait communem esse animi conceptionem, *Incorporalia in loco non esse*. Et revera corpora ita sunt in loco, ut eorum partes loci dimensionibus respondeant, spatium repleant, & situm, sive majorem aut minorem positionem acquirant: Sed substantia incorporealis & cogitans partes; dimensiones, & situs ordinem habere non potest: Ergo hæc substantia nequit esse in loco more corporum.

PROPOSITIO II. Angeli sunt certo ac definito loco præsentés.

4.
Propositio
Angelos esse
certo & de
finito loco
præsentés.
Probatúr.

Demonstratur I. Quia ex 2. Petri cap. II. v. 4. constat Deum *Angelis peccantibus non pepercisse, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidisse cruciandos*. Apoc. XII. 8. legitur: *Neque locus inventus est eorum amplius in celo*. Et Angelos Sanctos in cælis permanere, ad homines mitti, de loco in locum transire plura divinarum Scripturarum evincunt exempla. II. Probatúr ex PP. dicente Augustino de Agone Christ. cap. 3. *Non ergo arbitremur in summo celo habitare diabolus cum Angelis suis, unde lapsus esse credimus*. Et Damasceno lib. II. de Fide cap. 3. *Angeli quando sunt in celo, non sunt in terra, & cum in terram à Deo mittuntur, non manent in celo*. III. Confirmatur ratione, quam affert Theodoretus quæst. 3. in Genesim: Divinitas non est in loco, sed ubique, quia est infinita; ergo substantia, quæ finita est, non ubique consistit, sed in loco. Igitur si quæ sunt opposita Patrum testimonia, probant tantummodo Angelos non esse in loco per extensionem, sive, ut inquirunt, *circumscriptive*: quod fuit superiori propositione comprobatum.

5.
Propositio 3.
per indistantiam ac præsentiam, ratione substantiæ suæ, non operationis aut virtutis: & vera est Nominalium, & Scoti sententia.

Probatúr. Expresse hæc propositio definita est approbatione Doctorum à Stephano Parisiensi, ut ait Gregorius Arim. in damnatione sequentis articuli: *Quod substantiæ separatæ sunt alicubi per operationem, & non possunt moveri ab extremo in extremum, nec in medium, nisi quia possunt velle operari, aut in medio aut in extremis*. Error, si intelligatur sine operatione substantiam non esse in loco, nec transire de loco ad locum. Habetur modo hic articulus tom. xxv. Bibl. PP. pag. 332. & est 4. capituli I. *De Deo & Intelligentiis*. Sed hac damnatione præ-
R. P. Berti Theol. Tom. II.

termisita; thesis probatur I. argumento Theodoretici cit. q. 3. in Genesim scribentis: *Omnia ea, quæ in tempore cæperunt finita sunt, & habent circumscriptam substantiam, & ideo loco opus habent: quia ideo divinitas non est in loco, quia minime est circumscripta*. Rude argumentum quidam appellant, reponentes substantiam Angelorum finitam esse, id est, coarctatam in sua specie, non determinatam ad locum: at excutitur peracuta hæc cavillatio, siquidem ita ratiocinari fas est: Substantia Angelica cum non sit infinita, est seipsa limitata in aliqua specie: Ergo, cum non sit immensa, est semetipsa terminata in aliquo loco; sicut Deus contra, cum sit perfectissimus, & immensus, omnia definita locorum spatia transcendit. Præterea: In celo Empyreo nihil Angeli operantur exterius; contemplatio enim divinitatis, & charitas qua illic inflammantur, operatio immanens est; & si quidam spiritus inferiores illuminant, id agitur in mente spirituum, non in loco, in quo immutabilia sunt omnia, & lux sempiterna coruscat. Neque ornatum aliquem caelesti Jerusalem, cujus lucerna est Agnus, superaddunt, nisi quatenus sunt primores cives illius, & civitatis sanctæ pars princeps. Invenimus ergo Angelos esse in loco sine operatione aliqua transeunte. Deinde quælibet operatio, supponit præsentiam, & in Thomistarum Schola approximatio, (ita consuetum est colloqui,) agentis ad passum est operationis conditio *sine qua non*. Igitur primum percipio Angelum esse loco præsentem proximumque, deinde in loco operari: primum, ut exemplo utar Frassenii, Gabrielem ingressum ad Virginem, quam eam allocutum; primum Angelum accessisse ad Christum, quam ei ministrasse. Quam sane mentis meæ perceptionem quidquid reponunt Thomistæ nequeunt perturbare: eorum enim cum responsa, tum objecta eo collimant, ut probent Angelum non esse in loco per contactum substantia sua, quod non disiteor.

Ulterius demones desistunt nonnunquam à consuetis corporum vexationibus, nec tamen inde recedunt: patiuntur ab igne, quia huic inviti alligantur, non ignem ipsum movent, aut exterius agendo percellunt; & nihilominus illic commorantur: & si contingat, ut pro lubitu nunc in rectam lineam, nunc in obliquam corporum motiones efficiant, habetur quidem diversa operatio Angelorum, non diversa in loco præsentia. Postremo:

6.
Confirmatur.

Cc

Dum

Dummodo percipiatur coexistentia substantiæ angelicæ ac temporis, absque ulla operatione intelligitur Angelum esse in tempore: Ergo ut concipitur existentia loci simul & Angeli, sine aliqua operatione percipimus Angelum esse in loco.

7. PROPOSITIO IV. Angeli sunt quod-
Propositio 4. que in loco per contactum non sola ratione substantiæ, sed etiam operatione, & applicatione virtutis, ut placet Thomistis.

Probatur. I. Demonstratur, quoniam substantia angelica expers est partium, neque se ipsa tangit res corporeas, sed eas potius permeat, ac penetrat: est ergo in loco per contactum operatione, & quantitate virtutis, non semetipsa. II. Quia substantia Angelorum indifferens est ad occupandum locum majorem, aut minorem, cumque determinari non possit nisi applicatione virtutis; hæc est unica ratio, cur Angelus hoc vel illud loci spatium tangat, & impleat. III. Quantitas molis constituit corpora in loco *circumscriptivæ*, prout locus dimensionum commensurationem designat: igitur quantitas virtutis constituet spiritum in loco *definitivæ*, quatenus locus latitudinem & extensionem importat; in quo loco nequit esse substantia Angeli per semetipsam, ut constat ex Proposit. 1.

8. Solutio objectionum ex Arimineni. Habes omnium sententiarum conciliationem: quare ut solvas qualibet argumenta, teneto hæc duo verba Ariminen-
sis: *Ad hoc ut aliquid sit in loco definitivè tantum, non requiritur aliquis contactus, sed solum, quod ipsum sit illi præsens & ab eo contineatur.* Ipse D. Thomas q. vii. art. ii. tradit hanc duplicem rationem effendi in loco; quamquam modum proprium loci declarat esse in quantum locata replent locum. Probatur etiam mihi opinio Vasquesii asserentis Angelum esse in loco per unionem ad corpora, si per unionem solam coexistentiam loci & substantiæ angelicæ, ac nihil præterea intelligamus. Si dicas substantiam Angelorum esse indifferentem ad hanc vel illam coexistentiam, respondeo id verum esse, & determinari sua libera voluntate, aut si in loco violento existat, voluntate & proposito Dei. At hæc determinatio est in genere causæ efficientis, non formalis: & est ratio, cur Angeli sint in loco, quemadmodum motus corporis ac transmigratio, cur hac vicinia circumscribantur; aut approximatio ignis, cui lignum istud comburat. Si reponas corpora non circumscribi nisi per extensionem, & ignem non comburere nisi per qualitatem: præsto erit responsum, neque Angelum tan-

gere, aut movere corpora nisi per applicationem virtutis; sed hac præcisa, esse in loco per indistantiam, quomodo sunt duo corpora, quæ invicem penetrantur. Denique si dixeris, Augustinum rationem reddere cur universæ molis corporis adest anima, dum ait lib. de Immortal. animæ cap. 6. *Tota singulis partibus simul adest, quæ tota simul sentit in singulis:* Et Damascenum lib. i. cap. 17. *Natura incorporea circumscribitur, ubi & operatur;* primo respondeo loqui Patres de existentia in loco per contactum: posthac animadverto neque Augustinum, neque Damascenum asserere quod spirituales substantiæ ubicunque sunt, ibi operantur; quamquam affirmant, quod ubi operantur, ibi sunt. Possunt ergo esse, tamen non operentur, in loco; ut III. diximus Propositione.

APPENDIX.

Quæri solet, an Angeli localiter moveantur. Bernardus serm. 5. in Cantica An Angeli localiter moveantur.
ait: *Non est discurrere, & de loco in locum transire, nisi corporum.* Localem tamen motum Angelis tribuunt Scripturæ, ex quibus constat illos ad homines, ac terrarum regiones appellere, discedere & egredi, perambulare & vagari, ejici ac de trudi: unde Chrysostomus hom. in Epist. ad Hebræos, inquit: *Angeli loca mutant, & prioribus relictis in quibus sunt, ad alia pergunt in quibus non erant.* Est autem duplex species motus localis; prima dum mobile variis partibus locorum propria extensione respondet, altera dum diversis locis se præsentem sistit spiritus: & illa quidem, ut Bernardus loquitur, rerum corporalium est propria:

Angелorum motum momento fieri 10.
scribit in Apologetico cap. 22. Tertul- Angelorum motus an momento fiat.
lianus, & de Pythio dæmone, qui eodem tempore nunciabat quæ à Cræso agebantur in Lydia, *Momento*, inquit, *apud Lydiam fuerat.* At S. P. Augustinus lib. xii. de Civ. Dei cap. 15. ait: *Etiam si immortalitas Angelorum non transit in tempore, nec præterita est quasi jam non sit, nec futura quasi nondum sit; tamen eorum motus quibus tempora peraguntur ex futuro in præteritum transeunt.* Et Bernardus serm. 78. in Cantica: *Angelus non absque motu operatur tam locali, quam temporalis.* Tertullianum ergo exponere possumus de celeritate motus Angelici, qui à nullo corpore retardatur, ut diximus supra de Divinatione Dæmonum cap. xii. notatione v.

Tan-

11. An idem Angelus possit esse in pluribus locis, aut plures in uno.

Tandem quærent, num idem Angelus possit esse in pluribus locis, aut in uno loco possint esse plures Angeli. Sed constat ex dictis substantiam omnem finitam, uti essentia, ita loco esse coarctatam; unde Damascenus lib. 1. cap. 8. ait: *Non potest Angelus secundum idem in diversis locis operari.* Ad primam ergo quæstionis partem, nos quidem respondemus negative, ita tamen, ut ad plures partes ejusdem loci possit pro libitu motus & operatio angelica extendi juxta virtutem, qua unusquisque pollet in aliquo genere terminata. Ad alteram verò partem, si quæstio instituitur de existentia in loco per indistantiam ac præsentiam, liquet plures Angelos posse in eodem spatio, quantumvis minimo, contineri, quoniam

nullam faciunt, dum simul sunt, extensionem; idque aperte docent Richardus in iv. de Trinitate, Ochamus in Quodl. q. 1. & Gregorius de Arimino dist. 11. q. 3. art. 2. & est veluti corollarium præcedentis Propositionis 111. Si autem loquamur de existentia in loco per contactum, & applicationem virtutis: quemadmodum sentiunt Philosophi eundem effectum non posse produci à pluribus causis ejusdem generis adæquatis, sed tantum à pluribus causis quæ ex parte agant & moveant; ita absque ulla hæsitantia asseverandum est, multos Angelos posse in uno loco residere, si paulisper & aliqua ex parte agant, non vero si adæquati sint perfectique motores: quod est planissimum iv. Propositionis consecutarium.

CAPUT XV.

De merito, atque de lapsu Angelorum.

SUMMARIUM.

1. & 2. Præmittuntur aliqua circa statum quæstionis.
à num. 3. usque ad 5. Probatur, Angelos initio temporis & potuisse, & acta peccasse, ac meritos fuisse, priusquam percurrerent intervalia morarum temporalium.

6. & 7. Propugnatur, Angelos non potuisse in primo instanti (loquendò de instantibus Angelicis) mereri, aut demereri.
à num. 8. usque ad 11. Satisfit objectionibus.

I. De lapsu & merito Angelorum.

BONAM voluntatem, qua Angeli Sancti merito perseverantiæ meliores facti sunt, ex Dei gratia fuisse, malam verò, qua dæmones ceciderunt, à solo libero arbitrio profectam, adversus Pelagianos & Manichæos concordissime Theologi affirmant. At quando illi promeriti sint beatitudinis plenitudinem, isti autem ruerint præcipientes, contentiosa, nec valde utili disquisitione disceptant. Nam inter creationem Angelorum ac terminum quidam duo instantia temporis constituunt, nonnulli quatuor aut quinque, aliqui diem integrum naturalem, aliquipiam sex dies creationis, quos corporeos esse firmissime tenent permulti. De priori autem instanti Scotus, & qui ei militant viri docti, noster Ariminensis, Vasquesius, Arriaga, alique sentiunt potuisse Angelos & mereri & peccare: de merito consentit, de peccato negat cum perillustri discipulorum manu magnus Thomas Aquinas: ad meritum simul ac demeritum pro eo instanti comparandum defuisse Angelis potestatem docet cum non obscura Interpretum multitudine Aegidius noster. In tanta hominum discrepantia videtur mihi Augustinus acur-

R. P. Berti Theol. Tom. II.

rem tetigisse, & præclaram S. Patris doctrinam, quam cap. viii. & ix. pro modulo ingenii mei explicavi ratione quadam diversa ab his Theologis, qui Peripateticam philosophiam sunt arte & mordicus consecrati, à qua non semel Augustinum, & jure quidem recedere arbitror: præclaram, inquam, S. Patris doctrinam demonstrare, præcipuas ex narratis Doctorum opinionibus veras esse simul, & falsas.

Diximus ergo, Angelos principio à Deo fuisse conditos *lucem*, id est, cum ideis inditis, & ingenitis, in quibus perciperent sempiternas rationes rerum, & simul cum bona voluntate, qua Deo adhererent, & cum actuali adjutorio, *sine quo* non poterant in beatitudine permanere, non tamen ad particulare bonum prædeterminante voluntatem naturaliter tantum inclinam ad bonum in communi: deinde convertisse se ad contemplandam sui, aliarumque creaturarum excellentiam in propria natura, cognitione, quam S. P. appellat *vesper-tinam*. Tum Angelos sanctos in liberam Dei laudem charitatemque consurrexisse, & factum in eis *mane*: Angelos autem malos se ipsis delectatos nequaquam laudi-

C c 2

laudibus & amore fuisse Deum persecutos, sed in tenebras noctemque sese commutasse. Demum Angelis sanctis donatam beatitudinis plenitudinem, malos autem factos esse miserimos; atque ita inter lucem tenebrasque divisum. Quae satis arbitror ex ix. capite manifesta.

2. Jam animadvertite hæc omnia absque intervallo temporis fuisse peracta: *Non secundum temporum moras, sicut sunt dies isti, cum oritur & occidit sol, & in locum suum redit ut rursus oriatur, sed secundum potentiam spiritalem mentis angelicæ, inquit S. P. lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 32. & paulo post rationem reddit, quoniam hoc interest discriminis inter mentem angelicam & humanam, quod illa cuncta, quæ voluerit, notitia facillima comprehendit: hæc ex adverso quanta tarditate ac difficultate agat, & quanta temporis mora propter corpus corruptibile, quod aggravat animam, quis ignorat? Quare per Augustinum potentia spiritalis mentis angelicæ sine temporis mora fit & dies, & vespera, & mane; unde cap. xxix. præcedenti descriperat: Simul ergo habent & vesperam, & mane: nempe quia sine temporis intervallo Angeli, ut ibidem ait, & possunt, & faciunt.*

Ordo causalitatis auctur.

Quamquam verò hæc uno eodemque momento temporis perficiantur, est tamen in his ordo causalitatis, cum una cognitio præcedat alteram, ut scite docet eodem cap. 32. Augustinus dicens: *Nec ideo tamen sine ordine, quo apparet connexio præcedentium, sequentiumque causarum.* Quem ordinem è vestigio explicans ait: *Etiam si nulla hic morarum temporalium sint intervalla, præcessit tamen ratio condendæ creaturæ in verbo Dei, cum dixit: Fiat lux. Secuta est ipsa lux, qua angelica mens formata est, atque in sua natura facta est, &c.* Sequenti autem cap. xxxiv. explanat quomodo unico instanti temporis de una in alteram cognitionem, de vespertina in matutinam procedat Angelus, etiam si una cognitio sit causa alterius, exemplo solis, quem orientem uno ictu videt acies oculorum nostrorum, licet pervenire non possit ad solem orientem, nisi transeat aeris, calique spatium, quod inter nos, & ipsum est. Oportet ergo, ut distinguamus moras & instantia temporis, quod peragitur motu rerum corporearum, & moras & instantia operationum Angelorum, qui de una cognitione transeunt in alteram, sed tanta celeritate, ut harum ordo & causalitas perficiatur absque ullo intervallo morarum temporalium. Quibus ex Augustino decerptis, sit

3. PROPOSITIO I. Angeli peccare & mereri potuerunt initio temporis, & vera alii meruerunt, alii peccarunt, priusquam percurrerent intervalla morarum temporalium.

De merito consentientes habeo Thomistas, & quamquam his non omnes subscribant, multo rectius sentiunt, qui docent omnes angelos primo instanti, quo facti sunt, beatitudinem meruisse, inquit Cl. Eftius in 112 Sent. §. 11. dist. 3. Quod etiam peccare potuerint, docent Scotistæ, alique superius laudati: & quod nulla fuerit mora inter creationem & lapsum angeli, & in primo instanti suæ creationis in actum liberi arbitrii proruperit, asserit S. Thomas q. 63. art. 5. Thesim autem universam sic demonstro. I. Angeli absque ulla temporum mora simul fuerunt & dies, & lux, & simul habuerunt vesperam, & mane: At vespera est contemplatio rerum creaturarum, mane est relatio amoris & charitatis in Deum: Ergo absque ullo temporalium morarum spatio & per intellectum sese cognoverunt, & per liberum arbitrium Angeli sancti charitate in Deum ordinati sunt, reliqui se ipsis delectati. Major propositio est Augustini cap. 32. & 29. lib. iv. de Genes. ad lit. & minor pariter est Augustini lib. ix. de Civit. Dei cap. vii. Hæc argumentatio sequenti corroboratur: Ut angelus de una in alteram cognitionem, & de hac in actum liberæ charitatis erumpat, ut Augustinus docet, non eget spatio temporis, quo movetur animus noster pressus tarditate ac difficultate propter corpus corruptibile, quod aggravat animam: sed, ut acies oculorum per ampla, immensaque spatia ad orientem solem transitu uno; absque temporis mora à mentis contemplatione ad diligendum Deum potentia spiritali transcendit. Quid ergo prohibet, ut initio temporis eodemque creationis momento sibi meritum ac demeritum comparasse affirmemus? Huc etiam pertinet argumentum Gregorii Ariminensis & Scoti, quo saltem potestas peccandi, & merendi in primo instanti evincitur. Est autem: In primo instanti habuerunt Angeli quod ad merendum, ac demerendum requiritur, videlicet notitiam rerum, liberum arbitrium, necnon supernæ gratiæ adiutorium, atque ut actum amoris sui in Deum vel in se ipsos referrent, non opus habebant, ut illum mora aliqua temporis suspenderent. Potuerunt ergo in illo creationis momento & Deo adherere amore casto, & mereri; atque in se ipsis delectari, & peccare.

Dein-

4. *Confirmatio.* Deinde profertur exemplum Christi, qui in primo conceptionis momento revera promeruit, & licet non potuerit peccare, quoniam erat Deus homo, & fruebatur visione Dei, per quam, ut explicatum est cap. XIII. naturaliter amor erga ultimum finem determinatur, & sola remanet indifferentia relate ad media; tamen promeruerit reapse. Angeli ergo, qui nondum videbant Deum facie ad faciem in priori momento non solum mereri poterant, sed etiam culpam & nequitiam contrahere. Neque audiendi sunt, qui ajunt Christum meruisse duntaxat post primum instans; hæc enim responsio apertissime falsa est, & adversatur Magistro sent. in 3. dist. 18. Divo Thomæ 3. p. q. xxxiv. art. 3. Theologis fere omnibus: auctoritati Sanctorum Patrum, præsertim Gregorii Magni, & Augustini apud Magistrum, ac D. Thomam loco nuper laudato: rationi etiam apertissimæ, quoniam nisi Christus meruit in primo instanti, potuit juxta animæ meritum proficere, quod erroneum est, & Patribus adversatur. Tamen Thomistæ docent non eandem esse rationem de potestate merendi, ac peccandi; quod, inquit, liberum arbitrium ad bonum se habeat naturaliter, ad malum vero præter naturam: & rursus, quidquid est in merito, est à Deo, quidquid est in peccato, à libero duntaxat arbitrio: sed ut hæc vera sint, ratiocinationis nostræ vis non infringitur. Nam quamvis meritum sit à Deo, requiritur tamen ut liberum arbitrium, dum meretur, agat indifferenter, habeatque liberam ad utrumlibet potestatem: si ergo in primo creationis momento liberum arbitrium indifferenter se habet ad actum, ad quem potest se determinare per gratiam, in eoque momento mereri; poterit etiam indifferenter prorumpere in actum, ad quem potest voluntas suapte indole flecti, ideoque etiam peccare. Quod enim præcedat in Angelis voluntatis nequitiam gratia, sanctitas, & rectitudo naturæ; efficit tantum, ut Angelus peccare nequeat in primo instanti operationis angelicæ, quæ tamen sine temporis mora perfici potest, aut dehonefari.

5. *Solutio de voluntate Angelorum.* Illud denique accedit, quod ad meritum, vel demeritum necesse non est, ut voluntas mora aliqua temporali suspensione maneat, deliberatura postmodum quid eligat, & prosequatur; sed sufficit, si velit & eligat cum indifferentia judicii, id est, cum potentia ad oppositum. Voluntas ergo Angelorum, quæ temporali mora ad eligendum non indigebat,

statim ac producta est absque plenitudine beatitudinis & cum libera potestate convertit se ad laudandum & diligendum Creatorem suum. & libere meruit: quemadmodum voluntas demonum in delectationem sui flexa est, culpamque suscepit.

PROPOSITIO II. Si loquamur de instantibus Angelicis, sive de ordine, quo una cognitio præcedit alteram, & illuminatio mentis antevertit, causatque delectationem voluntatis, Angeli non potuerunt in primo instanti mereri aut demereri.

Propositio.

De instantibus Angelicis.

Probatio.

Hanc thesion breviter demonstro. Ac primo S. P. Augustinus postquam lib. iv. de Genesi ad lit. cap. xxix. dixerat in Angelis fuisse simul absque temporis intervallo *& diem, & vesperam, & mane*; proximo capite xxxi. ait, quod si loquamur de ordine præcedentium & sequentium causarum, *non fuerunt simul omnia & dies, & vespera, & mane, sed singulatim per ordinem.* Quem ordinem cap. 32. exponit, quod primo præcessit ratio condendæ creaturæ, deinde Angeli in propria natura creati sunt, postea se in propria substantia noverunt; tum aliqui conversi sunt in Dei amorem & laudem, ceteris delectatione conditionis suæ tumescentibus. Igitur si de tali causarum ordine, & diversitate operationum verba faciamus; initio Angeli nullo merito operati sunt, neque operari potuerunt. Præterea antequam Angeli per liberum arbitrium in Dei amorem, vel in sui delectationem converterentur, præcessit causalitate & ordine creatio eorum substantiæ exornata rerum notitia, originali sanctitate, & gratiæ actualis auxilio; ad quæ omnia, priusquam voluntas angelica libera determinatione flectatur, *passive* se habet; quippe non potest bonum diligere nisi præcedat cognitio, neque cognitio ipsa, nisi præexistat res cognoscenda: Ergo in illo priori momento creationis nulla fuit Angelis libere agendi facultas. Huc spectant etiam argumenta ex D. Thomæ petita; id est, quod ad motum voluntatis debet præcedere apprehensio, ut ait q. viii. art. 4. & quod non potest liberum arbitrium in unam vel alteram partem flecti, nisi ab aliquo exteriori principio moveatur, ut docet in 1. 2. q. 109. art. 2. &c. In primo ergo instanti angelico, quod est apprehensio, & motus voluntatis ad bonum in communi, in quod trahitur naturaliter, Angelus non poterat aliquid promereri; licet necessaria ei non fuerit temporis vicissitudo, ut de apprehensione ad amorem, & de mo-

motione ad bonum universaliter ad præligendum particulare bonum deflueret. Vide Aegidium in 11. Dist. 3. p. 1. q. 1. art. 2. & 3.

7.
De instanti-
bus Angeli-
sis.

Ex quibus constat pluribus instantibus angelicis cœlestium spirituum salutem ac perditionem esse confectam, & hæc plura instantia respondere unico temporis nostri momento. Atque primum instans est creationis, quo omnes Angeli lux facti sunt, id est conditi cum participatione lucis æternæ ut possent beate & sapienter vivere, cum iustitia & sanctitate, & cum actû bonæ voluntatis, & adiutorio eam præmovere ad bonum in communi. Alterum instans est meriti, in quo Angeli Sancti per actum deliberatum liberi arbitrii adhæserunt summo bono in Deum ex præcedente notitia & motione laudem charitatemque referentes, mali vero superbia inflati absque relatione ad Creatorem propria delectatione capti sunt. Postremum instans est retributionis, in quo illi maiorem acceperunt abundantiam charitatis & beatitudinis plenitudinem, & isti in sempiternam miseriam ceciderunt. Hinc S. Thomas q. 62. art. 5. docet Angelos post primum actum charitatis, quo beatitudinem meruerunt, statim fuisse beatos, & in resp. ad 2. ait: *instantia diversa in his, quæ ad Angelos pertinent non accipiuntur, nisi secundum successionem in ipsorum actibus.* Quæst. etiam 63. art. 6. docet Angelum peccasse post primum instans suæ creationis. Hæc eadem instantia paucis immutatis enumerat Scotus, atque in his omnes jam pene recentiores conveniunt, inquit tract. 1. disp. 111. art. 1. q. 3. Claudius Frassen.

QUORUNDAM ARGUMENTORUM REFUTATIO.

8.
Obijciunt
contra 1.

Adversus 1. Proposit. videtur obflare, quod si in Primo instanti temporis Angeli peccassent, eorum nequitia foret Deo tribuenda; prima enim operatio, quæ simul incipit cum esse rei, est illi ab agente à quo habet esse, ut inquit S. Thomas cit. art. 5. q. 63. Sequeretur etiam eodem momento fuisse simul in Angelis cognitionem *vespertinam* qua viderunt in propria natura res creatas, & *matutinam* qua se converterunt in Deum; quod perinde est, ac si dicamus extare simul lucem ac tenebras, sive diem noctemque. Falsum præterea esset quod scribit Anselmus cap. 13. de casu Diaboli, primam voluntatem non esse nisi à Deo.

9.
Solutio.

Respondeo hæc statuta à me positioni nihil officere. Ad primum enim respondeo peccatum Angelorum non esse Deo tribuendum, quoniam à Deo omnes Angeli creati sunt recti, & cum gratia, qua poterant, si voluissent, perseverare: ideoque nequitia debet refundi in solum eorum arbitrium, quod sine ulla temporali mora potuit flecti ad utrumlibet; tamen ordine causalitatis creatio præcedat illuminationem mentis angelicæ, illuminatio vero voluntatis affectum. Quod adeo verum est, ut S. Pater xi. de Civit. Dei cap. xiv. loquens de ordine præcedentium & sequentium causarum ait: *Et illud quod ab initio diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati, quod ab ipsius superbia cepit esse peccatum:* quippe ante peccatum, quod naturale non est, præcedit natura, quam etiam in extremis infimisque bestiolis Deus constituit; & consequenter *initium ejus signum est Domini.* Sed de initio temporis, quod motu corporalium metimur, idem Augustinus lib. xi. super Genes. cap. 23. inquit: *Quod putatur nunquam Diabolus in veritate stetisse, nunquam cum Angelis beatam duxisse vitam, sed ab ipso suæ conditionis initio cecidisse, non sic accipiendum est, ut non propria voluntate depravatus, sed malus à bono Deo creatus putetur; alioquin non ab initio cecidisse diceretur: neque enim cecidit, si talis est factus. Sed factus continuo se à luce veritatis avertit, superbia tumidus, & propriæ potestatis delectatione corruptus: unde beatæ atque angelicæ vitæ dulcedinem non gustavit. Quam non utique fastidivit acceptam, sed volendo accipere deseruit, & amisit.* Habet similia præcedenti cap. xvi. En quomodo absque ulla temporis mora initio cecedit. Ad alterum vero, ex dictis liquet inter cognitionem *vespertinam* & *matutinam* non temporalem moram interfluxisse, sed ordinem naturæ & causalitatis duntaxat; quod animadvertit etiam Guilel. Estius magni nominis Theologus lib. 2. dist. 3. §. 11. Quod ait Anselmus pariter verum est; nam priusquam creata voluntas per liberam determinationem eligat bonum aliquod particulare, est ab auctore naturæ determinata ad bonum in communi, & hæc determinatio illam ordine causalitatis, at non semper temporis successione, antevertit. Præclare itaque Anselmus primum *velle* Deo tribuendum esse affirmavit.

Adversum alteram thesim facit primo, quod Aug. xi. de Civit. Dei cap. 13. dispu-

10.
Obiectio 2.
contra 2.

disputans contra Manichæos de origine malæ voluntatis ait non sentire cum illis hæreticis, quisquis asserat Diabolum ab initio peccare, hoc est, ex quo creatus est iustitiam recusavisse. Potuit ergo Angelus in 1. instanti operationis suæ demereri, nec tamen culpa foret Creatori imputanda. Deinde si ad meritum, ut dictum est, non requiritur suspensio actus, sed sufficit potestas ad oppositum: ecur prima angelica operatio, cum tali potestate conjuncta, effici non potuit cum merito? Ad extremum primus actus, quem in nobis excitat efficax gratia Christi, meritorius est; & cum sit vitalis à voluntate interioris se movente progreditur. Hujus generis ecur non fuit operatio prior Angelorum?

11. Resp. neque his cuniculis firmatam à nobis sententiam concuti, sed muniri validius. Jure enim Augustinus scribit non sentire cum Manichæis, quisquis asserat diabolum ab initio propria voluntate cecidisse, quod enim malum est, & voluntarium, non est naturale sed liberum; & ipsa mala voluntas cum sit à libero arbitrio, *grande testimonium est naturæ bonæ*. Sentiret tamen cum Manichæis qui assereret apprehensionem, & inclinationem, cum qua Deus naturam

angelicam condidit, & quæ liberam voluntatis deliberationem antevertit, fuisse naturaliter malam; hoc enim est facere dæmonem natura malum, non voluntate. Non sunt ergo ad anxias morarum inquisitiones trahenda verba Augustini: sed hoc tantum tenendum asseveranter, naturam bonam præcessisse ante malam voluntatem. Ita meritum non antegreditur necessario anceps suspensæque consultatio: antevertit tamen apprehensio, & inclinatio ad bonum in communi ordine saltem causalitatis; quoniam cognitio *matutina* per quam Angelus convertit se ad laudandum diligendumque incommutabile bonum, subsequitur ad *vespertinam*, per quam in propria natura res creatas agnovit. Actus æque prior, quo fulti victrici adjutorio commeremus, deliberatus est, fitque cum potestate ad utrumlibet: sed actum de liberatum antecedit ordine efficientiæ gratia actualis, quæ est actus indeliberatus mentis & voluntatis, scilicet sancta cogitatio, & inspiratio dilectionis. Ita ergo actum deliberatum Angelorum præcessit aliqua cogitatio & inspiratio, non temporis successione, sed ordine causalitatis: eaque cogitatio & inspiratio est primum instans angelicum; aut, si mavis, sunt duo instantia actibus mentis, & voluntatis distincta.

CAPUT XVI.

Quis fuerit desertorum Angelorum princeps: in quo deliquerint: quo sint post culpam detrufi.

SUMMARIUM.

1. Status questionis.
2. Probatur, satanam fuisse cæteris spiritibus nobiliorem.
3. & 4. Solvitur objectio.
5. Ostenditur, Angelos apostatasse per superbiam.

6. & 7. Defenditur, non omnes dæmones in abyssum dejectos, sed multos in aëria regionibus relictos fuisse.
8. 9 & 10. Diluuntur contraria.
11. & 12. Resolvitur, quænam fuerit malorum Angelorum superbia.

Quis fuerit
malorum
Angelorum
Princeps.

SEQUITUR, ut de malorum Angelorum peccato differamus: quorum Coryphæum *Satanam* dicunt, vel *Diabolum*. Satan vox hebræorum est derivata à שָׂטָן, & adversarium, hostemque significat: unde iii. Regum xi. 14. Adad Idumæus dicitur in Codice hebraico שָׂטָן לְשֹׁלֹמֹה *Satan Salomoni*: Et Petro obliſtenti Christo, ne ad crucem properaret, dictum est Mat. xvi. 23. *Vade post me Satana*. *Διὰ τοῦτο* græcum nomen est, à διαβολῶ, *traduco, calumniam infero*. Atque hoc vocabulo designatur erga homines livor

& invidentia, & quæ hinc ortum habent, mendacium, homicidium, & cohortatio ad malum: quare Pharisei invidi, & morti Christi inhiantes Joan. viii 44. esse dicuntur ex *patre Diabolo*: & cap. vi. 71. *Diabolus* appellatur Judas Iscariotes, & quisquis innocentibus malum fruit. *Dæmonis* appellatio communior est, significatque, ut dixi cap. xii. not. 8. *scientem & Divinum*, & hoc nomen accitum est à δαίμο, *scio*. Quapropter, nisi sermonis usus vetaret, in pretio & honore posset haberi, ut olim apud Græcos vulgare erat, τίμα τὸ δαιμόνιον, *Deum cole*: at post

post Evangelium dignum est Dæmones tantum appellare nequissimos illos spiritus divinitatis æmulatores.

1.
Quæritur
Princeps.

Horum spirituum quærimus primo Ducem ac principem; ignoratur enim, & tamen disputatur, quis fuerit dux & columen cæterorum. Deinceps agendum est de perpetrato ab his crimine; quod alii dixerunt stuprum illatum feminis, alii invidentiam, superbiam alii; & multi multa commenti sunt. Videntum postea, an statim post culpam dæmones in abyssum relegati fuerint, an adhuc plures per aerem vagentur.

2.
Propositio. 1. nam fuisse cæteris spiritibus nobiliorem.

Apud Ezech. enim cap. xxviii. 2. Fuit satanas. Satan princeps Tyri appellatur; quod ut concedamus literaliter accipiendum

Probatur.

esse de Ithobalo, aut alio Tyriorum Rege divitiarum copia, prædiisque urbium potentissimo; designat nihilominus etiam desertorem Diabolum, qui cæteros Angelos decore & ordine antecellebat. Tertullianus enim lib. 2. adversus Marcionem cap. 10. scribit Satanam Tyriorum principi comparatum, quia erat eminentissimus Angelorum, & Archangelus omnium sapientissimus. Ac videntur in hanc sententiam PP. conspirare. Nam Gregorius lib. Moralium iv. cap. 13. ait: *Apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, ut Angelorum cæteris legionibus emereret, superbiendo succubuit.* Bernardus etiam serm. de Adv. Superbia (inquit) non modo Angelum, sed Angelorum principem in Diabolum commutavit. Atque Auctor Comment. quæ Hieronymi nomen præferunt in Psalm. 23. habet: *Diabolus novem ordines Angelorum sub sua habuit dominatione sive bonos, sive malos.*

3.
Obiectio:

Possit opponi, quod in eodem cap. 28. Ezech. v. 14. Diabolus vocatur Cherub; sunt autem Cherubim inferiores Seraphimis: & S. P. Augustinus lib. 11. de Gen. ad lit. cap. xvii. videtur distinguere duo Angelorum genera, unum supercaelestium; alterum aereorum ac mundanorum, quibus tantum Satan præesset.

4.
Responsio.

At respondeo juxta regulam septimam Tichonii apud Augustinum cap. 37. libri 111. de Doctrina Christiana, in Scripturis, quæ sunt de Diabolo, qui est caput impiorum, & simul de membris ejus, non omnia verba capiti necessario congruere: quod S. Pater demonstrat ex Prophetia Isaia cap. xiv. quæ est de rege Babyloniæ ac de Satana, in qua plura sunt in contextu sermonis, quæ diabolo nequeunt aptari. Itaque verba

Ezech. quæ simul de Rege Tyri & de dæmone sunt intelligenda, non omnia utrique conveniunt. Rex ergo Tyri est Cherub extensus sive, ut hebraeus legit *כְּרֹב מִמְּשָׁח*, Cherub unctus, scilicet, Princeps illustris: & *כְּרֹב*, quoniam, ut Cherubim arcam obtegebant, Tyrorum fines munierat: *מִמְּשָׁח*, quia reges omnes & magnates ita appellabantur. Non autem oportet etiam Satanam Cherub dicere: quamquam si dicatur hoc sensu, ipsius potius demonstratur dignitas, quam inferiore conditio. Inspecta quoque significatione verborum Seraph ardorem significat; perdiditque Diabolus sortem Seraphim, quia in amore casto, & bona voluntate non stetit. In 11. de Gen. ad lit. cap. xvii. Augustinus aliorum narrat opinionem, de qua proximo cap. xix. inquit: *Sed asserunt hæc duo genera bonorum angelorum qui potuerint, unum supercaelestium, in quibus nunquam fuit, qui cadendo diabolus factus est; alterum autem mundanorum, in quibus fuit: mihi autem fateor unde hoc secundum Scripturas asseram, non interim occurrit.*

PROPOSITIO II. Peccaverunt angeli apostata superbia, ductaque à magnitudine animi contumacia.

5.
Propositio.

Id Scriptura, PP. & promiscua argumentatio suadent. Primo Tob. iv. 14. legitur: *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* Apud Isaiam xiv. 11. *Detraha est ad inferos superbia tua.* Vicesimo octavo Ezech. 17. *Elevatum est cor tuum in decore tuo.* Et in 1. ad Timoth. 111. 6. *Ne in superbiam elatus in judicium incidat Diaboli;* id est, in penam, quam ob superbiam Lucifer pendit. Deinde hæc est SS. Patrum traditio. S. P. Augustinus xi. de Gen. ad lit. cap. 23. Continuo, inquit, se à luce veritatis avertit superbia tumidus. Et xxii contra Faustum cap. 87. *In veritate non stetit, sed à luce sua superna, quam de Deo habebat, superbiæ merito abscissus est.* Athanasius in Orat. de Virg. *Superbia ipsum in inferiores abyssi partes præcipitavit.* Cyrillus lib. 2. in Isaiam: *Cecidit tumida & turgida cogitans, & honorem ac gloriam soli summa natura congruentem rapere cupiens, quantum molimine & vi & animo poterat.* Vide Propos. præcedentem. Suppetit etiam triplex ratio.

I. quia elevare cor suum, & proprio fastu tumescere est arrogantia, & fastidii argumentum: & diabolus inflati animi contumacia deliquisse, constat ex dictis. II. quoniam superbia nihil est aliud, quam

Probatur
Angelos malos peccasse
superbia
& contumacia.

quam inordinatus propriæ excellentiæ amor. At angelum hoc inordinato amore corruisse aperte evincitur: quisquis enim peccat avertit se ab incommutabili bono, vertitque ad aliquod creatum & mutabile. Angelus vero non convertit se ad res corporeas, quarum delectatione non capitur, sed ad semetipsum; ideoque peccavit prava propriæ potestatis delectatione: unde S. P. XII. de Civ. Dei cap. 6. ait: *Ab illo qui summe est, averſi ad ſe ipſos converſi ſunt, qui non ſumme ſunt; & hoc vitium quid aliud quam ſuperbia nuncupatur?* III. Ut Damascenus ſcribit lib. II. cap. 3. ad nullum peccatum pronior eſt ſpiritus, quam ad ſuperbiam: quamvis enim poſſint in eo inveniri invidia, malevolentia, aliaque plura; hæc tamen amorem proprium conſequentur; quum E. G. memini ſoleat quis invidere, niſi propriæ poteſtatis ita afficiatur amore, ut nullum ſibi dignitate compatiatur æqualem: ut infra in reſp. ad 2.

6. PROPOSITIO III. Non omnes dæmones in abyſſum dejecti ſunt, ſed permulti in aeris regionibus adhuc verſantur.

Quibusdam videtur omnem angelorum malorum multitudinem in tartarea loca fuiſſe relegatam, ibique in vincula conſectam; propterea quod in II. Petri cap. v. 4. indifferenter ſcriptum ſit: *Deus angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, & in Epist. Judæ v. 6. Angelos, qui non ſervaverunt ſuum principatum . . . vinculis æternis ſub caligine reſervavit.* Vera tamen eſt præmiſſa conſuſio, ſcribente Apoſtolo ad Ephes. VI. 12. nobis colluſionem eſſe adverſus mundi rectores tenebrarum harum contra ſpiritualia nequitie in cæleſtibus. Quæ verba exponens Hieronymus inquit: *Hæc omnium Doctorem opinio eſt, quod aer iſte, qui cælum, & terram medium dividens inane appellatur, plenus ſit contrariis fortitudinibus.* Dixerat Apoſtoloſ cap. II. ejusd. Epist. 2. dæmonem eſſe principem poteſtatis aeris huius. Etiam Lucæ VIII. 31. dæmonia Chriſtum rogabant ne im-
peraret illis ut in abyſſum irent. Quippe noverant poſſe cum aliis ante iudicii diem per aerem volitare. Aſſentiuntur huic ſententiæ auctore Hieronymo nuper laudato Doctores omnes. I. Patres, Tertullianus cap. 22. Apolog. Lactantius lib. I. cap. 6. Chryſoſtomus hom. II. in epist. I. ad Theſſalonic. Fulgentius lib. I. de Trinit. cap. 8. Rupert. in I. R. P. Berti Theol. Tom. II.

Commentariorum in Genef. cap. 17. &c. Quid Auguſtinus? ut mittam loca alia permulta, ſcribit ille in VII. de Civit. Dei cap. 22. *eſſe ſpiritus nocendi cupidiffimos à juſtitia penitus alienos, ſuperbia tumidos, invidentia lividos, fallacia callidos, qui in hoc quidem aere habitant.* II. Aſſentiuntur Hebræi quorum eſt vetuſtiſſima traditio in libro Aboth expreſſa, & in libro, qui inſcribitur, *Cedrus Libani*, nec non in altero, qui dicitur מנחה חרשה apud Grotium tom. 3. p. 887. III. Etiam Philoſophi, præſertim Platonici, qui frequenter dixerunt δαίμονες ἡεποποιεῖς δαίμονες in aere oberrantes, & δαίμονες ἀέρος γένος, dæmones genus æereum. Denique etiam Poetæ, qui in hoc aere totam illam inferiorum Deorum fabulam conſtituerunt, Proſerpinam, Summanum, Ditem, & Manes, & furias: Inquit Vives Comment. in cit. cap. 22. de Civit. Dei.

Erit ergo in epist. 2. Petri, & in Canon. Judæ nomen inferni, & caliginis accipiendum pro aere, qui comparate ad cælum aut ſplendiſſimam ætherem merito dicitur tartarus, abyſſus, infernus. Ita enim declarant Patres, Auguſtinus in Pfalm. 149. Gregorius lib. XII. Moral. cap. XVI. & Beda in epist. II. Petri cap. II. Aut dicas, omnes quidem Angelos ſtatim ac peccaverunt fuiſſe in infernum detructos, ibique ſempiternis ſuppliciis eſſe mulctandos: occulto tamen Dei iudicio factum eſſe, ut Satan inde exiret, ut Evam Adamque tentaret, ac poſt horum tranſgreſſionem datum quoque plurium dæmoniorum turmis illinc erumpere, & per aerem vagari, ut Adæ poſteri peccati effecta ſentirent, gererent ſe humiliter & demiffe, luctam haberent cum adverſarij nequiſſimo, ab eoque interdum vexarentur, donec expletis Chriſtianæ Fidei triumphis in profundum deſectus penitus vagandi & nocendi poteſtate privetur.

QUÆ FACIUNT CONTRA PROPOSITIONEM SECUNDAM.

Nullius, aut ſaltem parvi negotii erit contrarias repellere objectiones: quarum prima eſt, colligi ex cap. 6. Genef. v. 2. *Videntes filii Dei filias hominum &c.* Quod prima Angelorum iniquitas fuerit cum mulieribus concubitus; ita enim textum exponunt Clem. Alex. lib. I. Pedagogi cap. 2. Athenagoras legatione pro Chriſtianis, Tert. in lib. de Idololatria, Joſeph etiam Hebræus in I. Origen. cap. 4. Lactantius, D d Metho

7. Nomen inferni accipitur pro aere.

8. Objectiones ſolvuntur.

Methodius, &c. Verum hujus loci legitimam dedimus explicationem cap. 11. ad 1. Interim ut concedamus daemones incubos, quos Silvanos, Faunos, & Dufios nuncupant, improbos mulieribus extitisse & cum illis peregrisse concubitu, ut asseverare videtur S. Pater xv. de Civit. Dei cap. 23; certum est Angelos primum hoc peccato labi non potuisse. Peccatum enim Angelorum antevertit culpam Adæ; quippe legitur Sap. 11. 24. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum*: atque apud Augustinum ibidem: *qui primum hominem per invidiam serpentina fraude decepit*. At Adam non cognovit uxorem suam nisi post lapsum; ideoque Angelorum peccatum omnem generationem filiarum hominum antecedit.

9.
Obiectio 2.

Præterea non desunt qui existiment primum Angelorum flagitium fuisse invidiam: pro qua opinione proferri possunt apertissima testimonia Irenæi lib. 1v. cap. 78. Cypriani in libro de Zelo & Livore, Gregorii Nysseni Catach. 6, necnon Augustini in 4. de Baptismo contra Donatistas, & tract. v. in Joannem. Sed respondet Idem S. P. lib. xi. de Civ. Dei cap. 14. *Cum superbia sit amor excellentiæ propriæ, invidia vero sit odium felicitatis alienæ, quod inde nascatur sitis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet quia ei coæquantur, vel inferioribus ne sibi coæquantur, vel superioribus quod eis non coæquetur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est. Oppositæ ergo auctoritates ita sunt exponendæ, ut, quoniam invidentia est primogenita filia superbiæ, & superbus non potest esse non invidus, statim ac diabolus sui delectatione inflatus est, coepit invidere Deo summum honorem & cultum, cæterisque spiritualibus creaturis justitiæ meritiq; ornamenta; atque ita ex elatione superbiæ etiam invidia contabuit.*

10.
Obiectio 3.
Scoti.

Tertia argumentatio est Scoti, ejusque affectatorum, quibus placet diaboli crimen appellare *spiritualem luxuriam*. Inquiunt enim: diligere semetipsum aut alium inordinato amore amicitia est unum specie scelus; at amare hoc pacto alterum luxuries est & libido, non contumacia superbiæ. Addunt superbum esse, qui se super alios extollit: Angelum vero non appetivisse sui eminentiam comparate ad alios, sed absolute fuisse excellentia præstantiaque sua delectatum. Quæ opinio, præter catachresin, & abusionem verborum communi etiam judicio repellitur. Immodica enim ef-

frænisque delectatio est ratio communis cuique peccato, & ex diversitate objectorum varias nequitia species constituit; ut si fuerit delectatio cibi vel potus, fiat crimen edacitatis & gutturis: si appetitus laudis, ambitio; si aliorum adversitatis atque infortunii, malevolentia; si propriæ potestatis ac magnitudinis, superbia. Non est ergo luxuries delectatio & amor cupiditatis tantummodo, sed oblectatio de re venerea & turpi carnis voluptate: nisi propinquis verbis abutamur, ut quando dicimus *in ubertate luxuriam*, aut *luxuriam in herbis*. Neque requiritur ad superbiam comparatio ad alterum; cum aliquando quis superbiat sese bonum existimando, aut dum jactat collatum sibi pro meritis donum aliquod: qui duo sunt primi actus superborum, ut scribit Gregorius capite quarto libri Moralium tertii ac vicissimi. Sita est ergo superbia in immodica & irrationali propriæ præstantiæ oblectatione; & velle præesse aliis hujusmodi oblectamentum, tanquam effectus causam, insequitur.

Quæres quænam fuerit hæc malorum Angelorum superbia.

11.
Quæ superbia malorum Angelorum.

Resp. multa quidem & varia esse doctrissimorum virorum responsa. Nam quidam asserunt cum Scoto, Vasquesio, aliisque, in hoc superbiam Diaboli sitam esse, quod concupierit esse Deo similem, non absolute, quippe optime noverat se plurimum à Dei majestate distare, neque posse ad illam pertingere, sed conditionate, videlicet, si id foret aliquo modo possibile. Guilelmus Parisiensis, & Gregorius de Valentia inquirunt noluisse Diabolum Deo subjici quantum ad ministeria exercenda, sed esse sui juris, neque communi Angelorum lege teneri: quod affirmare videtur etiam S. P. Aug. in Psalmum 70. Gregorius lib. 34. Moral. cap. 13. & Anselmus de Consequenti Diaboli cap. 4. Theologorum permulti cum D. Thoma q. 63. art. 3. & Aegidio in 11. dist. 5. q. 1. art. 2. docent, avertisse se à beatitudine supernaturali, dum naturalibus viribus voluit eam adipisci: quo sensu Ambrosius ait in Pl. 118. *Ipse sibi ad beatam vitam sufficere voluit*. Contendunt quidam in hoc deliquisse, quod naturalem beatitudinem ad finem ultimum, nempe Deum, noluerit referre, ut Cajetanus, Ferrariensis, & alii ex Thomistis. Villalpandus in cap. 28. Ezech. censet affectasse demonem Divinos honores, & Angelorum latræ, quod fieri potest etiam à creatura, quæ se Deum non esse, sed à Deo productam agnoscit; quo scelere inf-

infecti sunt Reges Babylonis, & Tyri, nec non Alexander Macedo, Antoninus Verus, Domitianus, & alii. Ego hæc omnia sic approbo, ut Diabolus superbia tumidus propriæ potestatis delectatione corruptus fuerit, ut inquit S. P. lib. XI. de Genes. ad lit. cap. 23. neque ex propriæ naturæ contemplatione surrexerit ad amandum & laudandum creatorem suum, sicut fecerunt Angeli Sancti, ut legitur in XI. de Civit. Dei cap. 7: atque ita dæmones ultimum finem in se ipsis collocavisse *per elationem, qua ipsi sibi ad beatam vitam sufficere vellent*, quemadmodum habetur

in cap. I. libri XXI. ejusdem Operis. Hinc comes illa superbiæ super cæteros inflatio, & nimia illa divinorum honorum cupiditas, qua etiamnum cor Satanæ mirifice tangitur.

Hoc etiamnum pacto intelligitur, quomodo peccare potuerit, cum esset particeps lucis & sapientiæ: quandoquidem videndo se in propria natura per cognitionem, quam dicimus *vesper-tinam*, non utique erravit; sed ut asurgeret in laudem & amorem Creatoris caruit propria voluntate judicio pratico, ad quod indifferens erat ob rationem prolatam capite XII.

CAPUT XVII.

De æterno igne, qui Diabolo & Angelis ejus paratus est.

SUMMARIUM.

1. Status quæstionis.

à num. 2. usque ad 5. Probatur, ignem, quo dæmones, & damnati torquentur, fore æternum.

à num. 6. usque 18. Enervantur objectiones.

à num. 19. usque ad 22. Propugnatur, inferni ignem esse materiale, & corporeum.

à num. 23. usque ad 33. Solvuntur oppugnationes.

1. De igne æterno.

PECATO finitima pœna est: eique dæmones additi sunt, expulsi à regno Cœlorum, privati gratia, & inferorum igne damnati. De hoc igne disputari solet an sit materialis & corporeus, & an futurus sit sempiternus. Et hæc quidem postrema quæstio dogma Catholicum est certissimaque fide tenendum adversus Origenem, qui, ut scribunt Epiph. in Epist. ad Joan. Jerosolymitanum, & Hieronymus Epist. 55. ad Pammachium, negavit pœnas dæmonum esse æternas. Altera autem quæstio de igne corporeo, si à gehennæ & inferorum loco præscindas, communis quidem est inter Romanæ communionis Catholicos, & excepto Catharino vix aliquem invenies qui defendat oppositam, imo & ex Novatoribus quidam in eandem nobiscum sententiam conspirant, repugnantibus tamen quamplurimis; sed videtur nullum de hac extare decretum.

Notandum.

Dixi autem, *Si à gehennæ & inferorum loco præscindas*: hunc enim adversus Calvinum, Beza, & nuperos Unitarios materiale esse firmiter credendum est. De hujus infra terram incolatu tractat in Psalm. II. Hilarius, Tertullianus lib. de Anima cap. 55. & quamquam definire locum Inferni noluerint veterum aliqui, & nonnulli extra hunc mundum statuerint; *Infernum sub terra esse nemo jam ambigit*, inquit in Epistolam ad Ephesios cap. 14. Hieronymus.

R. P. Berti Theol. Tom. II.

Augustinus vero, qui in lib. XII. de Gen ad lit. cap. 32. anceps videtur, & in eam opinionem propendet, quod inferorum substantia spiritalis sit, non corporalis, in II. libro Retract. cap. 24. *De inferis*, inquit, *magis mihi videor docere debuisse, quod sub terris sint, quam rationem reddere cur sub terris esse credantur, sive dicantur, quasi non ita sit.* Et quidem cap. XI. Matth. 23. Capharnaon dictum accipimus, *Usque in infernum descendes*: quod dictum etiam de Babylone apud Esaiam XIV. 15. non solum ad significandam urbium & murorum everisionem, sed etiam civium interitum atque pœnam. In Apocalypsi quoque in abyssum detrudendum serpentem antiquum, qui est Diabolus & Satan, & una cum eo mittendos in stagnum ignis quotquot scripti non erunt in libro vitæ, legimus cap. XX. v. 2. & 14. Atque ne loca omnia producam, Paulus ad Philipp. II. 10. scribens, *In nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum*, aperte indicat triplicem animarum locum in cœlis, in terra, & in inferis. Nolumus idcirco de hac re dubitare: Sed his paucis præmissis, quæ ad refellendum Calvinianum errorem possunt sufficere, priores illas quæstiones, nimirum de æternitate, & qualitate infernalis ignis aggredimur.

PROPOSITIO I. Perpetuus atque æternus erit ignis, quo dæmones & damnati torquentur.

Dd 2

Ori-

2. Proposito I. ignis infernalis est æternus.

Probatur ex S. Scriptura. Origenistarum error ex Platonis hauritus, ut scribit in lib. xxi. de Civit. Dei cap. 13. S. P. Augustinus, quamquam Plato in fine Gorgiæ, & Virgilius etiam in 6. Aeneid. non omnium omnino iniquorum ad temporalem emendationem poenas post mortem duraturas esse pronunciant; sed ille scelestioribus sempiternas infligi, is infelicem Theseum asserit sedere, æternumque sedere: Origenistarum, inquam, error sacris literis, Patrum auctoritate, ac syllogismis, id est, ductis à ratione argumentis convellitur. Ex Scripturis hæ sunt apertissimæ: Isaia lxvi. 24. *Ignis eorum non extinguetur.* Danielis xii. 2. *Et multi de his qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium ut videant semper.* Quo in loco legunt hebræi quidam, **עולם**

לדרתון ad opprobrium sempiternum,

& Græci *εις ονειδισμὸν καὶ αἰσχρονομίας αἰώνιον*, in convitium, æternumque pudorem. Matthæi xxv. 41. *Discedite à me maledicti in ignem æternum*, & infra 46. *Et ibunt hi in supplicium æternum.* Lucæ xvi. 26. *Chaos magnum inter nos, & vos firmatum est: ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transire.* Eo pertinent testimonia, quibus asseritur improbos nunquam fore cœlesti regno potituros; ut Marci iii. 29. *Qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum non habebit remissionem in æternum:* Pauli in i. ad Corinth. 6. 9. & 10. *iniqui regnum Dei non possidebunt:* Et 2. ad Thessalon. 1. 9. *Pœnas dabunt in interitum æternas à facie Domini.* Apocalypsis denique xx. 10. *Cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.*

3. Ilisio responsi origenistarum.

Hæc simul conjuncta elidunt responsum Origenistarum autumantium supplicium damnatorum dici æternum quod diu, non autem semper duraturum sit. Quod sane ineptum est, mentitum, dictisque repugnans. Principio enim licet tam hebraicum **עולם**, quam græ-

cum vocabulum *τὸ αἰών*, pro sæculo, pro mundo, & pro diuturna duratione nonnunquam accipiantur: *αἰώνιον* tamen nonnisi pro æternitate, sive nunquam desitura successione desuper usurpatur: unde Augustinus contra Priscillian. cap. 5. ait: *Αἰών autem græce aliquando æternum, aliquando sæculum significat: tamen quod ex hoc nomine derivatur, & appellatur αἰώνιον, nec ipsi græci quantum existimo solent intelligere, nisi id*

quod non habet finem. Præterea ita ignis inferni æternus dicitur, ut extingui non debeat, apud Esaïam 66. 24. unde Augustinus ibidem cap. 6. ait: *Qualiscunque pena significata sit nomine vermis, atque ignis; certe si non morietur, neque extinguetur, sine fine prædicta est.* Rursus tam capite 111. Danielis, quam xxv. Matthæi ex æquo dicitur æternum opprobrium ac supplicium impiorum, & æterna vita bonorum: hæc vero finem habituram esse non credunt Origenistæ. Ad hæc: si finis miserrimi apud inferos incolatus expectari posset quodammodo; haberetur tandem omnium peccatorum remissio, & posset Epulo ad sortem Lazari transire; quod cæteris testimoniis evincitur esse contrarium. Denique in xx. Apocalypseos dicuntur improbi cruciandi in *sæcula sæculorum*. At neminem latet hanc Latinorum emphasim, quemadmodum Græcorum *εις τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*, Hebræorumque **עולם-עולם-עולם**

terminum exitumque prorsus excludere: ut animadvertit S. Pater lib. xxi. de Civ. Dei cap. 23. Quod vero alii reponunt ignem quidem futurum æternum, at non æternum supplicium, iisdem momentis retunditur; præsertim cum Matthæi xxv. v. 41. & 46. similis occurrat repetitio vocis *αἰώνιον*, sicut & in xii. capite Danielis. Ut ergo erit æterna requies Sanctorum, & æternus ignis inferni; ita æternus erit cruciatus impiorum, æterna combustio, æternumque supplicium. Præclare Augustinus de Fide & Operibus cap. 15. *Neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli se ipsos seducunt, ignem æternum dictum, non ipsam combustionem æternam; cum & hoc prævidens Dominus sententiam suam conclusit dicens sic, ibunt illi in combustionem æternam, iuxta autem in vitam æternam. Erit ergo combustio æterna sicut ignis.* Atque de Civit. Dei loco nuper laudato: *Si utrumque æternum, profecto aut utrumque cum sine diuturnum, aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi.* Par pari enim relata sunt: *hinc supplicium æternum, inde vita æterna. Dicere autem in hoc uno eodemque sensu, vita æterna sine fine erit, supplicium æternum finem habebit, multum absurdum est.*

Cum Augustino eadem cæteri Ecclesiæ PP. tradiderunt. Chrysostomus hom. 2. Probatur 3. de Lazaro, Epiphanius hæresi 59. contra ex Patribus Catharos, & Auctor QQ. ad Orthodox. q. 60. docent improborum animas non posse post exitum quicquam emolumentum per-

percipere. Cyprianus Tractatu 1. ad Demetrianum 22. scribit: *Quando istinc excessum fuerit, nullus jam penitentiae locus est, nullus satisfactionis effectus.* Habet consimilia lib. de Bono Mortis cap. 2. Ambrosius. Tertulliani, Minutii, & Lactantii profert insignia testimonia etiam H. Gortius tom. 2. p. 240. Gregorius Nazianz. in Carm. de rebus suis ait: *Post hanc vitam omnia esse vinculis adamantinis alligata.* Hieronymus in caput Matthaei quintum ac vicesimum hæc graviter, sane, & probe conscribit: *Prudens lector adverte, quod & supplicia aeterna sint, & vita perpetua metum deinceps non habeat minarum.* Greg. Magnus lib. xxiv. Moral. cap. 16. totus in hoc argumento versatur. Quid me in sylvam abstrudo? *Firmissime tene, & nullatenus dubites iniquos omnes ituros in combustionem aeternam,* inquit Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 43. & Symbolum Athanasianum: *Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam: qui vero mala, in ignem aeternum.*

5. Probatur. 3. ex S. Aug. Hujus vero dogmatis quinta generalis Synodi, & earum, quæ consecutæ sunt, auctoritate definiti, cum etiam ratiocinationes possint afferri, ex Augustini libris aliquas mutuabor. Sit prima: Qui super fundamentum, quod est Christi fides, ædificaverit *aurum, argentum, & lapides pretiosos*, ut inquit Apost. ad Corinth. epist. 1. cap. 11. 14. *mercedem accipiet.* Si autem superædificaverit *fenum, ligna, stipulum*, id est cum fide, quæ per dilectionem operatur, quodam carnali præpeditus affectu deliquerit venialiter, *salvus erit per ignem*, sive in hac vita per tolerantiam tribulationum, sive in altera per ignem Purgatorii: qui vero fundamentum non habuerit, scilicet, fidem & dilectionem, atque homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem salvabitur, sed amisso fundamento aeterno igne torquetur: ait S. P. Augustinus in libro Quæst. ad Dulcit. cap. 1. Apostolicam sententiam egregie pertractans. Illi ergo, qui hæc flagitia patraverunt, nec veraciter poenitentiam egerunt, salutis fundamentum deperdunt, sera & infructuosa poenitentia atque dolore inutili afficiuntur; neque emundari possunt per ignem, quo salvatur duntaxat quisquis super fundamentum ædificat *ligna, fenum, & stipulum.* At everso, dirutoque fundamento salutis, concepta inutili cum desperatione poenitudine, & premente cruciatu ignis, qui non purgat aurum, non

emundat lateres Jerusalem, sed Babylonem incendit, ac præterea nullo supernæ gratiæ lumine coruscante, & creatura rationali in termino constituta, stultissime non sempiternum creditur inferorum supplicium. Alterum argumentum depromitur ex lib. xxi. de Civ. Dei cap. 23. & 24. In extremo enim iudicio hæc pro iustis sententia est: *Venite, percipite regnum*, in impios vero hæc alia, *discedite, ite in ignem aeternum*: eaque lata ibunt *hi in supplicium aeternum, illi autem in vitam aeternam.* Sed utraque sententia vera est, utraque extrema, utraque definit absque termino iustis, reprobisque mercedem, vel poenam: Ergo sempiternum erit regnum electorum, & sempiternum pariter damnatorum supplicium. Audias Augustinum cit. cap. 23. *An forte Dei sententia, quæ in malos & angelos & homines proferetur, in angelos vera erit, in homines falsa? Ita plane hoc erit, si non quod Deus dixit, sed quod suspicantur homines, plus valebit.* Deinde quæle est aeternum supplicium pro igne diuturni temporis non extimare, & vitam aeternam credere sine fine, cum Christus in eodem ipso loco, in una eademque sententia utrumque complexus sit: *Ibunt isti in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam?* Et proximo capite: *Cum dictum fuerit à iudice vivorum atque mortuorum, Venite benedicti patris mei, possidetis paratum vobis regnum à constitutione mundi: & aliis e contrario, Discedite à me maledicti in ignem aeternum: nimia præsumptionis est dicere, cuiquam eorum aeternum supplicium non futurum, &c.* Vide & lib. ad Orosium adversus Priscillianistas, & Origenistas cap. vi. His accedit, quod sicut vera beatitudo non consistit absque aternitate; sive, ut etiam Cicero scribit de Natura Deorum, sine animi securitate: ita non esset damnatorum plena miseria, si aliqua eis foret summi boni, cum magna poena supplicioque, expectatio. De quo argumento vide Augustinum in xi. de Civ. Dei cap. xi.

eorum, quæ objectantur, dissolutio.

Objiciuntur adversus Catholicam veritatem plura Scripturarum Divinarum testimonia, quæ ad tres classes reducenda videntur. I. Quædam sunt, quibus Deus gratiam & gloriam pollicitus est fidelibus manducantibus corpus suum, & eleemosynam largientibus. De fidelibus enim legimus in 1. ad Corinth. 6. Objectiones tres.

Dd 3

cap.

cap. 3. salvos futuros, sic tamen quasi per ignem: Et Marci ultimo 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.* De accedentibus ad Sacramentum Dominici Corporis habetur Joan. vi. 55. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum Sanguinem, habet vitam æternam.* Et de stipem erogantibus constat ex eadem Judicis sententia Matth. xxv. v. 35. his regnum à constitutione mundi fuisse paratum: & cap. xix. 21. *Da pauperibus, & habebis thesaurum in celo.* Hi ergo aliquando inferorum terribilissimis subtrahendi erunt suppliciis. II. In altera classe locari possunt, quæ impiis pœnam parem delectationi, quæ transiit, minitantur, ut Apocalypseos xviii. 7. *Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & ludum.* Eam ob rem cruciabuntur in inferis impii, donec novissimum minutum reddant, ait Lucas cap. xii. 59. atque pro mensura peccati erit & plagarum modus, ut habetur Deuteronom. xxv. 2. Sed reddito novissimo quadrante debet cessare cruciamentum. In tertia sede locari possunt quæ maximam Dei misericordiam contestantur, ut Psalm. lxxvi. 8. 9. 10. *Nunquid in æternum projiciet Deus aut non apponet, ut complacitior sit adhuc? Aut in finem misericordiam suam abscindet à generatione in generationem? Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?* Et Psalm. clx. 9. *Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.*

7. Data opera hæc omnia expendit Augustinus in libro xxi. de Civit. Dei, in libro de viii. Dulcitii quæstionibus, & in lib. ad Orosium contra Priscillianistas. Itaque eo duce ac Magistro ita prioris classis momenta expediuntur. Apostolus in i. ad Corinth. loquitur de iis, qui super fundamentum ædificant fœnum & stipulam, non de his, qui fundamentum amittunt, ut supra explicavi, & melius percipies si legeris q. i. Dulcitii, & cap. 26. laudati libri de Civit. Dei, & de fide & operibus cap. xiv. *Quid proderit, ait Jacobus, fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides salvare eum? Dicit etiam, Quia fides sine operibus mortua est. Quousque ergo falluntur qui de fide mortua sibi vitam æternam pollicentur? Falsa erunt illa, quæ obscuritatem, & ambiguitatem non habent: Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum?* Hæc, aliaque lectu dignissima Sanctus Pater. Ille ergo salvus erit, qui crediderit & bapti-

zatus fuerit, ac præterea impleverit quod scriptum est Matth. xix. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Qui autem manducant carnem filii hominis habent vitam æternam; dummodo sint in ejus corporis unitate, id est, in Christianorum compage membrorum, & maneat in Christo & in corpore ejus, quod vivit in æternum per charitatem & gratiam; unde manducare corpus Christi non tribuit vitam hæreticis, qui sunt ab unitate & compage membrorum separati, neque fidelibus, qui licet sint in unitate corporis, non manent in illo. Vide cap. xxv memorati libri de Civit. Dei. Eleemosyna pariter salvabit impium, si prius eam facere incipiat à seipso. *Indignum est enim, ut in se non faciat, qui facit in proximum, cum audiat dicentem Dominum, Diliges proximum tuum tanquam teipsum: itemque audiat, Miserere animæ tuæ placens Deo.* Inquit cap. 27. S. Pater.

Producta secundo loco solvuntur capitæ ejusdem libri xi. quippe non propter æquale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali, id est, ut qui mala fecerit, mala patiatur, est inter culpam, ac pœnam mensura. Alias injusta foret lex, quæ propter osculum fœminæ infixum jubet ad horam vapulare, punitque diuturno dolore suavitatem voluptatis exiguat. Injusta, quæ ad vincula damnat servum, qui transeunte verbo Dominum laceessivit. Injusta, quæ pro gravi crimine brevi momento patrato hominem morte mulctat, eumque à societate viventium perpetuo divellit. Quæ exempla illic Augustinus fusiori stylo persequitur. Neque vero ipse Origenes temporis cum scelere mensuram potest exigere; dum angelos pro uno actu superbiæ plurimum sæculorum intervallo puniri fatetur. Est præterea in damnatis obstinata in malo voluntas; atque dum actu peccarunt, optassent illicitæ voluptatis perpetuitatem. Habet ergo sempiternum supplicium etiam mensuram temporis comparate ad cupiditatem voluptatis præteritæ, & ad præsentis inflexibilitatem malitiæ. Neque obest versus 59. cap. xii. Lucæ; primo enim hunc, & aliū consimilem Matth. v. 26. rectissime possumus accipere de igne Purgatorio: deinde si concedamus dictum de infernali, respondebimus particulam donec interdum æquivalere adverbio nunquam, ut Genes. viii. 7. *Corvus non revertatur, donec siccarentur aquæ:* Et Matth. i. 25. *Non cognoscebat eam, nec peperit filium suum primogenitum.*

Nam

8.
Solutio, 2.

Nam pro summo atque infinito debito ad ultimum quadrantem reddere, est res impossibilis. *Ad nummum solvere*, inquit etiam Cicero Epist. ultima ad Att. pro eo, quod est satisfacere pro summo jure.

9. Quæ dicta sunt de magna Dei misericordia locum habent in his, qui resipiscunt, in poenis quæ in hac vita infliguntur, & in vasis misericordiæ, non iræ, & vindictæ, *Omnium itaque miseretur vasorum misericordiæ. Quid est omnium? Et eorum scilicet quos ex gentibus, & eorum quos ex Judæis prædestinavit, vocavit, justificavit, glorificavit, non omnium hominum, sed istorum omnium neminem damnaturus.* Ait Augustinus cap. 24. ejusdem libri.

10. Obijciuntur deinde complura veterum Patrum testimonia, qui rationalem animam mortalem dixere, eamque putarunt in inferorum cruciatibus interire. Sed nullus est inter Ecclesiæ Patres, cujus auctoritate magis novi Origeniani in contentionem veniant, quam beati Hieronymi. Ex hoc maximo, præclarissimoque Doctore plura depromunt. Afferunt primo illius Commentaria in cap. 66. Isaïæ, ubi exponens ea verba: *Ignis eorum non exstinguetur*, ait: *Porro qui volunt supplicia aliquando finire, & licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis, Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet: & iterum, Concluserit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur: & rursum, Benedicam te Domine quoniam iratus es mihi, avertisti faciem tuam à me, & misertus es mei: & Dominus ad peccatorem, Cum ira furoris mei fuerit, rursus sanabo: & hoc est, quod in alio loco dicitur, Quam magna multitudo bonitatis tuæ, Domine timentibus te, &c.* Ex quibus constat Hieronymum recitare, & non refellere, imo pluribus Scripturarum textibus confirmare Origenistarum opinionem. Lege tom III. novæ Paris. edit. pag. 514. Adverte etiam S. Doctorem hæc commentaria edidisse jam provectum ætate, adeptumque maturæ senectutis scientiam, ut in Præfat. demonstrat eruditus P. Jo. Martiæus. In hujus argumenti confirmationem accedunt quæ scribit in Epistolam ad Galatasto. IV. pag. 295. *Nullam rationabilium creaturarum apud Deum perire in perpetuum.*

11. Possunt secundo loco produci ea loca, in quibus Hieronymus affirmat saltem animas omnium fidelium, & Christianorum aliquando ab inferni cruciatibus

liberandas: in qua opinione illum perstitisse contendit Stanislaus Pannonius Anabaptista. Atque id ex duplici Hieronymi testimonio videtur evinci. Exstat primum lib. XVIII. super Isaïam post recitata verba: *Sicut Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo non est Deus, credimus æterna tormenta; sic peccatorum ac impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementiæ sententiam judicis.* Testimonium alterum atque illud apertissimum habetur in 1. adversus Pelagianos dialogo, ubi non ex Origenis sententiâ, sed ex propria inquit: *Si autem Origenes omnes rationales creaturas dicit non esse perdendas, & Diabolo tribuit penitentiam; quid ad nos, qui & Diabolum & satellites ejus omnesque impios & prævaricatores dicimus perire perpetuo: & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post penas?* Itaque saltem Christiani sempiternis gehennæ tormentis non cruciabantur.

12. Alia sunt, quæ ex Comment. in cap. 1. Nahum opponi possunt, etiam præcedentibus duriora. Docet ibi Hieronymus, probatque ex verbis Prophetæ versu 9. *Non consurget duplex tribulatio, salutem fuisse consecutos etiam habitatores Sodomæ & Gomorrhæ, qui temporalia supplicia fuerunt perpeffi. Quod si vobis (inquit) videtur Deus crudelis, rigidus, & cruentus quod in diluvio genus delevit humanum: super Sodomam & Gomorrahæ ignem & sulphurem pluit: Aegyptios submersit fluctibus: Israelitarum cadavera prostravit in eremo; scitote ideo ad præsentem reddidisse supplicium, ne in æternum puniret.* Addit fidelem, si deprehensus in adulterio decolletur, æternos evadere cruciatibus: ac de omni peccatore concludit, *Si quis autem punitus sit, ut ille in lege, qui Israeliticis maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat, tales postea non puniri; quia culpa levius præsentis supplicio compensata est.* Sempiternæ itaque non erunt poenæ damnatorum, si aut fidem servarunt, aut puniti fuerunt supplicio aliquo temporali.

13. Resp. nihil adversus Catholicum dogma evincere sententias PP. qui aut Responsio animas dixere mortales, aut inferni poenas mortem atque interitum appellaverunt. Quo enim sensu anima mortalis dicatur, exposui supra capite III. Mors autem & interitus appellatur poena gehennæ etiam in sacris literis ubi dicitur

fem

sempiterna; ut liquet ex prima hujus thesisi demonstratione, idque per oppositionem ad felicitatem Sanctorum, quæ ob Dei consortium dicitur *vita æterna*. In his ergo non opus est immorari. Veniamus itaque ad Hieronymum. Is quidem Comment. in Esaiam sententiam Origenis recitat, nec refellit; sed illam alibi impugnat, atque hic sequitur consuetudinem suam plura aliorum placita etiam erronea propriæ aliorumque Catholicorum sententiæ permiscendi. Nec refert quod producat aliquos scripturarum textus, qui confirmare videntur errorem Origenis. Nam tota illa Orationis complexio ad verbum reperitur in Origene ipso to. 11. hom. 9. super Matthæum; ideoque recitatur à Hieronymo, non probatur. Omnia vero, quæ Origenes ex scripturis deprompsit, adducta supra Augustini interpretatione expunguntur. Idem dicendum de Comment. in Epist. ad Galatas præsertim cum post verba, quæ opponuntur, adjecerit: *Hucusque Origenes*. Hæc respondent Doctores Scholastici, necnon Sixtus Senensis lib. 1v. Bib. S. v. *Hieronymus*, Vellossillus Adv. in v. tomum ejusdem Hieronymi q. 3. ac summa eruditione noster Alphonsus Mendoza in Controversiis Theologicis quæst. 1. de numero Prædestinatorum.

14.
Confirmatio
responsionis.

Nititur hæc responsio apertissima D. Hieronymi in Apologia 1. ad Ruf. protestationi. Cum enim illi Rufinus objecisset, quod circa inferni cruciatus Origenianis adhereret erroribus, responderet S. Doctor cap. 4. *Ego in Commentariis ad Ephesios sic Origenem, & Didymum, & Apollinarium secutus sum, qui certe contraria inter se habent dogmata, ut fidei meæ non amitterem veritatem, additque censendum non esse reum, qui in uno opere quod edisserit expositiones posuerit plurimorum*. Habet similia de suis super Epistolam ad Galatas Commentariis, in Epistola ad S. P. Augustinum xi. nunc lxxv. num. 4. Et revera quid tradat Hieronymus ubi proprio loquitur sensu apparet ex ejus verbis super cap. xxv. Matth. tom. 4. pag. 124. de quibus supra. Accedit Sancti Doctoris præclara sententia in cap. 111. Jonæ, ubi adversus illos, qui asserabant Diabolum in die Judicii poenitentiam acturum, ideoque illius figuram fuisse expressam in Rege Ninive, & in Nabuchodonosor, *Sed hoc, inquit, quia sacra Scriptura non dicit, & evertit penitus timorem Dei, dum facile homines labuntur ad vitia, putantes etiam Diabolum, qui auctor malorum est, & omnium pec-*

catorum fons, acta poenitentia posse salvari, de nostris mentibus abjiciamus. Et sciamus peccatores in Evangelio mitti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus: de his dici, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et post pauca: *Si omnes rationabiles creaturæ æquales sunt, & vel ex virtutibus, vel ex vitiis sponte propria aut sursum eriguntur, aut in ima merguntur; & longos post circuitus, atque infinitis sæculis restitutio fiet, quæ distantia erit inter virginem, & prostibulum? quæ differentia inter Matrem Domini, & quod dictu quoque scelus est, victimas libidinum publicarum? Idem Apostoli, & Dæmones? Idem Prophetae, & Pseudoprophetae? Idem Martyres, & persecutores? Finge quod libet, annos & tempora duplica, & infinitas ætates congere; si finis omnium similis est, præteritum omne pro nihilo est: quia non quaerimus quid aliquando fuerimus, sed quid semper futuri simus*. Ex Hieronymi itaque protestatione, & tam expressa de perpetuis gehennæ cruciatibus sententia manifestum est alibi Origenianam hæresim retulisse, non approbasse.

Quod secundo loco opponebatur, diluitur hac responsione. Dum ait Hieronymus poenas fidelium aliquando finire, accipiendus est de fidelibus, qui cum solo venialium peccatorum reatu decesserunt, ut animadvertit citato loco Mendoza. Atque in Commentariis ad Esaiam videtur aperta S. Doctoris sententia, dum loquitur de peccatoribus Christianis, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda. In Dialogo etiam contra Pelagianos, cum aperte scribat omnes prævaricatores perire perpetuo, docet Christianos salvandos esse post poenas, nisi prævaricatores fuerint, & reatu graviorum criminum inquinati. Licet hæc sufficiant pro solutione argumenti; ad retundendam Hæreticorum in carpendis Sanctorum Patrum traditionibus intemperantiam atque impudentiam, paucis Hieronymianæ sententiæ vim, gravitatemque demonstro. Cum Pelagius assereret posse hominem propriis viribus vitare omne proflus peccatum, illud etiam opinabatur consequi ex omni peccato in hoc sæculo non remisso sempiternam animarum damnationem. Hinc in Palestina Synodo, & in libello exhibito adversus eundem Pelagium sancto Episcopo Eulogio accusatus est, quod hanc propositionem protulerit, *In die judicii impiis & peccatoribus non esse parcendum, & æternis eos ignibus exurendos*. Verum callidus

Hære-

Hæreticus respondit hoc se dixisse secundum Evangelium, ubi de peccatoribus legitur, *Ibunt in supplicium æternum*; atque ita damnatus non est à Christianis iudicibus, *his absentibus, qui libellum contra Pelagium dederunt*, & quando nullus urgebat, ut peccatores per ignem salvandos à peccatoribus æterno supplicio puniendis distingueret; ut refert S. P. Augustinus de Gestis Pelagii cap. III. num. 9. Ea igitur propositio. *In die iudicii iniquis & peccatoribus non parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos*, alioquin Catholica & Evangelica, in ore Pelagianorum non distinguendum inter peccata & peccata, blasphemum est, atque Hæretica. Ergo Hieronymus adversus Pelagianos disputans dum ait *Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post penas*, loquitur de peccato veniali tantummodo. Atque id etiam ex verbis Hieronymi comprobatur. Principio enim ponit in ore Critobuli referentis personam Pelagii illam propositionem: *In die iudicii iniquis & peccatoribus non parcendum*, iisdem omnino vocabulis, quibus expressa est in Synodo Palestina: quod sat est, ut quisque percipiat Hieronymum sensa Pelagiana insectari. Deinde distinguit inter peccatorem & impium, affirmans non omnem peccatorem impium esse; & impietatem, cui sempiterna pœnâ respondet, adeos pertinere qui *notitiam Dei non habent, vel cognitam transgressione mutarunt*. Affirmat deinceps iniquitatem & peccatum recipere sanitatem, sed ea adhibita cautione, *pro qualitate vitiorum*. Addit, quod si vera est Pelagiana sententia, *solus salvabitur qui nunquam fuit, nec est, sed futurus est, & forsitan nec futurus*; quia scilicet perpauca sunt, vel nulli, qui sine aliqua veniali culpa decedant. Addit tandem verba, quæ nobis opponuntur, *Si autem Origenes &c. quibus affirmans impios & prævaricatores perire perpetuo, & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post penas*, exponendus est de Christianis, qui præventi sunt in culpa levi, nec Dei notitiam gravi transgressione mutarunt.

16.
Responsio
ad 3.

Quæ obijciuntur ex Comment. in primum caput Nahum, si aliquid probarent, probarent neminem eorum damnari, qui temporalia supplicia subierunt, etiam si scelestissimi, quales fuerunt habitatores Sodomæ, & Gomorrhæ, ideoque ad præsentem questionem non attinent. Respondemus tamen breviter, eo loci impugnare Hieronymum
R. P. Berti Theol. T. II.

errorem Marcionis affirmantis Deum auctorem legis crudelem esse, & iterum fumere de peccatis supplicium. Falsum id S. Doctor demonstrat, quoniam Deus peccatoribus pœnas irrogat temporales, ne puniat in æternum; si tamen à Deo in hoc sæculo puniti agant scelerum suorum pœnitentiam. Nam si moriantur impœnitentes, non tam commissa flagitia, quam ipsa impœnitentia, & voluntaria obduratio supplicii punitur sempiternis. Nec aliter possunt intelligi verba Hieronymi scribentis in caput I. Sophoniæ: *Certe in finem mundi, & in consummatione lugebunt qui suum baptismum non servaverunt; lugebunt qui non egerunt pro peccatis dignam pœnitentiam*.

Obijciunt præterea, in die iudicii 17.
Sanctorum intercessione Deum esse placandum: & Sanctos tunc pro miseris oraturos facile suadet. *Si enim* (inquiunt Origeniani apud Augustinum citato libro de Civit. Dei cap. 18.) *orabant pro illis, quando eos patiebantur inimicos, quanto magis quando videbunt humiles, supplicesque prostratos? Neque enim credendum est, tunc amissuros Sanctos viscera misericordiæ, &c.* Quod si Sancti pro reprobis intercedant, profecto quod rogaturi sunt, impetrabunt. Nam historiæ tradunt precibus Magni Gregorii Traiani animam ab inferis revocatam, & Falconillam sine lavacro & fide sepultam ab inferis Theclæ orationibus fuisse servatam. Plura sunt in libris Metaphrastæ istiusmodi: necnon Historiographi nostrates scribunt Nicolai Tolentinatis intercessione defuncti patruelis spiritum incendia gehennæ evasisse.

Objectio ultima.

Augustinus autem recte sapienterque cap. 24. respondet, Ecclesiam nunc propterea pro eis orare, quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est pœnitentiæ fructuosa. Ubi ergo pœnitentiæ locus non erit, neque orabunt Sancti; de quibus ait Psalm. xxi. 7. *Pro impietate peccati mei orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno*. Hac de causa fit; ut nunc Ecclesia non oret pro malis angelis, inquit eo loco Augustinus. Quod de Falconilla & Traiano quidam scripserunt decepti, ut arbitror, Pseudofermone Damasceni pro defunctis, est inter aniles fabulas rejiciendum. Trajanum quippe etiam puerorum delictis captum, auctoribus Dione, Spartiano, & Suetonio, nec inter minores Deos ad convivium admittendum censuit Julianus, nisi prius in custodiam tradito Ganymede. Jactatum igitur de Traiano

18.
Solutio.

Ee

com-

commentum cordati quique refellunt, & ad ludibrium Ecclesiae in vulgus dispersum queritur Cl. Annalium Parens ad annum 100. n. 17. & ad annum 604. num. 30. Acta quoque Sanctorum, maxime quae collegit Metaphrastes, iudicio eruditorum virorum sunt à pluribus quisquiliis purganda. Quod autem de Ordinis nostri Divo, & Ecclesiae Patrono Nicolao narratum est, si quae consimilia leguntur, aut in historiis antiqua credulitate inserta sunt, aut eorum, qui à gehenna liberati dicuntur, fuit à summo Iudice sententia suspensa, ut Sanctorum precibus, quibus certo credimus praedestinationem nostram juvari, aliquibus ad vitam revocatis poenitendi gratia sit data, aliquibus vero in extremis laborantibus vehemens peccatorum contritio: atque hoc modo patratum à Nicolao miraculum scribit in gestorum ejus Narratione §. ix. pius ac disertus Orator Aegidius Crapols Bononienfis. Cæterum in Inferno nullam redemptionem esse sacra nos docent eloquia; fuitque Origenianis sapientior qui scripsit in Ibin.

*Nec mortis penas mors altera finiet
hujus,
Horaque erit tantis ultima nulla
malis.*

Sed de priori quaestione haecenus.

19. PROPOSITIO II. Exploratum theorema est, non tamen ad fidem spectans, inferni ignem materiale esse & corporeum.

Sunt theorematum partes duae: quarum priorem initio Scripturarum locis firmabo. Hujusmodi sunt: Deuter.

Probatur 1.
ex Scriptura.

xxxiii. 22. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima.* Eccli. xxi. 10. *Consummatio illorum flamma ignis.* Esaie xxxiii. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis.* Matth. xxv. 41. *Discedite à me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo, & angelis ejus.* 2. Petri iii. 7. *Igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.* Appellatur etiam infernus Matth. v. 22. *Gehenna ignis.* Apocalyp. xx. 15. *Stagnum ignis.* Pl. xx. 10. *Clibanum ignis:* ut sexcenta istiusmodi missa faciam.

20. Probatur 2.
Theologice.

Ex quibus haec Theologicae rationes depromuntur. Recepta est ab omnibus regula, Scripturarum verba, quae ubique coherent invicem, eademque phrasi non solum in prophetis, verum etiam in historicis libris efferuntur, nisi cum aliis pugnent, esse proprie ac literaliter accipienda; servatis tamen regu-

lis aliis, quas tradit in iii. de Doctrina Christi. S. P. Aug. cap. x. & seqq. Cum ergo omnes ferme Divinae literae ignem in inferis ardere testentur, neque alicubi offendatur oppositum, idque perhibeant etiam historicae narrationes; quis, nisi velit ad eludenda & extorquenda oracula quaeque Divina latissimam viam sternere, asserere audeat infernalem ignem tropice & figurate enunciari? Deinde quis, nisi forte quaerat patrocina peccandi, Iudicem postremam sententiam coram universa justorum, impiorumque multitudine pronunciantem, metaphoris uti crediderit; praesertim cum in hujus sententiae complexu nullum sit vocabulum, nullus apex, in quo non appareat plana, accomoda, gravisque locutio? Ulterius eodem igne daemones, & damnatorum corpora fore concremanda, ex eadem Christi sententia colligitur: ignem vero corpora comburentem, quisnam negat esse corporeum? Tandem quid opus erat infernum comparare gehennae, id est Valli Hinnom, & Topheth, ubi idolo Moloch pueri incendebantur, ut ait cap. vii. 31. Jeremias; & vocabulo *gehennae* addere alterum *ignis*, ut fieret hypallages & phrasis hebraica; quae, ut acute notavit Erasmus, significat *gehennum incendium, gehennam ardentem*?

21. Probatur 2.
Negari ergo non potest in inferis verum ac proprium esse ignem tortorem spirituum, ac sensuum; qui, cum fuerint plurium delictorum instrumenta, æquum est, ut simul cum animabus excrucientur. Porro Patres ignem hunc materiale esse tradiderunt. Hieronymus enim epist. 59. Origenem arguit, quod ignem inferni metaphorica translatione explicaverit. Gregorius lib. iv. Moralium cap. 29. percunctanti Petro, num ipse infernalem ignem fateretur corporeum, respondet: *Ignem gehennae corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari.* Atque ut alios praetermittam, S. P. Aug. posteaquam lib. xxi. de Civit. Dei cap. x. plura disseruit, haec demum pronuntiat: *At vero gehenna illa, quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum, aut & hominum & demonum, solida hominum, aerea demonum, aut tantum hominum corpora cum spiritibus, daemones autem spiritus sine corporibus bærentes sumendo penam, non impertiendo vitam corporalibus ignibus.* Unus quippe utrisque ignis erit, sicut veritas dixit. De priori ergo thesco parte Ecclesiae Doctores, sacrae literae, & petita inde argumenta hoc constituunt.

Alte-

22.
Probatur
non esse de
fide ignem
inferni esse
materiale.

Alteram partem certam mihi reddunt hæc tria. Primum, quod nulla extet de igne corporeo Ecclesiæ definitio scribunt Cl. Theologi, Vasquez disp. 243. cap. 1. Petavius lib. III. de Ang. cap. 5. L'Herminier Tom. 2. pag. 539, quamquam aliqui veritatem Catholicam esse tradant, ut Cardinalis Gotti Q. IX. de Angelis Dub. 3. At veritatem Catholicam non faciunt privati homines, neque numerus Theologorum exiguus. Alterum, quod in Florentino Concilio Græci, qui asserebant Purgatorii ignem materiale non esse, in Ecclesiæ communionem recepti sunt, neque tamen hic error in definitione fidei, quæ habetur sess. ult. damnatus est; cum illic sint Græcorum errores alii proscripti. Tertium, quod Catharinus secutus est sententiam, quam præter Origenem quidam Ecclesiæ Patres tenuerunt; inter quos beatissimus Ambrosius, qui eadem ferme Origenis verba mutuatus lib. VII. in Lucam cap. 14. ait: *Ergo neque corporalium fridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis est corporalis: sed hæc ideo, quia sicut ex multa cruditate, & febres nascuntur, & vermes; ita si quis non decoquat peccata sua, veluti quadam interposita sobrietate abstinentiæ, sed miscendo peccata peccatis tanquam cruditatem quamdam contrabat veterum, & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & suis vermibus consumetur.* Itaque sententia Catharini licet minus probabilis altera, nequit absolute appellari damnata & hæretica: esset tamen, si, ut ignem, etiam reliqua ad inferos pertinentia, locum videlicet, atque æternitatem poenarum negavisset.

AD QUÆDAM IN CONTRARIUM ARGUMENTA.

23.
Obiectio I. Contra priorem propositionis partem opp. 1. Esaias cap. LXVI. 24. de reprobis ac damnatis ait: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Atqui vermis spiritaliter & metaphorice accipitur pro synderesi, & angore conscientiæ. Ergo etiam tropice, & figurate erit accipiendus ignis, & ardor.

24.
Solutio. Resp. 1. Posse negari minorem, nam etiam vermis literaliter ac proprie accipiendus videtur, tametsi etiam significet figurate aculeum, & vexationem conscientiæ. Habetur enim in Ecclesi. cap. VII. 19. *Vindicta carnis impii ignis, & vermis.* Et Judith. XVI. 21. *R. P. Berti Theol. Tom. II.*

Dabit enim ignem & vermes in carnes eorum, ut urantur, & sentiant usque in sempiternum. Quare S. Basilius in Psalmum 33. ait: *In inferno vermium innumerabile genus venenosum, & carnivorum erit: quod & alii plures asserunt apud Corn. à Lap. Comment. in hunc locum.* Neque repugnat, quod alii permulti scribant vermis nomine significari malæ conscientiæ agitationem & stimulum: eadem enim Scripturæ verba sensum cum literalem, tum mysticum patiuntur. Respondeo secundo, non eandem esse vermis, ignisque rationem. Ille quippe, cum sit animal vivens, excruciat corrodendo, & partes alienæ substantiæ disceptas vorando ac dilaniando: ideoque non est proprie vermis spirituum, qui divellendas partes non habent, neque corporum, quæ licet habeant modo, erunt tamen post resurrectionem incorruptibilia, neque distrahi poterunt, vel discerpi. De verme itaque sentias, ut lubet; at ignem firmiter corporalem esse teneto. *Eligat quisque quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermem, hoc proprie, illud tropice: aut utrumque proprie corpori:* inquit S. Pater lib. XXI. de Civit. Dei cap. IX. exponens prædictum Eccli. *Vindicta carnis impii ignis, & vermis.*

25.
Ut autem argumenta istiusmodi, quæ varia esse possunt, E. G. de aquis ni-
vium, quas commemorat Job. XXIV. roboratio.
19. & de fridore dentium, in parabola Matth. XII. 50, quibus utitur Catharinus, verbo uno exsufflentur; memini me cap. XVI. usum fuisse regula Tichonii; qua docemur in scripturis, quæ literaliter de uno, figurate de altero sunt accipiendæ, non omnia utrique pariter convenire; quam etiam regulam in parabolis tenendam esse neminem fugit. Ergo Esaias literaliter prænuntiat interitum eorum, qui in partibus fuerunt Antiochi, *μυστικός* diem iudicii, & illorum quidem vermes corpora insepulta vorarunt, & in oppidis incensis ignis usque ad consumptionem permansit. Quare necesse non est, ut etiam in damnatis tam ignis, quam vermis literaliter intelligantur; sed proprie accipitur solus ignis, quoniam de igne fit repetitio in iudicis sententia, quæ proprie, & historice pertinet ad damnatos. Atque hoc pacto quæ in Jobo, in Psalmis, & in variis Evangeliorum parabolis scripta sunt, ad eandem sententiam iudicis erunt exigenda, & quæ in illam apte & per omnia quadrabunt, transferri non poterunt ad Metaphoram.

Ee 2

Secun-

26. **Obiectio 2.** Secundo loco obijciuntur PP. auctoritates. Nam Hieronymus Comment. in Esaiam recitata opinione Origenis, nulla eam cenforia virgula notat. Gregorius lib. xv. *Moralium* cap. 17. *Gebennæ ignis inquit, cum sit incorporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis.* Damasc. in fine libri 1v. de Fide Orthodoxa docet ignem æternum non materiale esse qualis est apud nos, sed qualem novit Deus. Augustinus denique in xxi. de Civit. Dei cap. x. scribit posse congruenter responderi, *talem fuisse illam flammam*, in qua apud inferos dives ardebat, *quales oculi, quos levavit, & Lazarum vidit, qualis digitus Lazari, &c.* Quo testimonio nonnulli adversarii præsestunt; & Vellostillus ait Augustinum efficaciam illorum verborum *Crucior in hac flamma* infirmare.

27. **Solutio circa S. Gregorium.** Resp. autem Gregorii sententiam manifestam esse ex lib. 1v. cap. 29. de quo supra: unde incorporeum dixit ignem inferni, quatenus non eget fomentis, neque per congesta ligna nutritur, ut colligitur ex recitatis ipsius verbis. Ac præterea probabile est in his legendum esse *cum sit corporeus*, ut habetur apud S. Thomam in 1v. Sent. dist. 44. q. 3. Sixtum Senensem lib. 1v. Bibliothecæ, Vellostillum in Advert. in tom. 1. Gregorii quæst. vi. & Petavium lib. 111. de Angelis cap. 5. Damascenus, quem inurbane scribit Durandus errasse, ait duntaxat non esse materiale qualis est noster, qui indiget pabulo, certisque proprietatibus ab infernali igne secernitur. Et Hieronymus refert quidem opinionem Origenis, at illam nequaquam approbat, ut vidimus supra.

28. **Solutio circa S. Augustinum.** De verbis Augustini facit me honor Patris magis sollicitum: & breviter demonstro, disertissime ab illo ignem inferni affirmari corporeum, & de verbis divitis *Crucior in hac flamma* concinnam, veram, & absolutam tradi interpretationem. Primum enim à cap. 11. ejusdem libri usque ad 1x. impugnat incredulos asserentes non posse damnatorum corpora in ustione ignis esse perpetua, exemplis quorundam animalium, quæ vivunt in ignibus, ut salamandræ stellatum quoddam genus lacertæ, & adamantis aliarumque gemmarum, quæ neque igne, neque ferro teruntur, nec non vermium, qui stant sine ulla læsione in aquis per venas sulphureas defluentibus, quarum fervorem nemo impune contrectat; asseverans mirabilius

esse vivere in ignibus nec dolere, quam dolere in ignibus & tamen vivere. At quorsum tam perpolitæ & exactæ disputatio, quorsum allatæ comparationes, si non est in inferis ignis corporalis, quo corpora, qualia nunc sunt hominibus, quamprimum redigerentur in cinerem? Capite autem 1x. ignem proprie accipiendum semel atque iterum declarat; cum de verme ob varia Doctorum placita sentire nobis permittat quod magis libet. In x. etiam, in quo explicat quomodo corporali igne spirituales dæmones adurentur, in principio & fine capitis animadvertit eundem ignem corpora damnatorum, ac dæmones concremare. Quæstionem vero solvit juxta antiquorum Patrum diversas sententias, scilicet, quoniam aut dæmones aerea corpora habent, aut si non habent, poterunt *pæna corporalis ignis affligi*, quomodo *spiritus hominum & nunc poterunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari.* Atque ita incredulis omnem evadendi aditum præcludit, siue corpora tribuant Angelis, siue non: de qua altera quæstione propterea ait non esse *contentiosa disputatione certandum*, cum, quidquid Origeniani sentiant, eorum error de spiritali igne, & hæresis de temporali damnatorum supplicio apertissime ex illis verbis, *Ite in ignem æternum*, resellatur. Ex qua prædictorum Capitum Synopsi arbitror satis apparere, quam scite & circumspicte Augustinus pro veritate, ac fide certaverit.

29. **Solutio circa divitem Epulonem.** Circa narrationem divitis exclamantis, *Crucior in hac flamma* quidam putaverunt parabolam esse, non historiam; in qua sententia fuerunt Theophylactus, & Euthymius in Lucam, & Auctor quæstionum apud Athanasium quæst. 21. Alii historiam agnoscunt, ut Ambrosius, & Beda, & idem Augustinus Tractatu xxxiiii. contra Faustum cap. v. Itaque hanc sententiam præponens in cap. x. laudato, ait: *Dicerem quidem sic arsu-ros sine ullo suo corpore spiritus, sicut ardebat apud Inferos ille dives, quando dicebat, Crucior in hac flamma.* Quod si dicamus, historiam, non parabolam esse credentes; non erit consequens flammam non esse veram corporeamque, ut corporalis non est lingua, digitus, manus: quoniam certissimum est partes corporis non posse enunciari de animabus atque spiritibus, nisi per metaphoram: ignis vero & flamma non describuntur ut partes ac membra divitis, sed ut locus, in

in quo cruciatur; nec repugnat substantiam spiritalem esse violenter in loco corporeo, eique alligari. Quæ ut veræ sint, sapientissimus Augustinus animadvertens quosdam Catholicos opinari, quod in cap. 6. Lucæ narratur, non historiam, sed parabolam esse, aut, si historia est, visionem saltem fuisse imaginariam, cum hæc quoque sententia sit probabilis, noluit propriam aliorum auctoritati præferre; ideoque è vestigio addidit, *convenienter responderi, talem fuisse illam flammam, quales oculi, quos levavit, &c.* nimirum, non proprie visum à divite Lazarum, sed ecstasi quadam, ut sunt visæ dormientium, in quibus res incorporeales cernuntur habentes similitudines corporum. At post hæc ad quæstionem propositam reversus, de sententia Dominica, *Itē in ignem æternum*, perspicue, & absque hæsitacione concludit: *At vero gehenna illa, quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, &c.* Abeant ergo mali interpretes, rigidique Augustinianorum librorum censores.

30. *Objectio quomodo spiritus igne corporali torquantur, & an etiam in aere.*
Facit denique adversus nos, quod percipi nequeat quomodo spiritus igne corporali torquantur, & quod in aere, ubi demonum turmæ discuntur *ferant se cum tormenta flammarum suarum*, ut inquit Glossa in cap. 3. Jacobi. Neque enim credibile est dæmones infernalem ignem secum deferre; si non volumus continua miracula perfici, dum mali spiritus circumsepti materialibus ignibus corpora omnia quantumvis concreta ac densa pervadunt, dum regiones quas transmittunt minime incendunt, & dum viventium corporibus, in quibus commorantur, incendia facesque non inferunt.

31. *Solutio circa ignem corporalem.*
Contorta & difficilia sunt hæc, nec uno modo à Scholasticis dissolvuntur. Quantum enim ad primum pertinet, sunt qui putant dæmones ad ignis præsentiam sola apprehensione torqueri: aliqui confici affirmant per speciem ex igne illis impressam: quidam arbitrantur elevari flammam, ut Divinæ justitiæ instrumentum, ad physicam in spiritus incorporeos efficientiam; nonnulli contendunt produci ab igne qualitatem spirituales, quæ etiam dæmones & impiorum hominum animas supplicio mactat. Quarum sententiarum primam sectatur D. Bonaventura & Albertus Magnus: alteram Aegidius, & Okamus: tertiam recentiores quidam Thomistæ; quartam post Henricum Gandavensem cum aliis Junioribus Suarez. Verum his omis, dico spirituales substantias cruciari igne corporeo per alligationem,

quam invitæ patiuntur, & à qua digredi sponte non valent. Ita namque videtur docere Augustinus citato capite x. his verbis: *Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pena corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari?* Adhærebunt ergo, si eis nulla sint corpora, spiritus dæmonum, imo spiritus dæmones, licet incorporei ignibus cruciandi, non ut ignes ipsi, quibus adhærebunt eorum junctura inspirantur & animalia fiant, quæ consistant spiritu & corpore, sed, ut dixi, miris & ineffabilibus modis adhærendo accipientes ex ignibus penam, non dando ignibus vitam. Et revera nulla ex præmissis sententiis mihi plane satisfacit. Non prima, nam in ea non salvatur dæmones revera torqueri igne, cum tamen Scriptura testetur hunc Diabolo, & Angelis ejus fuisse paratum: quamquam vera & realia tormenta sentiri possint etiam in malis imaginariis, quorum species gerimus, ut scripserat idem Augustinus in XII. de Gen. ad lit. cap. 32. At jam inferni ignem imaginarium non esse, reddimur ex ipso met Augustino certiores. Illorum autem opinio, qui censent immitti ab igne aliquam sive speciem, sive qualitatem, eo titulo falsa est, quod si qualitatem dixerint spiritalem, hæc ab igne materiali proficisci non potest; si corporalem sensibilemque, eadem de igne, ac de qualitate ista emerget dubitatio. Sed & ignem causam esse instrumentalem justitiæ Dei, nullus inficias ibit: at elevationem, quam plures tutantur, non poterunt omnibus venditare. Respondent enim docti viri, nullam rem ut instrumentum ad aliquid efficiendum assumi, nisi habeat in illud suapte natura præviam aliquam operationem; quam nullam esse in igne materiali relate ad spiritus videtur satis manifestum. Et erunt forte, qui dicant se legisse apud S. Thomam in IV. contra Gentes cap. 90. hæc verba: *Substantiæ incorporeæ non habent naturam corporalem, ut possint à rebus corporeis immutari, neque etiam formarum sensibilium susceptivæ sunt, nisi intelligibiliter.* Talis autem susceptio non est penalis, &c. Hoc vero testimonium non videtur quadrare quorundam Thomistarum opinioni, qui cum Gonetio disput. XIV. de Ang. art. 2. §. 2. docent ita ignem esse Divinæ vindictæ instrumentum, ut efficiat formam realem ad prædicamentum qualitatis pertinen-

tinentem. Illam quippe qualitatem spiritus per D. Thomam corporaliter nequeunt suscipere, suscipiendo autem intelligibiliter nullo afficiuntur dolore. Ideo instrumentum est quidem ignis inferni iustitiæ Dei, quatenus eidem spiritus alligantur, quod aliis rejectis opinionationibus ibidem Thomas affirmat: sed hoc instrumento formam aliquam aut qualitatem supernaturaliter produci, quæ saltem sit causa effectrix poenarum, pugnat cum allatis verbis Angelici Præceptoris. Nam si dicas formam illam ab igne productam esse intelligibilem, non corpoream: *talis susceptio* (inquit S. Doctor) *non est penalis.* Tenebo igitur Augustinianam de alligatione sententiam. Obicienti autem sequi ex hac, quod dæmon patiatur etiam ab aere, à glacie, & à quocunque alio corpore, cui sit intime præsens, respondebo falsam esse illationem, quoniam his corporibus non est violenter alligatus, ita, ut aliquando non possit alio divertere, quomodo devinctus est in tenebris exterioribus & in ardoribus sempiternis. Atque hæc de priori parte objectionis.

32.
Sententia
aliquorum
reijciuntur.

Quod ad alteram attinet; fuerunt, qui assererent dæmones, qui extra inferos degunt, nondum pati ignis cruciamenta, sed iis macerandos esse post diem iudicii. Nitebantur hi Theologi quorundam Patrum auctoritate, & ipsorum dæmonum testimonio, qui dum ab hominibus ejicerentur, Matthæi viii. 29. clamaverunt: *Quid nobis, & tibi, Jesu Fili Dei? venisti hic ante tempus torquere nos?* Hanc vero sententiam damnatam non esse scribit Feuardentius in Scholiis ad Irenæum lib. v. cap. 26. & Petavius in iii. de Angelis cap. iv. 21. eamque videtur tenuisse Cajetanus in Comment. ad 2. Epist. Petri. Econtra Bellarminus lib. de Sanctorum beatitudine cap. 6. ait, ab errore vindicari hanc opinionem non posse. Atque falsissima quidem & erronea à me iudicatur, propterea quod Angelis Sanctis statim ac perseverarunt data est plenitudo beatitudinis; ideoque etiam Angelis malis inflicta est, nulla interposita mora, poena peccati. Priorem ergo opinionem tenentibus respondeo post diem iudicii dæmones in inferno acerbiori

poena esse plectendos, tum quia cum sint *nocendi cupidissimi*, ut ait Augustinus de Civit. Dei lib. viii. cap. 22. non poterunt amplius humana corpora invadere, iustisque insidias moliri: tum etiam, quod, cum illiciantur superstitionis signis *berbarum, lignorum, animalium & rituum*, ut idem S. P. inquit lib. xxi. cap. vi. non recipient ulterius ab idololatriæ & maleficis honorem aliquem; sed erunt omnibus ludibrio & despectui: quod maximum supplicium est superbiorum. Quæ sane causa est, ut quidam ex PP. scripserint, nondum dæmones plecti supplicio, quo afficiuntur post diem iudicii; atque ut expulsi ab hominibus clamorem illum profuderint: *Venisti hic ante tempus torquere nos.*

Ea itaque opinionem rejecta, dicendum est Dæmones quoque extra inferos ^{33;} igne torqueri, non quod illum perpetuo secum deferant, aut impressam sensibilem qualitatem disjuncti à flamma retineant, sed quoniam sciunt sibi alligationem ad ignem deberi; ut etiam docet Sanctus Thomas q. 64. art. 4. ad 3. non enim angor ac tristitia minuitur reo in vinculis, aut ergastulo diligentissime asservato, si ad tempus inde emittatur apparitoribus stipatus, & absque spe libertatis. Imo magis sentit squalorem carceris dum videt loci amplitudinem, quam in arctam, asperrimamque custodiam voluntario scelere commutavit. Neque minor est Sanctorum Angelorum læticia & gaudium, quando animarum regnorumque tutelæ præsent, & cœlestis patriæ domicilium ad tempus relinquunt. Ergo sicut isti *semper vident in cœlis faciem Patris*, ut ait Evangelista cap. xviii. 10. neque tamen secum trahunt materialem locum Empyreï; ita dæmones excruciantur in aere flamma infernali, tametsi non ferant extra gehennam ac tartarum ignes corporeos. Atque hæc de poena æternarum flammarum,

*Quas Pater, horrendi barabari per stagna profundi,
Dæmonis horrendi sociis, ipsique paravit;*
inquit libro iv. Hist. Evangel. Juven-
cus Presbyter.

CAPUT XVIII.

De Sanctorum Angelorum, Dæmonumque Exercitibus.

SUMMARIUM.

1. Ostenditur, in cælesti Hierarchia novem esse ordines Angelorum.
2. & 3. Prædictos novem ordines in tres dividi Hierarchias asseritur.
4. & 5. Probatur, seraphinos probabilis non tenere supremum locum, & Angelos infimum.
6. Propugnatur, omnes Angelos cujuscunque ordinis à Deo mitti.
7. & 8. Defenditur, frivola esse ea, quæ de exercitibus Angelorum Thalmudicæ conscripserunt.

De Exerciti-
bus Angelo-
rum & dæ-
monum.

SANCTORUM ANGELORUM EXERCITUM appellant græco vocabulo *Ἱεραρχίαν*, Hierarchiam, id est, sacrum principatum: quo nomine plurimum ordines ad sacra ministeria obeunda dispositi significantur. Idcirco in dæmonibus ordinem quidem aliquem ac principatum adstruere possumus, sed non *hierarchiam*: quam vocis etymologia demonstrat in cælesti tantum, & militante Hierusalem esse admittendam, in illa Angelorum, in hac vero Clericorum. Quamobrem recte dicimus Hierarchiam cœlestem, Hierarchiam Ecclesiasticam, non Hierarchiam infernalem; & de Angelorum dæmonumque ordinibus differentes utimur nos communiori vocabulo *Exercituum*.

1.
De cælesti
Hierarchia
Angelorum.

In cælesti itaque Hierarchia sunt novem ordines Angelorum, quorum numerum recenset post Dionysium Gregorius Papa hom. 34. his verbis: *Novem Angelorum ordines diximus, quia videlicet esse testante sacro eloquio scimus Angelos, Archangelos, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim, atque Seraphim.* De nomine Angelorum, Cherubim, & Seraphim dictum satis cap. i. Archangeli, ut inquit eodem loco Gregorius, sunt, qui summa annuntiant, & legatione quadam speciali mittuntur, quales sunt Michael, Gabriel, & Raphael. Alia quinque nomina more Orientalium pronunciantur, id est, usurpando abstracta pro concretis; atque videntur originem habuisse à Persis, inde vero translata ad demonstrandas beatorum Spirituum classes. Nam in Persico Imperio, sub quo olim fuerunt Hebræi, Optimates vocabantur Principatus, ut constat ex cap. v. Dan. 2. in quo Hebræi legunt *רַבְרַבִּי*, Græci *ἀρχαί*, Latini *Optimates*. Item Dan. xi. 5. habetur in Hebraico *משלות*, in Græco *κυερότητες*, in Latino *Dominationes*. Occurrunt quoque in libris Esdræ, & Esther, in quibus de Chaldæorum ac Persarum Regibus fre-

quens est sermo, apud Hebræos vocabula *שלטון שרין*, apud Græcos

δυνάμεις, ἐξουσίαι, apud Latinos *Virtutes*, ac *Potestates*; atque his nominibus regni procures, & Magistratum gerentes in Imperio Persarum significantur. Throni denique appellantur, quasi Reges quidam in Thronis confidentes, prædicta Orientalium consuetudine. At quamquam hæc sit origo nominum; decipitur tamen Theodorus Beza, qui Comment. in Epist. ad Ephes. negat cap. i. v. 21. his vocabulis ab Apostolo eximias Angelorum classes notari: cum in Epist. ad Coloss. cap. i. v. 16. designentur quæ sunt *invisibilia*, id est, in mundo supremo, iisdem omnino vocabulis, quæ habentur citato loco ad Ephesios: & Christus de cujus exaltatione ac principatu loquitur Paulus, non solum terrenorum Regnorum ordines, sed etiam classes Angelicas antecellat. Neque enim repugnat Angelos Principum & Potestatum vocabulis denotari, quemadmodum eximii viri describuntur nominibus Angelorum.

Prædictos novem Angelorum choros in tres Hierarchias Dionysius cap. 3. divisit, quem sequutus est q. 108. S. Thomas, & hunc Scholastici fere omnes. In suprema itaque Hierarchia locantur 1. Seraphim, id est Spiritus charitate ardentes, quos inquit Bern. serm. 19. in Cantica, *Charitas Dei in eundem rapuit sanctæ affectionis ardorem, ut unus cum Deo spiritus esse videantur.* II. Cherubim, in quos Deus sapientiæ plenitudinem profudit. III. Throni, in quibus tanquam in sede Divina majestas reclinatur, inquit Collat. viii. cap. 13. Cassianus. Spiritus autem ad hanc Hierarchiam pertinentes, sunt quibus Deus sua consilia pandit, & qui Deo semper assistunt, neque ad exercenda erga homines ministeria mittuntur. Ad alteram Hierarchiam spectant Dominationes, Virtutes, & Potestates. Atque Do-

2.
Divisio
novem choro-
rum in tres
Hierarchias,

Dominationes Gregorius nominari existimat, quod eis ad obediendum cetera sint subiecta. Virtutum appellatio per Dionysium est Angelorum illorum, per quos signa & miracula frequentius patrantur. Potestates vero sunt Angeli, qui malos spiritus arcant, ne praevalcant adversus homines. In tertia Hierarchia sunt Principatus, quibus regnorum cura, praefertim vero principatum institutio, & directio commissa est, ut docent Bernardus, & Theodoretus. Sequuntur Archangeli, id est, inter nuntios digniores ac principes, qui summa annunciant: atque ultimum locum tenent Angeli, qui ad custodiendos homines, & ad minima annuncianda mittuntur.

3.
Probabilia
sunt ista,

His omnibus, quae probabilia esse fatemur, inconcussam plenamque fidem habere non possumus: sed tamen novem illos ordines agnoscimus, Scripturis ac Patribus contestantibus. Nam Angelos passim legimus; Archangelos etiam in 1. ad Thesalonicenses cap. iv. 5. & in epist. Judae v. 9. Seraphim apud Esaiam cap. vi. 2. Cherubim in x. Ezechielis v. 7. & 9. ceteras coelestium Spirituum classes in epist. ad Ephesios cap. 1. 21. & ad Colossenses cap. 1. 16. quarum & meminerunt Ecclesiae Patres Ignatius in epist. ad Trallianos, Irenaeus lib. ii. cap. 54. Augustinus contra Priscillian. cap. xi. Dionysius, Gregorius, & Bernardus paullo supra laudati. Numerum ergo novem ordinum Angelorum, quem Scripturae ac Patres insinuant, praecipuus ac temerarius est qui repudiat.

4.
De subli-
miori loco
Seraphino-
rum

Verum an Seraphimi sublimiorem teneant locum, Angeli vero, & Custodes hominum infimum, & utrum in unaquaque Hierarchia recensito ordine singuli sint dispositi, id mihi (quod absque odiosae arrogantiae nota dictum velim) valde non probatur. Etenim ex Scripturis talem esse Angelorum dispositionem non liquet: imo ex his colligitur Cherub missum Gen. iii. 24. *ad custodiendam viam ligni vitae*: & Seraphim Esaiæ vi. 6. volavit ad Prophetam: ideoque aut Cherubim & Seraphim ad supremam Hierarchiam non attinent, aut falsum est Angelos illius Hierarchiae nunquam mitti. Tebiæ etiam xii. 15. ait Raphael Angelus: *Ego sum unus ex septem, qui astamus ante Dominum*. Ex quibus constat Raphaellem, quem Archangelum esse nullus ignorat, esse unum ex Spiritibus assistentibus, non communi quadam ratione, quatenus Divinam essentiam immediate videt, ut

explicant quidam Theologi cum D. Thomas q. cxii. art. 3. sed adstantem intime, & peculiari titulo, quomodo adstant septem spiritus, de quibus cap. 1. Apocalypsis v. 4. & cap. 6. Inquit enim Raphael: *Ego sum unus ex septem, &c.* Michaellem quoque non ad ultimam Hierarchiam, sed ad primam pertinere colligitur ex cap. x. Danielis v. 13. *Et ecce Michael unus de Principibus primis*, id est, *supremis*, ut legunt Hebraei **השרים הראשנים**. Custodes etiam Electorum aliqui putant esse Angelorum praecipuos; quod arbitrantur comprobari ex cap. xviii. Matth. v. 10. ubi de Angelis pusillorum legitur: *Semper vident faciem Patris*. Nam *videre faciem Patris* non solum contemplationem Divinitatis significat, sed etiam praecipuum honorem, classemque eorum, qui assistentes nuncupantur; alias primitias regni sui in pueris figuratas non satis apte assereret Christus contemnendas non esse, quoniam Angeli eorum semper vident faciem Patris; cum fruuntur visione Dei etiam Custodes reproborum. Erit ergo idem *videre faciem Patris*, atque esse inter Angelos insigniores, ut exponit Chrysostomus: quem propterea male quidam ajunt intelligendum esse de supremis in ordine infimo. Porro videre faciem, & adstare ante Deum dicitur de supremis ordinibus: uti *videre faciem regis*, & *stare* coram illo non de singulis ministris, sed de Sacerdotibus, regnique proceribus. Atque his quadrat pia quorundam sententia, quod Custos Deiparae fuerit Angelus summæ & dignioris classis. Si ergo non repugnat Scripturis, saltem ex his non roboratur praemissa Angelorum ordinum, ac munerum dispositio.

Neque ad hanc adstruendam nos traditio Patrum impellit. Dionysium enim, ex quo alii mutuati sunt illam Hierarchiarum distributionem, esse illum Areopagitam, non juniorem aliquem Scriptorem quinti aut sexti saeculi, non facile omnes fatebuntur. Irenaeus lib. ii. cap. 54. his eam Angelorum divisionem recenset, ac primum numerat, *Principia, Potestates, Angelos, Archangelos, Dominationes, & Virtutes*: deinde *Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Principatus, Potestates ac Virtutes*, Seraphimis, Cherubimisque praetermissis. Seraphimos etiam ad infimos ordines pertinere asserit vetus Syrorum & Maronitarum traditio, ut constat ex Ritu Ordinationis Archipresbyteri apud Morinum de Sacris Ordinibus P. 2. pag. edit. Parisiensis 411. & pariter ex ritu ordi-

5.
Elucidatio.

ordinandi Presbyterum p. 407. Ecclesia ipsa Romana in Festo omnium Sanctorum ad Canticum *Magnificat* primum Angelos & Archangelos, postremo Cherubim, & Seraphim memorat, non ex infimo ordine ad supremum, sed ex supremo ad infimum digrediens, si in censendis Ordinibus Angelorum idem præstat, quod de Sanctorum hominum Classibus, numerando post Seraphimos proxime Patriarchas, ultima autem sede positus Anachoretis. Quod si affirmemus, convenit mirifice Latinorum Ecclesia cum Syrorum; & Angelica cum Ecclesiastica Hierarchia, & Sacerdotes omnes Angelis, Patriarchæ & Episcopi Archangelis, inferiores Clerici Seraphimis comparabuntur. At si placet priorem servare distributionem, liceat per me quidem. Hæc enim dicta sunt non ad illam rejiciendam, sed ad demonstrandum non esse plane inconcussam. Atque ne hanc opinionem meam aliquis carpat, repetam verba Augustini in libro ad Orosium cap. xi. *Esse itaque sedes, dominationes, principatus, potestates in cælestibus apparatibus firmissime credo, & differre inter se aliquid indubitata fide teneo. Sed quo me contemnas, quem magnum putas esse doctorem, quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio. Nec ea sane ignorantia periclitari me puto, sicuti inobedientia, si Domini præcepta neglexero.*

6. Omnes Angeli mittuntur. Fidentius assero Angelos cujusque ordinis à Deo mitti; quod supra ex Scripturis affirmavi de Archangelis, de Cherubim, & de Seraphim. Hos vero mitti ad eos, qui purgatione indigent, diserte scribit Hieronymus ad Damasum. Atque de omnibus Angelis scribit Apostolus ad Hebræos i. v. 14. *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis? Quæ verba non de illuminatione, sed de missione; non de aliquibus, sed de omnibus Angelis esse accipienda tum ex littera constat, tum ex Apostoli scopo, qui est demonstrare Salvatoris nostri præ omnibus Angelis honorem, ac dignitatem. Quare omnes plane Angelos aliquando mitti extraordinaria saltem legatione fatetur maxima pars Theologorum, quos nominatim laudat in primo de Angelorum custodia libro Andreas Victorinus. Menon latet beatum Gregorium lib. xvi. Moral. cap. 9. distinguere inter Angelos assistentes ac ministrantes: verum & illos aliquando mitti commonstrat exemplum supra productum Angeli Raphaelis. Nec prætere-*
R. P. Berti Theol. Tom. II.

reundum est quod tandem scribit ipse Gregorius homilia quarta ac tricesima: *Sed quia in quibusdam Scripturæ locis quædam per Cherubim, quædam vero per Seraphim agi didicimus, utrum per se hæc faciant, an per subiecta agmina agantur, quæ, sicut dicitur, in eo quod à majoribus veniunt, à majoribus vocabula sortiuntur, nos affirmare nolumus, quod apertis testimoniis non approbamus.* Ergo nec Gregorius aperte negat mitti interdum à Deo etiam Seraphimos, & Cherubimos.

Utut hæc in utramque partem discipulari possint; frivolum, & pro libidine confictum puto quod de exercitibus Angelorum conscripserunt Thalmudistæ. Hi omnes Angelorum copias distinguunt in Mazaloth, El, Legion, Rihaton, Chirton, & Gistera. Et Mazaloth constare inquiunt xi. Angelis, nempe quos sunt signa Zodiaci. El dicunt esse triginta cohortes multiplicato numero xi. per 30. unde fiunt 360. Legion multiplicat numerum 360. per 30. unde resultant 10800. Hunc etiam per 30. multiplicat, fitque Rihaton constans ex 324000. Quo numero pariter per 30. ducto habetur Chirton constans ex 9720000. Aucto denique numero isto per 30. habemus Gisteram, scilicet exercitum Angelorum 291600000. Omnium vero summa est trecenta & unum millium millia sexcenta & quinquaginta quinque millia, centum & septuaginta duo. Hæc ergo est Tabula Thalmudistica:

Mezaloth.	12.
El.	360.
Legio.	10800.
Rihaton.	324000.
Chirton.	9720000.
Gistera.	291600000.
<u>Summa.</u>	<u>301655172.</u>

In dæmonibus Hierarchias statuere non possumus; agnoscimus tamen ordinem aliquem: & hunc arbitramur ipsos inter se constituisse, ut singuliquadam reipublicæ forma instituta in varias classes distributi ad eripiendum Deo honorem, animasque perdendas magis fierent intenti; sibi que variis in locis Divinum, si possent, cultum compararent. Ita nos civitatis Babylonie regimen, non ex perfectione naturæ arbitramur esse institutum, sed ex amore proprio cum Dei odio & invidentia erga homines conjuncto. Cujus Reipublicæ principem appellant sacre literæ *Beel-zebul*, sæculi, aerisque potestatem primariam. Est autem *Beel-zebul* idem ac *Deus musca*, idque significatur hebraica

7. Thalmudistæ refutantur.

In dæmonibus non dantur Hierarchiæ.

voce בעלזוב, & apud Plinium lib. 29. cap. 6. *Deus Myiodis*, nam Græci muscam vocant *μύια*. Quo nomine appellatus est Diabolus, vel quod Idolum Accaron, de quo in IV. Regum cap. 1. 2, muscæ figuram habuerit, ut scribit adversus Julianum Nazianzenus; vel quod ex agro Ekron crederetur muscas arceret, quomodo apud Phrygios Apollo à fugatis muribus dictus est *Smintheus*: vel demum, quoniam Philisthiim ac Phœnices idolum suum appellabant *Beel-samen*, בעל שמן, hoc est, *Deum cæli*; & illud Hebræi derisionis causa appellaverunt Deum Dominumque muscarum. Hunc principem dæmoniorum, quidam vocaverunt Serapidem, sive tricipitem canem: quia in tribus elementis aqua, terra, & aere nocumenta molitur: & ad eundem pertinent versus illi apud Porphyrium:

Tu, qui sceptrâ tenes scelerata in pectora demon

Terrenos super, aërios, subterque recessus.

Dictus est autem Joan. XII. 31. *Princeps hujus mundi*, ob dispersam per orbem terrarum idololatriam; & ad Ephes. II. 2. *Princeps potestatis aeris hujus*, quod ei obtemperant dæmones, qui per aerem discurrunt.

8. Novem ordines dæmonum.

Ordines dæmoniorum ad instar cœlestium Hierarchiarum in novem classes distributos nonnulli scripserunt, præsertim Agrippa ab aliquo forte dæmone edoctus. Is, ut referunt, qui horrendos de occulta Philosophia libros legunt, constituit in I. ordine *Pseudotheos* sacrificia, cultumque ab idololâtris captantes; quorum princeps est *Beelzebub*. Collocat in II. *Spiritus menda-*

ciorum, qui oraculis ac divinationibus illudunt; & horum princeps vocatur *Pythôn*: unde Apollo dicitur *Pythios*, & mulier divinatrix I. Regum cap. 28. *Pythionissa*. *Pythôn*is vero nomen alii derivatum putant à *Pytho* Delphorum urbe; alii ab Hebræorum vocabulo בתן id est, *aspide*. Statuuntur in III. *Vasa iniquitatis*: id est spiritus malarum artium inventores, quibus præest *Belial*, ita nuncupatus quasi בלעול *absque*

jugo. Sunt in IV. ordine *Ultiores scelerum*, quorum princeps dicitur *Asmodeus*, videlicet, *Iaciens judicium*. Teneant V. classem *Præstigiatores*, quibus imperat *Satan*, & hi fictis miraculis homines decipiunt. Habent VI. *Aeræ potestates*, quibus cura est terræ & mari nocere, eisque præses est *Miririm*, vel ut in Psalmo xc. 6, שרצהרים, *Dæmonium Meridianum*, sive spiritus æstuans & furens in meridie. VII. mansionem stant *Furie*, id est, dæmones discordiarum bellorumque Auctores: quorum dux appellatur græco nomine Ἀπολλύων, hoc est, *Vastator*. In VIII. stant *Criminatores*, & *accusatores* hominum: eisque præsidet *Diabolus*, scilicet, *Calumniator*, vel *Astaroth*, hoc est, *explorator*. Habent locum ultimum *Tentatores*, aut mali Genii, qui singulos homines ad malum illiciunt: eorumque agmen ducit *Mammon*, qui interpretatur *Lucrum*, vel *Cupiditas*. Hæc an vera sint, ignoramus. Sunt nihiloscilicet omnia hæc vocabula in sacris literis: quarum explicationi etiam hæc, quæ scripsimus de Republica dæmoniorum, deserviunt nonnihil.

C A P U T XIX.

Quo pacto Angeli ad Animarum custodiam vigilent, & Dæmones ad perditionem illarum?

S U M M A R I U M.

1. Status quæstionis.

2. 3. & 4. Propugnatur, Angelum custodem à Deo omnibus fidelibus, imo probabilius cæteris etiam hominibus deputari.

5. & 6. Respondetur ad argumentum Calvinianorum.

I. Custodia Angelorum & infestatio dæmonum.

DE custodia Angelorum, atque dæmonum infestatione nunc simul dicturi sumus: quantum enim illi ad salutem animarum excubant, tantum hi habent de illarum exitio sollicitudinis & negotii. Et singulis quidem hominibus deputari tam bonum, quam malum Angelum, cum Ethnici Scriptores, tum Veterum Patrum permulti tradide-

à num. 7. usque ad 10. Probatnr, nniversis hominibus probabilius etiam Angelum malum delegari, non quidem à Deo, bene tamen à principe dæmoniorum.

11. 12. & 13. Solvuntur objectiones.

runt. At plures etiam, custodes Angelos singulis, non autem dæmones infligatores adesse, arbitrantur. Sunt & plurimi qui docent fidelibus tantum, justisque Angelos sanctos assistere: quas omnes opiniones suis libratas momentis jam subijcimus.

PROPOSITIO I. Deputatur Angelus Custos à Deo omnibus fidelibus, ac probabilius cæteris etiam hominibus.

Inni-

Probatu-
r etiam
alios
homines
ha-
bere An-
gelum
custodem.

Innititur pars prima Divinis lite-
ris, Patrum testimonio, & rationi,
Adfuisse enim Angelum Jacobo constat
ex cap. XLVIII. Genes. v. 16. *Angelus,
qui eruit me de cunctis malis, benedicat
pueris istis.* De Angelo Judith legimus
cap. XIII. 20. *Custodivit me Angelus ejus.*
De custode puellæ Rhode habetur Act.
XII. 15. *Angelus ejus est.* De pueris,
quos humiles Christi sectatores designare
est valde probabile, Matth. XVIII. 10.
*Angeli eorum semper vident faciem Pa-
tris.* Hæc sane est Patrum omnium
sententia. Origenes enim Hom. xx. in
Num. ait: *Adest unicuique nostrum,
etiam minimis, qui sunt in Ec-
clesia Dei Angelus bonus, Angelus Do-
mini, qui regat, qui moveat, qui gu-
bernet, &c.* Eusebius in XIII. de Præp.
Evang. & Basilii in III. adversus Eu-
nomium idem adstruunt. Augustinus
cap. 17. Soliloquiorum: *Magna cura,
inquit, & sollicitudine Angeli adfunt no-
bis.* Atque Ambrosius lib. de Viduitate:
Angeli nobis ad præsidium dati sunt.
Idem subodorati sunt etiam Scriptores
Ethnici, Menander apud Eusebium ci-
tato libro cap. 16. Censorinus cap. 3.
de die Natali, Horatius Epist. 2. Virgi-
lii, & Servius in VI. Aeneidum, Se-
neca Epist. xc. & fere omnes Platonici
apud H. Grotium Comment. in Matth.
p. 174. Huetium in Concordia, & Pe-
tavium lib. II. de Angelis cap. 6. Suf-
fragatur & ratio. Primo quoniam in
hoc visibili mundo omnia per rationales
spiritus disponuntur, ut in tertio de
Trinit. cap. 4. ait S. Pater; quod po-
stulat etiam ratio providentiæ, à qua
ita series rerum connectitur, ut inferiora
à superioribus dirigantur, uti obser-
varunt duo magni Theologi S. Thomas
q. 110. art. 1. & Aegidius dist. 11. q. 1.
art. 1. Deinde homines indigent An-
gelorum custodia pluribus titulis: præ-
sertim vero, ut contra impugnationem
demonum præsidium habeant, ut à pe-
riculis: quæ passim occurrunt, eruan-
tur, ut bonæ illis inspirentur cogitatio-
nes, ut denique eorum oblationes ac
preces in sublime altare Dei ab Ange-
lis deferantur. Quæ omnia late perfe-
quitur Estius lib. 2. Sent. dist. XI. §. 2.
Igitur saltem fidelibus omnibus adesse
Vigilem & Custodem, sacræ literæ, tra-
ditio, & ratio ipsa demonstrant.

3.
Probatu-
r etiam
alios
homines
ha-
bere An-
gelum
custodem.

Iisdem momentis altera pars roborat-
ur. Et scripturis quidem; nam quæ
superius productæ sunt, phrasi quadam
justorum, puerorumque Angelos com-
memorant, ut singulis hominibus sui
Custodes videantur adscripti. Quippe
R. P. Berti Theol. Tom. II.

ea verba *Angelus ejus, Angeli eorum,*
peculiares propriosque Præsides indigi-
tant, ad differentiam reproborum, qui-
bus forte deputantur Angeli inferiores.
Præterea Esaiæ v. 5. dereprobis prænu-
tium est: *Ostendam vobis quid ego fa-
ciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, &
erit in direptionem.* Hanc vero sepem
Glossa, & PP. Angelorum custodiam
interpretantur. Quos Angelos omni-
bus omnino præsidere scribit citato loco
Eusebius, Anselmus in Elucidario,
Bernardus lib. v. de Conf. cap. 4. Et
pervulgata sunt verba Hieronymi in cap.
XVIII. Matth. *Magna dignitas anima-
rum, ut unaquæque habeat ab ortu suæ
nativitatis in custodiam sui Angelum de-
putatum.* Eo quoque pertinet ratio à
Divina Providentia desumpta, quæ
omnium hominum saluti prospicit lar-
giendo communia saltem ac generalia
adjumenta: & ideo singulis hominibus
suum destinari Custodem est pariter ra-
tioni, auctoritati, & scripturæ cohærens.

Hanc tamen partem absolute non de-
fini, sed probabiliorē esse affirmavi,
primo quoniam scripturæ nullibi aperte
custodes Angelos universis præsidere de-
monstrant, sed pueris, fidelibus, ac
Deum timentibus; necnon Regnis, Pro-
vinciis, atque exercitibus, ut non ob-
scure ex Josue v. & Danielis x. capite
infertur. Deinde quia solis fidelibus de-
putari Custodes, tradunt Basiliius abs-
que ulla verborum ambiguitate in Psal-
mum XLVIII. Hilarius Canon. XVIII.
in Matthæum, Anastasius Sinaita libro
in Hexamer. quinto, & Chrysostomus
hom. 49. in Matth. Rursus quia liquet
ex Ritu baptizandi, quem servat Ro-
mana Ecclesia in tingendis sacro bap-
tismate adultis, custodiam Angelorum de-
putari regeneratis, quemadmodum con-
stitutum fuit filiis Israel cum educerentur
de Aegypto: quod in Opusculo XXI. cap. 4.
docet luculenter Petrus Damiani.
Atque hæc argumentum faciunt proba-
bile, sed prædicta nequeunt convellere;
cum postrema hæc possint aut de alio
peculiari Angelo exponi, quem in lo-
cum prioris Deus deleget baptizatis,
substituto in his, pro Angelo infimi or-
dinis, præside digniore, aut de singu-
lari effectu, quem antistites fidelium
Angeli studiosius Deo jubente exequun-
tur.

RESPONSIO AD ARGUMENTUM CALVINIANORUM.

Singularem Angelorum custodiam de-
ridet in Psalmum xc. Calvinus: eaque
posset impugnari versu hujus Ps. II.
Angeli

4.
Pars 2. tan-
tum est pro-
babilis.

5.
Objectiones
Calvinista-
rum:

Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Quæ sane angelicæ custodiæ effecta vix aliqui experiuntur electi. Manifestius cap. i. Epist. ad Hebræos v. 14. legitur, *Angelos in ministerium mitti propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.* Ergo illi saltem, qui regni hæredes non sunt, præsidio angelico destituuntur. Deferi quoque ab Angelis homines obduratos, colligitur ex cap. v. Esaiæ v. 5. & Lt. v. 9. Jeremiæ. Itaque ad nullos, vel saltē per paucos custodia Angelorum extenditur. Quod si hanc adversus Calvinum adstruere lubet; quid opus est singulis hominibus singulos Angelos delegare, cum possit unus spiritus plurimum mortalium regi-
mini præsidere?

6.
Solutio.

Hæc vero nullius pene momenti sunt. Nam in Psalmo xc. non de singulorum hominum custodia agitur, sed de peculiari electorum, qui, ut nos, quæ habemus charissima, gestamus manibus, maxima ab Angelis servantur cura, ne in peccata, saltem finaliter, prolabantur. Id vero commune in cæteris præsidium, clientumque regimen minime tollit: quamquam istud in universis omnino constituere fide, & auctoritate certissima non compellimur. Atque hæc eadem Psalms sententia Angelorum saltem erga aliquos clientela contra Calvinum comprobatur. In Epist. autem ad Hebræos exprimitur præcipuus Angelorum effectus, qui est electos ad salutem perducere, quo carent reprobi propria culpa. Præterea multa largitur Deus etiam reprobis propter electos, quorum omnia esse scribebat idem Apostolus in priori ad Corinth. cap. 3. v. 22. Ideo ad Hebræos potius ait omnes Angelos in ministerium mitti *Propter*, quam *Ad* eos, qui salutis capiunt hæreditatem, usus præpositione significante causam finalem. De perversis obduratisque, videtur nobis eos aliquando Angelorum cura, & sollicitudine destitui, quod de Templo & Urbe Jerusalem factum legimus manifesto miraculo: unde D. Bern. Serm. 1. de S. Michael de peccatoribus ab Angelo derelictis exponit verba Prophetæ: *Et qui juxta me erant, de longe steterunt.* Et si autem illorum curam remittunt; ad stare credimus opem allaturos supplicibus, neque alumnos deferere, donec penitus de illorum salute actum est; quemadmodum nec animas Purgatorii, cum præcipua sit Angelici muneris pars, nos ad gloriæ hæreditatem perducere. Unum Ange-

lum pluribus hominibus præsidere docet probabiliter Magister in 11. Sent. dist. xi. num. 2. eoquod etiam *uni hominum plurimum custodia deputetur, ita ut eorum quisque suum dicatur habere Dominum.* Sed respondere possumus singulos singulis delegari ad demonstrandam liberalissimam Dei providentiam, dignitatemque animarum.

PROPOSITIO II. Probabilius est universis hominibus etiam Angelum malum delegari, non quidem a Deo, sed a Principe demoniorum; ita ut nequeat homines exercere, nisi quatenus Deus permittit vel ad meritum electorum, vel ad poenam reproborum.

7.
Propositio 2.
omnes homines habent Angelum malum

Magister citato libro 11. eademque distinctione docet unicuique tam bonum, quam malum angelum deputari, quam opinionem jam omnes plane recentiores Scholastici exuerunt, tanquam ex fallaci traditione derivatam. Sed ut hanc paullulum expendi, visum mihi est longe probabilius medium incedere: & cum Magistro malum genium singulis ad stare, cum Theologorum cætera hunc a Deo minime deputari, sed a Beelzebub destinari, affirmate pronuntio. Ac primam partem demonstro. I. Quoniam quæ de Angelis sanctis sacre literæ affirmant, eadem fere narrant de contaminatis impurisque. Esse nobis colluctationem, *adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitie in cælestibus*, monet Paulus ad Ephesios vi. 12. Petrus Epist. 1. cap. viii. ait vigilandum esse, *quia adversarius diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Satanam *perambulare terram*, habemus quoque in 1. & 11. capite Jobi. Inhiant ergo, totisque nervis in perniciem animarum incumbunt demones invidi, ac truculenti. Iisdem tradentibus Scripturis didicimus Dæmones ad exemplar cœlestium Exercituum propriam Rempublicam conformasse. Nam regnum aliquod, & supremum ducem habere constat ex Lucæ xi. 18. Eorum principatus & potestates legimus ad Colossens. 11. 15. Virtutes etiam ad Romanos viii. 38. & in priori ad Corinthios xv. 24. Igitur quomodo in supernis Hierarchiis Vigiles Animarum, ita in Satanae familia Instigatores ac Tentatores esse putamus, imo & singulos demones id muneris assumere, avideque captare stimulis invidia percitos & concitados.

Deinde satis explorata mihi videtur traditio, aptaque ad faciendum argumentum saltem probabile. Nam esse antiquissimam traditionem non Chri-

8.
Probatur ex traditione,

Christianorum modo, sed etiam Hebræorum, quod singuli homines habeant quoque malum angelum, à quo impugnentur, scribit Joannes Maldonatus in cap. xvi. Matthæi, & Alardus Gazæus in Comment. ad Cassiani Collat. xiii. cap. 12. Atque hæc traditio probatur ex vetustissimo libro Pastoris lib. 11. Mandato vi. ubi legimus: *Duo sunt Genii cum homine, unus aequitatis, & unus iniquitatis.* Habentur similia in Epistola Barnabæ num. xvi. scribentis: *Due sunt viæ doctrinæ ac potestatis, una lucis, altera tenebrarum: differentia vero multa duarum viarum; uni siquidem præpositi sunt lucis conciliatores angeli Dei, alteri vero angeli Satanae.* In quem locum plura erudite adnotavit Cotelerius. Idem tradit lib. 11. Instit. cap. iv. Lactantius. Tertullianus in Apolog. & lib. de Anima cap. 39. & 57. Origenes etiam pluribus in locis, præfertim Hom. x. in Lucam, & prope finem lib. ultimi adversus Celsum. Serenus Abbas in Collatione vi. Cassiani cap. 17. & Ab Cheræmon in collat. xiii. cap. 12. Et quoniam solent istiusmodi Auctoritates parvipendi, principio postulo, ut recitentur oppositæ antiquorum sententiæ, quas certe nondum legimus: sed adversarii duntaxat reponunt Patres alios silere, hos vero quos laudavi, aut apocryphos esse, aut auctoritatis exiguae. Verum Epistola Barnabæ, necnon Pastor Hermæ, licet catalogo Divinorum Scriptorum non sint inferendi, debito tamen honore excipiuntur, ut dixi lib. vii. cap. 5. Atque Origenis, Tertulliani ac Lactantii hac in parte dogmata à nullo Veterum censoria virgula notari comperimus; ut non diffitemur de pluribus, quæ merito abjiciuntur, & refutantur. Præterea non hos tantum proferre possumus, sed alios plures, ut Bedam in Act. Apost. xiii. 15. & Auct. Imperf. Hom. v. in Matth. Sufficit tamen vetustæ traditionis testem compellare Gregorium Nyssenum, qui lib. 1. de Vita Moysis ait: *Est sermo ex Majorum traditione fidem sibi vendicans, qui dicit posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc lapsum nostrum providentiæ suæ minime destituisse, sed angelum quemdam ex iis, qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhibuisse ad uniuscujusque vitæ tutelam, ac præsidium: at ex adverso naturæ corruptorem pari machinatione contraniti, & pravo quodam, ac malefico adjuncto dæmone humanæ vitæ perniciem afferre.* Nostra ergo sententia videtur perantiqua traditione fulciri.

Et quemadmodum de Vigilibus dictum supra, ita de malo genio consentiunt Gentiles, ut Empedocles apud Alexandrum ab Alexandro Genial. diger. lib. vi. cap. 4. Lucillius Sat. lib. 9. Censorinus de Die Natali, Servius in illud Virgilianum: *Quisque suos patitur manes, &c.*

Addipulatur etiam ratio. Primo quoniam Dæmoniorum Princeps in Administratione regni sui studet Deum imitari, eique pro sua virili contraniti: & ideo quemadmodum Deus singulis hominibus Angelos, ita Beelzebub dæmones dicendus est delegare. Rursus sicut in Ritu baptismatis oratur Deus ut mittat Angelum suum, ne regenerationis & lavacri impediatur effectus, ita exorcismis expellitur dæmon: quod animadvertens lib. 4. Hist. Donatist. Optatus Milevitanus scripsit in baptismo per exorcismum dæmonem omnibus adstantem *depelli, & in loca deserta fugari.* Aut ergo Angelus custos præest fidelibus, & dæmon infidelibus omnibus: aut in baptismo deputatur à Deo peculiaris præses, cui devictus diabolus opponit spiritum nequiorem: quemadmodum insinuat etiam Evangelium Lucae cap. xi. 24. Postremo illa ratio Exorcismorum adhibita in omni fere Eulogia, ad humanam perniciem dæmonia ubique invigilare demonstrat. At hæc de priori parte propositionis.

Quod enim Deus malum dæmonem cuique non deleget, certum est, & hac in parte probo Scholasticorum assertum. Nam in primis sicut Deus verax non potest per se, neque per alium fallere, ita Deus bonus non potest per se, nec per alium ad peccatum inducere: unde Jacobus in Epist. Catholica cap. 1. 13. ait: *Nemo cum tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat.* Ulterius in iis, quæ directe ad peccatum trahunt, Dei providentiæ permissivè tantum se habet; quippe si in his ageret destinatione ac proposito, ei posset imputari peccatum; & sicuti delegatio Angelorum Sanctorum argumentum est providentiæ Dei Boni, ita deputatio tentatorum dæmonum fieret indicium Dei mali. Hinc apud Ethnicos, qui malum genium cum unaquaque anima produci arbitrabantur, unde à γενναιο, gigno, Genium nuncuparunt, facile est fermentum Manicheismi deprehendere. Ad hæc, ut Deus electorum suorum virtutem probet, aut reproborum patiat interitum, sufficit si dæmoni ad nocendum hominibus satis proclivi permittat illos aggredi; præsertim cum unusquis-

9.
Probatur ratione.

10.
Probatur Angelum malum dæmonem hominibus à dæmo-

que tentetur à concupiscentia sua abstractus & illeclus, ut inquit eodem loco Jacobus. In Scripturis denique ac Patribus nusquam legi dæmonem delegari à Deo, sed, ut Nyssenus inquit, *ab adversario, & naturæ corruptore*. Ex quibus constat frustra diabolum contrahiti, nec posse ad homines accedere, eosque vexare, nisi Deo permittente: paratum tamen illum esse, ut data facultate adoriatur, decipiat, & perdat, quomodo liquet ex 111. Reg. cap. ult. v. 21. Porro hæc Dei permisso rectissimam servat œconomiam, atque prohibet ne hostes pro lubitu deserviant; unde permittit primum ut Satanæ diriperet Jobi substantiam, deinde etiam ut illum percuteret ulcere pessimo; hac tamen lege, ut parceret animæ ipsius. Interdum finit homines tentari, quo evadant humiliores, sicut de seipso testatur Paulus in 11. ad Corinth. cap. xii. 7. Si dimittat improbos etiam ad interitum impelli; integerrimum est, rectissimumque iudicium.

CONTRA PRIMAM PROPOSITIONIS
PARTEM OBJECTIO.

11.
Objectio
contra 1.
partem.

Opponunt itaque adversus 1. partem Juenin. dissert. de Angelis q. 4. cap. 5. art. 4. Estius in 2. dist. xi. & alii. I. Hanc de dæmone singulis delegato opinionem derivatam esse à fabulis Ethnicorum, qui omnibus hominibus duplicem Genium, bonum, ac malum attribuunt. II. Falsissimam esse traditionem à nobis jactatam, cum libri Pastoris, & Origenis nullam habeant auctoritatem; Cassianus vero refutetur à Prospero in lib. contra Collatorem cap. 30. & adversus Magistrum pugnent omnes fere recentiores Theologi. III. Plures esse, qui dæmoni voluntarie serviunt, & omnes pravis concupiscentiæ fluctibus absque instigatore dæmone satis jactari. Cætera, quæ probant malum Angelum non destinari à Deo, non militant adversus sententiam nostram.

12.
Solutio.

Resp. ad 1. Ethnicorum de Diis, & Geniis fabulas arte dæmonis ex sacris literis, permixta ad idololatriam spargendam falsitate, fuisse depromptas. *Omnia enim adversus veritatem de ipsa veritate constructa sunt, operantibus æmulationem istam spiritibus erroris*; ut recte inquit in cap. 47. Apologerici Tertullianus. In his ergo malis Ethnicorum Geniis verum à falso debemus discernere. Falsum est præesse gignendis rebus, falsum esse Deos Divini consilii participes, falsum ex necessitate homi-

nes malo Genio indulgere. Hæc adversus veritatem ex vera traditione de tentatoribus dæmoniis fuerunt constructa. At his rejectis remanet veritas inviolata; quemadmodum vera est Gentilium traditio de bono cuiusque hominis Genio, refutata hujus supersticiosa divinitate. Primum itaque argumentum in Adversarios retorquetur. Sed & secundum; nam præter Pastorem, Cassianum, & Origenem plures alii sunt, ut ostendimus, hujus traditionis assertores; & Liber Pastoris immerito deprimitur. Tam enim Pastor, quam Cassianus in hoc tantum refutatur à Prospero: quod Collator ex libro Pastoris nitatur ostendere, *inter boni & mali contrarias suasiones ita omnem hominem propria discretioni esse commissum, ut ei non plus à Deo præsidii, quam à diabolo sit periculi, & ideo manere in homine liberum arbitrium*. Hæc Prosper in Collatore redarguit, quæ revera docet Cassianus Collat. xiii. cap. 12. Si ergo ab hoc pernicioso errore abstineamus, quo & Christi gratia parvipenditur, & nimis liberum arbitrium extollitur; tenebimus traditionem veterem, & vitabimus Prosperi reprehensionem. Erimus pariter in Magistrum & Scholasticos obsequentissimi asserentes cum illo dæmonem proprium adstare hominibus, cum istis vero illum à Deo minime deputari. Et ad ultimum facilius etiam est responsio; quandoquidem Diabolus Dei *amicus*, ad inclinationem & concupiscentiæ stimulos addit malorum hortatores, quemadmodum Deus ad gratiæ opitulationem vigiles Angelos.

Consequitur ex dictis dæmonem nec victum ab impugnatione desistere; ut constat exemplo Jobi, & ex cap. xii. Matthæi v. 44. & Lucæ xi. 24. Frequenti tamen oratione invitus recedit; & ideo ait Jacobus cap. iv. 7. *Resistite Diabolo, & fugiet à vobis*. At continuo clamandum est ad Dominum: *Et ne nos inducas in tentationem*, dum Angelus Satanæ, postquam exivit ab homine, non inveniens requiem statim in domum suam, ex qua abierat, revertitur. Implorandum est etiam præsidium Sanctorum Vigilum: quos Hieronymus Vida in quodam hymno ita supplex alloquitur.

13.
Sequela.

*Adeste nobis: namque quos vos praelio
Fregistis hostes, nos premunt.
In nosque victi virus omne colligunt,
Et tuto inermes provocant.
Adeste: divis pestibus resistite
Non insueti laureis.*

CA.

CAPUT XX.

Possintne domones naturali facultate mirabilia patrare?

SUMMARIUM.

1. & 2. Præmittuntur notanda circa statum questionis.
 3. & 4. Probatur, naturalem virtutem dæmonum prodigia plura efficere, quæ tamen talia non sunt, si rerum ratio dignoscitur.
 5. & 6. Ostenditur, Deum rectissime subin etiam per improbos vera operari miracula.
 à num. 7. usque ad 12. defenditur, mirabilia dæmonum à mirabilibus Dei pluribus characteribus distingui.
 à num. 13. usque ad 15. demonstratur, miracula potestatem naturalem excedentia esse veræ Religionis notam.
 à num. 16. usque ad 24. Solvuntur objectiones.

1.
Mirabilium
quatuor ge-
nera.

RERUM mirabilium quatuor sunt genera. Quædam naturalem virtutem, aut artem studio comparatam illius, à quo proxime efficiuntur, minime excedunt; mira tamen sunt, id est, in admirationem trahunt spectatores, qui ignorant latentem causam, rerumque naturam. Hujus generis sunt ostenta, quæ interdum in planetis fiunt, ut quod narrat Varro de stella Veneris, apud Augustinum lib. XXI. de Civit. Dei cap. VIII. item monstra, quæ S. P. describit lib. XVI. cap. VIII. insolita etiam quorundam opera, ut Restituti presbyteri Calamenfis, de quo lib. XIV. cap. 24. res denique gestæ à viris naturalium artium peritis, E. G. à Pico, Ficino, Sarcha, de quibus proximo capite. Quædam sunt sensuum nostrorum illusiones, quæ aut naturali magia perficiuntur, ut dum lychnis anguium adipe, herbarumque succis oleo permixtis animantia, & vireta conspiciuntur; aut fiunt dæmonum illusionem modo, quo explicatum est cap. quartodecimo. Quædam mirabilia fiunt revera, & naturalem virtutem, artemque humanam superant, non autem vim effectricem superioris causæ: & hæc sunt in duplici differentia. Alia enim efficiuntur virtute dæmonis, cui permittente Deo corporalia quantum ad motum obediunt, ut si oraculum reddatur à simulacris, aut ignis de cælo descendat, vel maleficus in sublimem aerem feratur. Alia patrantur supernaturali virtute, neque ullatenus ab Angelo vel homine Deo non operante effici possunt, ut resurrectio mortuorum, scrutatio cordium, certa rerum contingentium vaticinatio, aliaque hujusmodi. Quæ omnia communi vocabulo compelli poterunt Portenta, ac Prodigia; singulis vero videtur nobis esse propriumtribuendum vocabulum. Itaque mirabilia primi generis appellabo (si lubet) Ostenta: altera Magicas phantasias; tertia Præstigia, ultima tandem Miracula.

Oportet autem, ut in rebus mirabilibus causam effectricem, operandi modum, & finem inspiciamus, quibus potissimum mirabilia Sanctorum ab operationibus dæmonum fecernuntur. Enimvero si quis ultra facultatis suæ vires aliquid perficiat, in exemplo, ignotis linguis loquatur, si desperatas sanitates extemplo reddat, si rapiatur in aera; erit id à causa superiore, scilicet à Deo, vel Dæmone. Atque si patrata opera angelicam superent facultatem, qualia sunt contuitus occultarum cogitationum, & revocatio mortuorum ad vitam, erunt vera reapse miracula. Atque hac ratione plura per efficientem causam poterunt à præstigiis & magicis illusionibus distinguui. Ut vero distinguantur à modo, tene Augustini regulam traditam in libro LXXXIII. Q. 9. 79. his verbis: *Magi per privatos contractus, boni Christiani per publicam justitiam, mali Christiani per signa publicæ iustitiæ miracula faciunt.* Qui ergo utitur signis, characteribus, verbisque ignotis, aut superstitione aliqua libaminis, suffiminis, ritusque irreligiosi ceremonia, erit præstigiator & maleficus: qui Christi nomen invocatur, & signo Crucis, vel reliquis Sanctorum mira perpetratur, sed male vivit, erit illis comparandus, de quibus Matth. VII. 22. *Multi dicent mihi in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo demonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Qui eximia fide ac sanctitate prodigia faciunt, & per publicam justitiam, ut inquit S. P. hi boni probique censendi sunt. Quapropter miracula quantumvis maxima nullum erunt sanctitatis indicium, nisi primum rectitudo, & virtus eximia fuerit comprobata. Præstigia denique finem habent aut promovendi idololatricam atque superstitionem, aut impiorum hominum vitia magnificandi, aut humano generi, præsertim vero iustis nocendi; cum vera miracula Dei cultum,

2.
Notanda in
mirabilibus
causa, mo-
dus, & finis.

tum, religionis augmentum, iustitia commendationem respiciant: quod S. Pater animadvertit memorata quaestione, & lib. de Civit. Dei x. cap. 12.

Primum itaque in hoc capite demonstraturi sumus, virtute daemonum plura mirabilia patrari, & quidem vera, quæ si vis eorum inspiceretur, neque laterent nos rerum causæ, mira profecto non essent. Deinde ostendemus etiam sceleratos homines supra vires proprias aliquando vera miracula facere, virtute quoque Divina. Tertio agemus iterum de discrepantia mirabilium, quæ fiunt Dei efficientia, vel Dæmonis. Postremo probabimus miracula Sanctorum esse certissimam veræ religionis notam, non fieri ope ac virtute Dæmonum, neque à Deo posse fieri in confirmationem erroris. Tabulæ ergo manum apponamus.

3. PROPOSITIO I. Naturalis virtus Dæmonum prodigia ac portenta plura efficit, aut adverso rerum corporalium motu, aut illusione sensuum, aut causarum ac seminum applicatione; quæ omnia mira non sunt, si rerum ratio dignoscitur.

Probatio ex S. Scriptura. Demonstratur auctoritate Scripturæ, testimonio Augustini, & rei etiam experimento. Res enim mira est quod loco virgæ appareat statim & efficiatur verus coluber, quod aqua vertatur in sanguinem, quod ranæ super terram illico educantur, quæ omnia nedum Moyses patravit virtute Dei, sed etiam malefici Aegyptii incantationibus suis, ut narrat cap. 7. & 8. liber Exodi. Signum etiam magnum est, si ignis de cælo descendat, quod facturum esse Antichristum prædicitur in xlii. Apocalyp. v. 13. Deinde Augustinus lib. xxi. de Civit. Dei cap. 6. disputans de lucerna inextinguibili Veneris, ait: *Sunt ergo facta eorum plurima, quæ quanto magis mirabilia confitemur, tanto cautius vitare debemus.* Affert eodem loco S. Pater experimenta quædam, cum memorata lucernæ, tum maleficæ famina, de qua Virgilius in iv. Aeneidum ait, carminibus suis,

Sistere aquam fluviis, & vertere sidera retro.

Angelica ergo natura omnibus potentior animantibus plura efficit, quæ nos mirabilia esse fatemur; idque liquet è Scripturis, ex Augustino, ex ipsa rerum magistra experientia.

4. Hæc tamen, si rerum causæ à nobis noscerentur, nullatenus admirationem excitarent. Nam serpentes E. G. quos fecerunt incantatores Aegyptii, veri

quidem fuerunt, neque, ut arbitramur, illuc dæmonum potentia translati; sed producti ex seminariis rationibus, è quibus, ut scribit S. P. quæst. 21. in Exod. cum data fuerit opportunitas temporalis, & causalis, prorumpunt species debita, suis modis, ac finibus. Dæmones ergo, qui has seminarias rationes optime norunt, cum serpentes, tum arbores, & alia, quæ suis gignuntur seminibus possunt producere, applicando, ut Scholastici loquuntur, *activa passivis*: nec proinde majus miraculum est, quam dum agricola jactis seminibus segetes, arboresque producit. Operantur autem Angeli absque longa temporis mora, quoniam noverunt, ut dixi, præbere opportunitates, & causas, unde ista citius nascantur; quemadmodum arte & industria agricolarum sæpe arbores citius crescunt, & fructus reddunt. In hujusmodi ergo signis, si aliquid mirabile evenit, tribuendum est Deo, qui solus creator est, & rationes illas seminarias rebus inseruit, collata Angelis potestate supra res quasque visibiles. Ea ratione facile est Angelis sistere aquam, dejicere ignem, sidera etiam vertere, si Deus permittat; cum ad hæc sola requiratur corporum motio, quæ facultatem angelicam non excedit. At hæc visibilium rerum materia transgressoribus Angelis ad nutum nequaquam servit, ut recte observat S. Pater in lli. de Trinit. cap. viii. alias, ut sunt hominibus infensissimi, ad interitum mortalium omnium elementa commoverentur, fierentque in nostram perniciem ostenta nimium frequentia. Privato ergo jure nequeunt de ulla re creata disponere, sed uti tantum facta sibi à Deo potestate, quæ seriem universi immutare non valet; in particularibus autem corporibus quantum possit, difficillimum est definire. Lucernas vero, quas perpetuas vocant, docet S. Pater esse mechanicum opus ex lapide Asbesto: sed candelabrum Veneris, de quo supra, tantam fortasse lucem fundebat, dæmone per radiorum percussione intuentium oculos fascinante.

PROPOSITIO II. Homines etiam improbi mirabilia aliquando patrare possunt, non solum ea, quæ non superant naturalem Dæmonum potestatem, sed etiam majora, & vere Divina: atque rectissime Deus permittit præstigia, rectissime ipse per improbos vera operatur miracula.

1. Probatur ex Scripturis; nam Lucæ ix. 49. legitur quemdam nomine Christi invocato ejecisse dæmonia, cum

mento surrexit, loquebatur & epulabatur. Deinde spectrum erit & magica illusio, si à pluribus eadem res sub diversa conspiciatur imagine; nisi objectum talibus partibus instructum sit, ut radiorum inflexione diversas imagines pariat. Rursus transmutationes in volucres, lupos, aliaque animantia, si arte dæmonum fiant, erunt imaginationes aut somnia epoto veneno, siue alia arte ad inducendam falsam phantasiam materia disposita; nisi dæmon illudat sublati corporibus, aliisque priorum loco substitutis. Quæ demum aut curiositati deserviunt, aut fiunt ad nocendum infontibus, satis de se ingerunt suspicionem, quod à malo, & nocendi cupidissimo spiritu efficiantur.

12.
Quodnam
sic verum
miraculum.

Liquet ex dictis vera miracula ea esse, quæ superant omnem naturalem facultatem etiam angelicam, quæ vere ac manifeste talia sunt, non sola imaginatione; & quæ ordinantur ad Dei cultum, ad reipublicæ utilitatem, atque ad incrementa virtutum.

13.
Propositio 4.
de veris mi-
raculis.

PROPOSITIO IV. Istiusmodi miracula, quæ naturalem potestatem excedunt, veræ religionis sunt nota & character, neque Deus talia operari potest per Cacodæmonem in argumentum erroris vitiorumque commendationem.

Probatio ex
Scriptura.

Hanc thesim adversus Novatores 1. Scripturarum auctoritate demonstro. Nam Josue 111. 10. loquens de prodigiis Arcæ Domini, quibus Chanaanæorum, Hethæorumque evertenda erat idololatria, ait: *In hoc scietis, quod Dominus Deus vivens in medio vestri est.* Elias quoque devicturus miraculo ignis Prophetas Baal 111. Regum 18. 36. inquit: *Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende bodie, quia tu es Deus Israel, & ego servus tuus.* Ipse Christus Lazarum suscitaturus Joan. xi. 42. oravit ad Patrem: *Ut credant quia tu me misisti.* Atque de ejus Apostolis in fine Evangelii Marci legimus: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Scripturis igitur patet, miraculis Dei legem, Christi divinitatem, & Evangelii prædicationem fuisse confirmatam.

14.
Probatio ex
S. Augu-
stino.

Secundo propositionem demonstro auctoritate Augustini, qua potissimum, ut magnum sibi arrogent patrocinium, Heterodoxi abutuntur. Ergo S. Pater in libro de utilitate credendi cap. 17. inter veritatis Catholicæ notas miracula connumerat, traditque hæreticos partim

Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate damnatos. Et quoniam scripserat hoc loco, miracula olim facta, non suo tempore; ne quis opinaretur putari ab Augustino incantamenta aut præstigia, quæ Deus identidem ad gloriam Sanctorum operatur, in 1. Retract. cap. 14. testatur se id protulisse, quoniam *non fiunt tanta, nec omnia modo.* Illa namque ætate Donatistæ, quos S. Pater *mirabiliarios* appellat, innumera portenta à se fieri jactabant; quæ profecto talia non erant, ut scribit Tractatu in Joannem x111. Libro quoque x. de Civ. Dei cap. 17. ubi enarratis mirabilibus divinitus factis, scribit eadem fieri, *ut nos ad Deum colendum, eique coherendum excitemur.* Atque cap. proximo ait conari Cacadæmones ut falsis portentis Divina imitentur, quoniam *non aliter se colendos esse persuaserunt, nisi mirabilibus operum effectibus, quorum historia gentium testis est, quarum Dii se ostentare mirabiles potius, quam utiles ostendere poterunt.* Atque hanc diaboli calliditatem magno cum dedecore sectari tentarunt Polychronius Monothelita, Timotheus Eutychianus, Calvinus quoque & Lutherus, quos non permisit omnipotens Deus, qui mirabilia facit solus, ad falsa dogmata confirmanda virtutes facere, ut laudatus Bellarminus demonstrat. Sed ne ab Augustino discedam; memorato lib. x. cap. vii11. describit mirabilia per Abraham ac Moysen patrata *ad corroborandam, ut inquit, fidem piorum:* & cap. 8. libri xx11. ait *miracula necessaria fuisse priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus.* Addit etiam *nunc miracula fieri in Dei nomine, siue per Sacramenta ejus, siue per orationes, vel memorias Sanctorum:* narratisque nonnullis quæ circa eadem tempora contigerunt, Mediolani ad tumultum Sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, Carthagine ad suas & Alipii preces, Hippone ad Memoriam viginti Martyrum, apud Aquas Tibilitanas reliquiis Martyris gloriosissimi Stephani, aliisque apud Cæsaream Cappadociæ; initio proximi capitis, Cui, inquit, *nisi huic fidei attestantur ista miracula, in qua prædicatur Christus resurrexisse in carne, & in cælum ascendisse cum carne? Nam & ipsi Martyres hujus fidei martyres, id est hujus fidei testes fuerunt . . . Pro hac fide præcessit eorum mira patientia, ut in his miraculis tanta ista potentia sequeretur.* Sunt ergo per Augustinum miracula testimonium Catholicæ fidei invictissimum.

Ratio-

15.
Probatio ex
ratione.

Ratione denique confirmatur assertum. Verum quippe miraculum, quod omnium creaturarum potestatem excedit, solius Dei opus est. Deus autem, qui est summa veritas, nequit sive per se, sive per alium in errorem inducere. Nam sæpe Deum operari miracula etiam per impios, & paganos, nos præcedenti Propositione concessimus, ut fatetur etiam Estius in II. dist. VII. §. 19. & Joan. Gersonius serm. XIX. post Pentecosten, qui incivilis, gravisque temeritatis notat Scriptores omnia idololatrarum ac gentilium prodigia in dubium revocantes. In quorum historiis sunt quidem multa ab hominibus inventa, quemadmodum alibi dictum est; sed plura tamen, quantumvis mira, credi possunt, dummodo ad adstruendam idolorum divinitatem non dicantur esse patrata. Talia quippe necesse est falsa sint, aut præstigia diabolica, nunquam Deo mirabilibus suis errorem aliquem approbante. Quod explicat illic Gersonius exemplo principis, cui nullus credere teneretur, si falsarias literas sigillo suo consignari scieret, & absque illa contradictione permetteret. Utitur eodem exemplo Cl. Theologus Gummarus Huijens Tomo Brevium Observationum 2. & Juenin Q. VII. de Angelis Concl. 3. Itaque, ut sapienter Augustinus ait in libro contra Epistolam Fundamenti cap. IV. iustissime nos tenet in Ecclesia auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata.

OPPOSITIONUM DISSOLUTIO.

16.
Obijciunt.

Faciunt primo adversus hanc propositionem, quæ in duabus prioribus fuerunt concessa. Etenim Magi Pharaonis plura similiter fecerunt, quæ Moyses Propheta Domini; verterunt enim virgas in serpentes, & aquam in sanguinem. At hæc in Moysæ fuerunt vera miracula, Ergo etiam in Aegyptiis Incantatoribus, qui proculdubio ea patrabant, ut veri Numinis impugnarent Divinitatem. Insuper ejusdem generis est prodigium Antichristi, de quo Apocalyp. XIII. & miraculum Eliæ, de quo III. Regum cap. 18. Erit ergo utrumque Divinum opus, aut utrumque falsum miraculum. Præterea si possunt ejicere dæmones, & virtutes facere impii, de quibus Matth. cap. VII. & etiam qui Christum non sequuntur, ut ille, de quo cap. IX. Marci, necnon Judæi quidam in Act. Apost. cap. XIX. v. 13. Eecur his miraculis horum mores & religio non confirmantur?

R. P. Berti Theol. Tom. II.

17.
Solutio.

Hæc ex dictis dissolvuntur facillime. Et quidem Moyses vera operabatur miracula, primo quoniam hæc non erant opera diaboli, quandoquidem adversus idololatrias pugnabat, nec Satanæ præliatur adversus Satanam; deinde quia Satanæ virtutem superavit, devorante virga Aaron virgas incantatorum, atque his minimo in signo deficientibus: præterea quia Moyses invocato palam Dei nomine, & per publicum justitiæ signum faciebat prodigia, Magi vero incantationibus suis, privato contractu, tacitoque susurro. Porro quod Incantatorum præstigia non excederent naturalem dæmonis potestatem, ostendi supra. Idem discrimen reperitur inter miraculum Eliæ, & portentum Antichristi: nam Eliæ & adversus Baal decertabat, & Pseudopphetas ejus devicit; ideoque uti non poterat adversus dæmonem ope dæmonis. Præstigia vero Antichristi vires Satanæ non excedunt; etenim ignem cælo devocare, quod etiam fecit Apollonius apud Philostratum, nihil est aliud, quam corpus violenter impellere: & loqui per imaginem bestię, sive per simulacrum vocem emitte, quod in umbra Achillis pariter contigisse scribit Eusebius in libro contra Hieroclem, fieri potest sola aeris percussione. Itaque miracula Antichristi erunt talia tantum hominibus latentem causam ignorantibus, & forsitan sensuum illusiones, cum ab Apostolo in II. ad Thessalon. cap. II. 9. dicantur *Signa & prodigia mendacia*, Quamquam Augustinus lib. XX. de Civit. Dei cap. 19. non audet definire an futura sint prodigia mendacii, quoniam Antichristus mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit facere videatur; an quia illa ipsa etiam si erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent credituros. Vera autem prodigia dixit, non quia miracula vera futura sint, sed quia non erunt phantasmata: & revera ignis de cælo cadet, ut quando cecidit assumpsitque familiam & greges Jobi, ac turbo irruens, domumque dejiciens filios ejus occidit: quæ utique fuerunt opera Satanæ, hominibus mirabilia, non phantasmata; nec tamen miracula. Atque hoc exemplum assert eodem loco Augustinus. Quæ ultimo objecta sunt, veritatem Catholicam magis firmant: virtutes enim factæ in nomine Christi, illius potestatem demonstrant, qui diaboli quoque ministris diabolium invitum expellens majorem refert de adversario triumphum. Divinum quippe nomen dæmones

G g 2

nes exturbat ac percellit; & filiis Scævæ illos adurantibus per Jesum prædicatum à Paulo respondit spiritus nequam: *Jesum novi, & Paulum scio; vos autem qui estis?* Id vero dæmoni Christi virtutem, & Pauli Evangelium reverenti credendum est, scribente Tertulliano in suo Apologetico: *Nemo ad suum dedecus mentitur.*

18.
Obijciunt 2.

Adversatur præterea Catholico dogmati quod nihil mirabilius est mortuorum resurrectione, quam semper Romana Ecclesia existimavit maximum divinumque prodigium. At suscitare mortuos non supergreditur dæmonum facultatem. Potest ergo dæmon qualecunque prodigium pro lubitu facere, coque homines decipere. Minor probatur celebri facto Pythonissæ, quæ 1. Regum cap. xxviii. ii. excitavit Samuelem, qui Sauli pugna exitum miserandumque finem prædixit.

19.
Solutio.

Huic argumento, quod perdifficile aliquibus visum est, clara est, & expedita Augustini responsio quæst. 3. lib. ii. ad Simplicianum. Quid enim absurdum est, *ex aliqua dispensatione Divina permissum fuisse, ut non invitatus, nec dominante & subjugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occulta dispensationi Dei, quæ & Pythonissam illam & Saullem latebat, consentiret spiritus propheta Sancti se ostendi aspectibus regis Divina eum sententia percussurus?* Hæc Augustinus. Quæ responsio tum hoc titulo vera est, quod traditur à tanto viro; tum etiam quia non repugnat Deum patrare miracula etiam dæmonum ministerio ad punitionem impiorum, sui que nominis exaltationem: neque detrahitur honori Prophetæ, quod evocatus venerit ad prophetandum, cum viri plerique boni vocati ad malos veniant servato decore virtutis suæ, ut agant quod officium postulat æquitatis. Itaque quod Samuel *exaltavit vocem suam de terra in prophetia*, iudicium Dei est punientis impium, & gloria Samuelis prophetantis etiam post mortem: atque ideo commendatur ab Ecclesiæ cap. xvi. 23. Falsum præterea est suscitatum à dæmone Samuelem; nam aliud est revocare animam ad informandum cadaver, quod miraculum est; aliud vero dæmonem cum spiritu hominis loqui, eumque de abditis receptaculis Deo permittente transferre: quæ utique dæmonis non superant potestatem. Quippe Satanas etiam Dominum, quando ei placuit allocutus est, assumptumque super pinnam templi constituit. Insuper ad præsentiam Saulis exaltasse Samue-

lem vocem suam ac prophetasse scribit utique Ecclesiasticus; at non evocatum, suscitatumque. Denique fortasse qui apparuit, fuit spiritus fallax & versutus simulans personam prophetæ, nuncupatus Samuel, quoniam illius figuram induerat, quemadmodum omnes fere imagines rerum earum, quarum imagines sunt, nominibus appellantur: Ita tabulam intuentes dicimus, ille Cicero est, ille Salustius, ille Achilles, ille Hector. Sed legite Augustinum citato loco, & prope finem libri de Anima Tertullianum.

20.
Obijciunt 3.

Ulterius opponi possunt miræ metamorphoses, hominumque conversiones in varia bestiarum genera, sola arte dæmonum factæ; quæ si miracula non sunt, nescio quid mirandum ac portentosum dicendum sit. Recenseri principio poterunt, quæ narrat S. Pater lib. xviii. de Civit. Dei cap. 16. de Sociis Diomedis conversis in volucres, quas Servius in 2. Georgicorum scribit barbaris navibus infestas esse, & Græcis lætas occurrere, memores generis sui, ducisque ab Illyriis interempti. In libro etiam eodem, capite proximo, & 18. narrat Augustinus Apulejum sumpto veneno factum Asinum, ut idem Apulejus fateatur in libris, quos *Asini aurei* titulo inscripsit. Italia quoque mulieres stabularias viatores in jumenta commutasse, versam Iphigeniam in Cervam, Ulyssis socios, apud Homerum in x. Odyssæ, in porcos à Circe commutatos, Arcades, Neurosque in Lupos conversos, scribit eo loco Augustinus, Olaus Magnus lib. xviii. cap. 32, & ex veteribus Solinus, & Mela. Lindorum Catanensem in varia animalia se transformasse, narrat Hyacinthus Gimma p. 3. differt. Accadem. cap. 7. Sagas demum transferri ad conventus nocturnos versas in bruta, & exutis aliquando propriis corporibus, vox est popularis.

21.
Solutio.

Quamquam hæc inter fabulas sunt amandanda; diluuntur singula hac generali responsione, quod dæmoni haud difficile est translato humano corpore serinum supponere, & cibo, potuque venefico adeo hominum phantasiam perturbare, ut videatur ipsis, pelle fetisque animalium se indutos esse, membrisque belluarum circumdatos. In particulari autem repono, socios Diomedis perdentibus illos ultoribus Angelis periisse, & fulicas, sive, ut aliis placet, ciconias, eo asportatas; quæ agente dæmone blandæ Græcis accesserint, ut supersticiosa, divinitatisque prodiga gens Diomedem crederet Deum factum. Apulejus, nisi velimus dicere illum

illum Latinas reddidisse fabulas Luciani, fateatur ipse verum se in Asinum unguine magico delibutum, quo veneficio facile potuerunt sensus ejus perverti, ut etiam crederet Asinum colloqui cum statua Byrrhenæ: quod sibi contigisse ipse refert. Hinc magicæ artis accusatus fuit apud Claudium Maximum Africæ præfectum; quem Coquæus noster Comment. in lib. viii. de Civit. Dei cap. 19. Christianum esse putavit. Perfecta est eodem modo magia Italicarum mulierum, quæ malis artibus imbutæ venenum caseo viatoribus propinabant. Circem sociis Ulyssis *commiscuisse panem venena nocentia*, ait citato libro Homerus. Neuros fieri Lupos cervisæ poculo à magis propinato, quo ebibito invadit illos lupina rabies, & spiritus nequam illes velocissimo motu per sylvas exagitant, narrat idem Olaus, & tom. 2. Chron. Hirsaug. Trithemius. Quod Gimma scribit de Lindoro Siculo, ejusdem farinae est, phantasma scilicet delusorium, aut animalium pro homine suppositio; ut lepida simul & nefaria Cicchi Asculani, (ita hominem maleficum etiam latine appellant,) facinora. Pro regis Agamemnonis filia suppositam cervam putat Augustinus; nec repugnat narratio fabulæ, nam cervæ substituta, Iphigenia in Tauricam Chersonesum adducta traditur. De sagis denique, sive de loco in locum à dæmone, cui se mancipia dederunt, permittente Deo, moveantur; sive immisso sopore, & in somnis phantasmata eis obversentur; nihil prodigiosum auditur, sed tantum ærumnosa captivitas, perniciofa dementia, horrendum execrandumque flagitium. At studiosè lætandus Augustinus cap. 16. 17. & 18. memorati libri duodevigesimali.

22.
Obijciunt 4.

Sunt hujus generis mirabilia quædam partim fabulosa, partim delusoria, quæ de immundis spiritibus enarrantur, & quibus forsitan imperitis videri potest, eos etiam virtutem procreandi res omnes ad miraculum possidere. Ajunt genitos ab illis homines tam ingentis stature, ut cranium quoddam Drepani inventum plura contineat frumenti modia, excedatque corporis altitudo ducentos cubitos. Quod non solum tradunt Sicularum rerum Scriptores, verum etiam in iv. Genealogiæ Deorum libro Jo. Boccaccius Certaldi & Etruriæ decus singulare. Accedit quod arte dæmonis procreantur etiam homunculi elementares, qui non tantum spiritum habent vitæ, sed etiam divinationis virtutem. Hos Nymphas, Gnomos, Sala-

mandrios, & Sylphos Paracelsus, & Borus appellavere. Etiam gemmas aurumque cultoribus suis afferre dæmonem, & lutum, vel plumbum in margaritas commutare suadet sibi metipsi delira anus, rudisque plebecula.

Cæterum & hæc sunt magna errorum portenta. Gigantes ex stirpe Cain genitos arbitramur: & si aliquando concubitu dæmonum nati sunt, factum id humano semine ab incubo spiritu ad mulierculas delato, ut scribit ad caput 6. Geneleos in Sacro Bibli. Theatro Laurentius à S. Francisca Scriptor Augustinianus. Excedunt vero communem staturam humana corpora, si plurimis spiritibus affluat, sitque crassa & calidissima subacta materies. Hac ratione, & naturali etiam concubitu gigni possunt viri proceri, formæque amplioris; eosque non esse figmenta poetarum demonstrant inventa plerumque ossa, ut reperiuntur in litore Uticensi dens molaris, de quo lib. xv. C. D. cap. 9. Aquila ingeniorum Augustinus. Superat tamen caput nostrum amplitudo Cranii non procul à Drepano inventi: Goliath enim Gigas Magnus Philisthiim sex cubitos, & palmum non excedebat, & Oger rex Basan, cujus lectus ferreus servabatur apud Ammonitas, ut legimus cap. iii. Deut. v. ii. habebat novem cubitos longitudinis. Lectos etiam tertia parte longiores fuisse scribit apud Grotium Maimonides. Cum ergo Gigantes, qui alios corporis proceritate antecellebant, fuerint viri sexcubitales, illas plurimum jugerum exuvias credimus fabulosas. At elementares Theophrasti Paracelsi homunculi nihil sunt præter dæmones; quos arte Perspectivæ peritos, aptosque ad fingendum ludicras illas imagines hoc eodem libro demonstravimus. Tametsi dæmon verum aurum & gemmas efficeret applicando, & invicem nectendo particulas quæ lapides & metalla componunt, mirum profecto non foret: sed videmus fieri his fidentes pauperum plebisque ludibrium. Non latet præterea dæmonem locus, ubi thesauros ferax natura produxit, aut sordida condidit avaritia. Chymica arte fieri aurum quidam opinantur, eisque blanditur quod narrant de Raymundo Lullo, & Arnoldo de Villanova. Extat apud Huetium in libro de rebus ad seipsum spectantibus insigne de hac arte viri doctissimi testimonium, tenentibus possibilitatem Chrysopceæ compluribus Auctoribus. Experimentorum, quæ hi commemorant detegit fallaciam venustus

23.
Solutio.

stus ac festivus liber, cui inscriptio Democritus ridens.

24. Restat ut moneamus quare Augustinus in lib. de Unitate Ecclesiae cap. 16. ait, *non ideo manifestari Ecclesiam, quia in ea miracula fiunt*; quæ verba opponunt nobis Heterodoxi. Itaque Sanctus Pater eo loci demonstrat Ecclesiam in sola Aphrica non consistere adversus Donatistas, qui eam esse apud se autumabant ob miracula quæ fecerant Donatus & Pontius. Primo ergo docet ista fuisse, *vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum*. Ait deinde, quod *Satanas transfigurat se tanquam Angelum lucis, & multos seduxerunt somnia sua*. Addit aliquando etiam Paganos & Judæos & Hæreticos exaudiri à spiritibus seductoribus, sive etiam ab ipso Deo, *vel ad penam malitiæ, vel ad solatium miserie, vel ad monitionem querendæ salutis æternæ*. Post hæc, Donatistis Divinas Scripturas recipientibus, inquit veritatem, quæ agnoscitur in Canonicis libris, querendam non esse, *in variis hominum rumoribus, & opinionibus & factis & dictis & visis*. Deinceps narrat opposita fidei Donatistarum argumenta, tradita ab Episcopis igni instrumenta Divina, furiosas mortes Circumcellionum, commissa ad eo-

rum sepulchra vagorum vagarumque flagitia. Recensitis demum credibilitatis fidei nostræ argumentis, inter quæ enumerat *mirabilia exauditionum vel sanitatum*, in eam sententiam prorumpit: *Quæcumque talia in Catholica fiunt, ideo sunt approbanda, quia in Catholica fiunt: non ideo ipsa manifestatur Catholica, quia hæc in ea fiunt*. Horum ergo verborum sensus est, unitatem Ecclesiae Canonicis scripturis probatam non posse labefactari mirabilibus, quæ Donatistæ jactabant; quoniam hæc vel erant portenta fallacia, vel præstigia dæmonum, vel patrata à Deo ad pœnam impiorum, aut solatium miserorum, non ad fidei veritatem firmandam, vel plurimis errorum portentis commaculata, vel mirabilibus Catholicæ Ecclesiae minime comparanda. Ideo judicare, & distinguere inter istiusmodi miracula ipsam Catholicam, non his Catholicam judicari. Manifestum arbitror eo pertinere Augustini verba, ut obstruatur os loquentium mendacia, neque à Catholica Fide maximis jam miraculis confirmata quispian novorum signorum occasione avertatur. Nam possunt pluribus titulis esse signa mendacii, atque de genere illorum, de quibus mihi videor satis disceptavisse.

CAPUT XXI.

De licita, & superstitiosa Magia, hujus origine, usuque execrando.

SUMMARIUM.

1. & 2. Probatur, dari aliquam magiam.
3. Propugnatur, dari aliud genus magiæ, cujus effecta naturalia non sunt.
4. Ostenditur, magica opera ab iniquo spiritu effici.
5. & 6. Defenditur, quodlibet magiæ artis portentum habere in se idololatriæ crimen, cultumque dæmonis.
7. & 8. Afferitur, magicam artem incepisse cum idololatria.
9. Demonstratur, profiteri artes magicas esse detestabile scelus.
- à num. 10. usque ad 13. refelluntur oppugnationes.

De Magia
licita & superstitiosa.

QUANDOQUIDEM de mirabilibus dæmonum sermo nuper est institutus; persequar affine, proximumque argumentum de Magia, cujus effecta causasque varias Franciscus Victorius, Martinus Delrio, Guilelmus Parisiensis, Joannes Thomas Castaldus, alique docti viri tradiderunt. Sed nos hoc postremo capite dicta ab eis stylo fusiori, & alia fortassis jucundiora, brevi contractoque expediemus. Magi ergo nomine intellexerunt Veteres genus sapientum & doctorum, quod habebatur in Persis, ut de Divinat. ait Cicero; eosque putat eruditus Ordinis Scriptor Fortunatus Scacchus Fanensis Myro-

thec. 1. cap. ix. Magoam regionem habitavisse. Nunc vero eo utimur nomine ad significandos homines, qui nova & mirabilia operantur, accepto potius in partem deteriorem. Et de magia quidem hæc sunt à nobis constituenda.

PROPOSITIO I. Datur aliqua magia, per quam arte, vel naturali scientia plura præter consuetum, & omnibus compertum naturæ ordinem efficiuntur.

Id 1. Probatur quoniam inditæ sunt ab Auctore naturæ singulis rebus virtutes non omnibus perviæ. Ut aliqua producam exempla; nesciunt plurimi magnete ferrum attrahi, lapide theama-

I.
Propositio I.
Datur magia
naturalis vel
artificialis.

Probatur 1.

de

de ex adverso propelli, serpentario sanari venena, asio leniri podagram, hæmatite oculorum abstergeri lacrymas, samio, & ætite partum ac decidentem uterum contineri. Sunt & in herbis occultæ virtutes. Ajunt enim plantaginis semina confestim curare vulnera, apium rusticum strumas discutere, dictamnium infixas sagittas evellere, fulmine laurum non tangi, artemisiam itineris tedium suo odore dispellere. Ferunt & Axium Macedonice fontem lanarum mutare colorem, Sibarim capillos tingere, Lycum lucernas accendere. Quanta insuper Perspectivæ arte periti lucis inflexione faciant apparere, vel solum prisma demonstrat. Ingenio præterea, atque experimento tantam agendi facilitatem nonnulli acquirunt, ut aliquando ab ignaris malefici etiam habeantur. Gigis annulum, quo se occultabat, naturali arte perfectum non solus testatur Cicero in Officiis, sed & Gregorius Nazianzenus in Monodia. Confecti pelves & annulos ad curandas ægri tudines utilissimos demonstrat Petrus Crinitus libro ix. de Honestæ disciplina cap. 5. Legimus Galenum Medicorum principem ægrotis quæ antea contigissent, & futura pariter enunciasse, & iccirco de consuetudine dæmonum fuisse suspectum. Hac nota non caruit vir doctissimus ac sanctissimus Severinus Boetius, ut in 1. de Consolatione ipse refert. Quanta hominum admiratione digni fuerint Albertus Magnus, Picus Mirandulanus, & Marsilius Ficinus, nullus ignorat. Statuas mathematica arte elaboratas moveri, demonstrant per Italiam pinacothecæ. Ludit etiam aliquando natura partibus suis singularem proprietatem largiendo. Esse homines qui aures movent vel singulas vel ambas simul, aut qui immoto capite totam cæsariem deponunt ad frontem, qui etiam voces avium imitantur, & eorum, quæ voraverunt præcordiis contractis, tanquam de sacculo integerrimum quod placuerit proferunt, scribit lib. xiv. de Civit. Dei cap. 24. Augustinus. Natum olim in Germania puerum, cujus objectum corpus clausa ostia protinus aperiret, auctor est in tertio de motibus animalium Albertus. Puerum quemdam in agro Mutinensi impune venenata animantia tractasse, septimios, ut vocant, contactu manuum sanare tumores, nonnullos eximiis viribus præditos esse, docent naturalium historiarum Scriptores. Ergo quisquis vel à natura insigni aliqua facultate donatus, vel philosophicis disciplinis imbutus, vel studio aut casu

cognita vi herbarum lapidumque, insolita & prodigiosa patrabit, is minime damnandus erit magicæ artis superstitionis & maleficæ.

Possunt pariter à vehementissima animi apprehensione præter consuetum naturæ modum effici plura, quæ ignarum vulgus censet quandoque diabolica. Ne dicam de maleficiis, quæ sæpenumero suspicatur in puellis amore infano perditis, perrara quippe sunt veneficia amatoria; legimus ex accepto tragicæ victoriæ nuncio repente Sophoclem, & Dionysium Sicilia tyrannum corruisse: atque dum Croesum regem nudato ferro quidam ex Persis aggrediretur, mutum filium linguam ingenti percussum metu solvisse. Hæc licet magica non sint, quatenus arte & nota causarum applicatione non fiunt, non sunt tamen vera miracula, neque præstigia dæmonum reputanda.

PROPOSITIO II. Datur genus aliud 3. Magiæ, cujus effecta naturalia non sunt, sed à spiritali aliqua separata substantia 2
proveniunt. datur Magia 1
spiritalis.

Historicis momentis, & manifesta ratione demonstratur. Etenim Numa Pompilius quid esset circa res sacras constituendum, audivit per hydromantiam, id est imagines apparentes in aqua: quo genere superstitionis à Persis derivato etiam Pythagoram usum fuisse Varro commemorat. Evocari etiam spiritus referentes imaginem mortuorum, quod Græce vocant Necromantiam, scribit S. Pater de Civit. Dei capite ultimo libri Septimi; in quem locum Ludovicus Vives cæteras magicæ superstitionis species, illarumque Auctores enumerat. Dari spiritus Pythones, quibus incantationibus nefarii homines Divinare præsumunt, sacra quoque literæ commonstrant. Non semel in elementaribus corporibus dæmones conspici, & homines alloqui narrant Psellus, Cardanus, Kircherus. Omnia hæc nequaquam fieri virtute cælestium corporum, nec sola imaginatione, suadet manifestissima ratio. Primo namque si idola hæc, & homunculi loquuntur, & occulta revelant, à spiritali aliqua substantia moveri debent; loqui enim & abscondita prodere est naturæ intelligentis officium. Deinde nemini res imaginariæ apparent, nisi interveniat exteriorum sensuum alienatio: hujusmodi vero locutiones fiunt interdum ad homines exterioribus sensibus libere utentes. Præterea non potest ex sola imaginatione acquiri intellectualis cognitio, ultra naturalem proprii intellectus facultatem, sive partem an-

Probatur.

antea notitiam; quemadmodum constat ex somniis. Responsa ergo accepta à magicis simulacris, quibus occulta scelera, furta, & thesauri deteguntur, nequeunt in naturalem causam referri. Quod valet pari jure de omni ligatione, vel maleficio, in quo causæ prorsus disparatæ illud efficiunt, quod vi sua præstare alia ratione non possunt; ut dicam Proposit. IV.

4. PROPOSITIO III. Magica opera ab iniquo & contaminato spiritu efficiuntur. *Propositio 3. iniquo & contaminato spiritu efficiuntur. Magica opera per dæmonem.*

Probatur.

Etsi hæc propositio ex capite præcedenti consequitur; tamen ne quis plane rudis mira artis magicæ à Deo, vel Angelo bono operari arbitretur, eam ratione, historiisque confirmabimus. Vera enim miracula, quæ ad Dei cultum ac religionem pertinent patrari non possunt ope dæmonis, quoniam Satanæ Satanam non ejicit; neque regnum Beelzebub stare potest, si ejus virtute corroboratur religio idololatriæ, & superstitioni contraria. Ergo nequeunt ex opposito portenta magica fieri Auctore Deo, vel bono Angelo, quoniam Dei virtus non potest adversus semetipsam pugnare, neque cultui idolorum & superstitioni conferre. Quamobrem Magicæ artis professores maximo odio Christianam Religionem semper persecutos fuisse, narrant Ecclesiasticæ Historiæ. Videatur Sozomenus lib. II. cap. XI. ubi commemorat, quanta adversus Episcopos & Sacerdotes olim moliti sint Magi persæ. Celeberrimum Maruthæ apud Isdigerdem cum Magis conflictum describit Socrates lib. VII. cap. VIII. Persecutionem Valeriani suscitata consilio perditissimi Magi Aegyptii, auctor est Dionysius Alexandrinus apud Baronium ad annum Chr. cclvii Legimus Julianum Apostatam usum familiarissime Aedesio summo Ethnicæ superstitionis antistite, Chrysantio Sardiano, Prisco, & præsertim Maximo, quo diabolica carmina admurmurante simulacrum Hecatis renidebat. Ut ergo Moyse Incantatores Aegyptii, ita Christo Magicæ artis periti atrocissima bella indixerunt, Theodas primum, de quo Act. Apost. cap. v. 36. & Joseph xx. Antiq. cap. 2. postea Simon, alique præstigiatores.

5. PROPOSITIO IV. Quodlibet Magicæ artis portentum habet in se idololatriæ crimen, cultumque dæmonis, aut expressum, aut interpretativum. *Propositio 4. Magicum portentum Idololatria est.*

Probatur.

Cum enim Diabolus sit Divinorum honorum avidissimus, magiam instituit, ut hujus adminiculo sibi cultum & obsequium hominum captivaret. Quod duplici ratione callidus, invidusque ser-

pens consequitur, expressa, tacitaque pactione. Ad illam vel per se, vel perditissimorum hominum ministerio trahere studet infirmiores atque scelestiores. Hi vel Catholicam Fidem audacter denegant, vel ore impurissimo Deo, Virginique Deiparæ maledicunt, vel jurejurando sese Diabolo devovent, vel turpi aliqua ceremonia frontem illiniunt quasi abradentes baptismum, vel impreso aliquo in carne stigmate captivorum, aut pecorum more obsignantur. Hæc sunt, quæ pactum cum dæmone explicitum appellare solent Theologi. Qui vero ad tantam impietatem & insaniam flecti non possunt, alliciuntur ad magiam notis aliis occultis, quas dæmones adinvenerunt, ut signa & characteres præstandi sibi honoris; quibus positis, quasi secreto contractu, intentum opus exequuntur: & hæc sunt pacti taciti argumenta. Igitur in omni magico eventu vel expressa, vel tacita conventionione, exhibetur dæmoni honor, & cultus.

6. Expressum quidem cum dæmone pactum facile ex dictis dignoscitur. Erit tacitum, quotiescunque apposita signa non sint suapte natura ad productionem effectus ordinata, sed disparata potius, & omnino disjuncta. Sunt hujus generis pentagoni & circuli, inaudita Angelorum nomina, ignoti characteres, figuratæ laminæ, aliaque plura. Accedunt sacrarum rerum abusus, contortæ in alienum sensum scripturæ, Sacerdotalium indumentorum, lustralis aquæ, vel chrismatis malus usus, & execrabiliora sacrilegia, quorum vel nomen horremus. Hujusmodi sunt instituti in Religionis contemptum novi ritus, ut certus candelarum numerus, determinata corporis positura, illius situs vel horæ supersticiosa observatio. Consimilis est applicatio rerum, quæ omnino superflue sunt, ut ad expellendum dæmonem radere pilos, & incedere nudo altero pede, passisque capillis; uti ad maleficia laqueo suspendiosi, culcitra feretri, tædis sepulchralibus, vel denique ad conatum faciendæ amicitiae ossibus, plumis, vitisque laneis: quæ omnia ex Gentilium superstitione derivasseli quet ex libro I. Propertii, ex IX. Lucani, & ex Ecloga VIII. Virgilii: in qua Alpheisbæus comemorans quæ parabantur ad maleficia, ait:

*Ducite ab urbe domum mea carmina,
ducite Daphnim.*

Terna tibi hæc primunt triplici diversa colore

Licia circumdo: terque hæc altaria circum

Effigiem duco, &c.

PRO-

7. PROPOSITIO V. Simul cum idololatria magica ars cepit exerceri: unde & ipsa à posteris Cham disseminata est.

Hinc exortum Polytheismum, aut saltem per orbem dispersum, opinio nostra est alibi confirmata. Polytheismi autem individuum esse supersticiosam magiam, atque ex postetitate Chami diffusam, hisce momentis demonstro. Idem Apulejus in Apologia 1. ait; *Magia est ars diis immortalibus accepta, colendi eos & venerandi prognata, pia, & Divina sciens*: Et Plato in Alcibiade, Magicam Zoroastri artem adinventam scribit, ad plurium Deorum cultum. Idem observat Lactantius lib. 2. de Origine Erroris cap. 17. Præterea Scriptores omnes Magia auctorem faciunt Zoroastrem; quem, licet Historici diversa tradant, firmissime arbitror esse, aut Cham, aut filium ejus Chus, aut filium Chus Nembrodom. Movet me primum auctoritas Veterum; Scriptor Recognitionum, quæ tribuuntur Clementi libro IV. num. XVII, Gregorius Turonensis lib. 1. Hist. cap. 5, alique permulti. Deinde Rerum Aegyptiarum Scriptores animadvertunt Saturnum Aegyptium & Zoroastrem eundem hominem esse: at Saturnum Aegyptium esse Cham filium Noe, videtur mihi satis manifestum ex columna, quam, auctore Xenophonte, Semiramis Nino regi dicavit, in qua legitur hujus mulieris patrem fuisse Belum, Avum Saturnum Babylonium, id est Nembrod, Abavum vero Saturnum patrem Aegypti, id est, ipsum Cham, qui genuit Chus, & Mesraim; ut habetur Gen. x. 6. Quare si Zoroaster idem est ac Saturnus Aegyptius, nequit alius esse præter filium aliquem Noe. Idem conjicitur, ex quo antiquissimum numen Aegyptiorum appelletur Serapis; ut recte Clemens Alex. lib. 1. Strom. & S. P. lib. XVIII. de Civit. Dei cap. 5. Serapidem vero dictum arbitror à *Seraphi*, scilicet *ardentem splendidumque*; unde Macrobius Serapidem solem esse contendit. Existimabant enim antiquiores idololatræ defunctos Reges symbolis siderum, animalium, aliarumque rerum esse colendos. Porro idem fere significat nomen Zoroastres, quod communiter interpretantur *vicum & rutilans sidus*. Persas etiam Pyraum Deorum maximum habere, & in cultum solis ignem custodire, eique sacrificare Magos ante vaticinia, scribit de bello Persico lib. 2. Propertius: quod & asserit de Aegyptiis lib. 3. de Præp. Evang. cap. 2. Eusebius. Valde ergo probabile est, Chamum errore imbutum à viris pessimis, qui perierunt diluvio, esse Idololatriæ & Ma-

R. P. Berti Theol. Tom. II.

gicæ artis propagatorem, dictum à posteris Saturnum, Serapidem, Zoroastrem.

Neque aliquem movere debet, clarissimum Huetium in demonst. Evang. Prop. IV. cap. v. contendere quod Zoroastres sit idem, ac Moyses; & alios Scriptores illum etiam posteriorem Moysæ fecisse. Ethnici enim ad sacram historiam gentis suæ origines addiderunt, ac veritatem cœnosis rivulis conspurcarunt, regibus, satrapisque suis Hebræorum Patrum datis characteribus. Invenimus propterea non unum esse neque Saturnum, neque Serapidem, neque Zoroastrem. Scimus fuisse Zoroastrem Bactrianum, de quo Augustinus lib. XXI. de Civit. Dei cap. 14, & plures hujus nominis extitisse scribunt Plato in Alcibiade, Clemens in v. Stromaton, Vossius etiam in 1. de Idololat. & Cotelierius in Notis ad IV. Recognitionum. Antiquiorem autem Zoroastrem Chamo invenire non possumus, ideoque ab eo profectam magicam artem idololatriæ germanam, magna cum probabilitate asseruimus.

PROPOSITIO ULTIMA. Artes magicas maximum, & summo opere detestabile scelus est profiteri, atque exercere.

Hanc propositionem præcedentium consecrariam superfluum est demonstrare. Horrendum quippe crimen est Demonem coli, & obsequium præstari spiritibus invitatis: quod in omni Magia superstitione ostendimus evenire. Quapropter Levitici xx. legitur: *Vir sive mulier, in quibus Pythoneus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur: lapidibus obruent eos; sanguis eorum sit super illos*. Et, *Anima, quæ declinaverit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui*. Itaque jure, & merito Christiana Religio unius ac summi Dei veneratrix maleficam artem damnat, libros incendi jubeat, & ariolis magisque extremum supplicium infligit.

REFELLITUR OBJECTIO.

In patrociniū magiæ illud objici potest, quod videtur etiam Moyses illam exercuisse. Celeberrimum Magum eundem appellat in altera Apologia ad Claudium Maximum Lucius Apulejus, & Plinius lib. xxx. Hist. Natural. cap. 1. Et quidem parum à magica arte distare videntur virgæ usus ad mare trajiciendum adhibitus, gemina petra percussio, ligni in aquam immissio, manuum ad percutiendum Amalecitam erectio, & serpens aeneus exaltatus in pertica. Quin & Ma-

H h

gicæ

8. An Zoroastres sit idem ac Moyses.

9. Propositio ultima. Profectio & exercitium Magiæ scelus est.

Probatur.

10. Obiectio.

gicæ superstitionis insimulari possunt Christiani, Romanæ præsertim communionis, qui Martyrum ossibus accineribus, candelarum lumine, lustrali aqua, thurisque suffimento persæpe utuntur: non enim ista à magicis ceremoniis multum discrepant. Hinc ut Christiani in idololatriis magiam damnant, ita ipsi apud Ethnicos tanquam magicæ artis professores audierunt; atque nuncupati sunt à Suetonio in Nerone, *Genus hominum superstitionis novæ, & maleficæ*; moresque illorum Tacitus lib. xv. Annalium appellavit *superstitionem exitialem*. Falsum præterea est magica opera effici dæmone opitulante. Inter gratias enim gratis datas iustis, impiisque aliquando communes, connumerantur dona linguarum ac sanitatum. Sceleris ergo impieque, dum morbos curant, aliaque mira operantur, nulla malefica arte hæc præstant, sed dono Dei. Postremo non omnes magi cultum dæmonibus exhibent, sed exorcismis ac ritibus suis eos compellunt, atque ut sibi obtemperarent vi adigunt. Horum ergo artes absque fidei, ac religionis dispendio, dummodo in aliorum perniciem non vergant, permitti poterunt.

11.
Responsio

Sane ista nullius propemodum sunt momenti. In Moysis enim portentis interfunt omnes veri miraculi characteres Prop. 3. recensiti capite præcedenti; maxime quod adversus idololatriam patrata sunt, neque potuerunt magicis incantationibus superari. Ex quo sequitur non esse opera dæmonum, quæ horum cultum, potestatemque fregerunt. Dictum quoque paulo supra, Mosaicam legem ariolos & Pythonicos mortis supplicio mulctare. Fallitur ergo Apulejus, & suomet testimonio refellitur; quippe in Apol. 1. definit Magiam, *artem colendi Deos*: & in religione Mosaicâ unum coli numen tradit etiam Tacitus in lib. Historiarum v. Plinius tum in his decipitur, cum etiam quod facit Moysen, & Jannem unius factionis, & secutus Hermodorum Platonicum ait Moysen fuisse multis millibus annorum post Zoroastrem. Virga autem, manuum erectio, serpens æneus, aliaque à Moysæ adhibita, quoniam non poterant commendare idololatriam, erant signa veræ Religionis, & typus crucis, & mortis Christi. Is etiam, ejusque discipuli, cum dissolvant opera diaboli, nequeunt insimulari artis magicæ. Quamobrem usus reliquiarum, lustralis aqua, Crucis signum, & hujus generis reliqua, signa sunt veræ religionis:

& his quoque monstratur non servari apud Novatores Ecclesiam Dei. At Suetonius, Tacitus, Plinius alique Ethnici appellaverunt Christianos supersticiosos. & maleficos duplici ex capite. Primum quia Christiani plurimum Deorum cultum abjiciunt: deinde quoniam maleficia etiam Romanorum legibus damnata erant, ut referunt Seneca lib. 111. Nat. quæst. cap. 7. & idem Plinius lib. xxviii. cap. 2. & ideo hujus criminis Christianos insimularunt, ut magis illos redderent odiosos.

Errore in magno versantur, qui Magiam quasi gratiam gratis datam honestant. Differunt gratiæ gratis collatæ à magicis artibus, quod illæ à Deo absque disciplina studioque donantur: magia vero comparatur lectione librorum, & Pseudomagistrorum institutione. Præterea gratiæ illæ non pendent à vanis observationibus, nec postulant media quædam indifferentia, cujusmodi sunt colligatio chartulæ, capillorum abrasio, florum manipuli, & cætera, de quibus Proposit. iv. diximus tacitam cum dæmone habere passionem. Sunt etiam gratiæ omnes Dei beneficia, imo, quædam motiones ipsius Dei supernaturaliter operantis, sive habitus supernarum virtutum, quibus ad maleficia nullus uti potest, quemadmodum magicis institutionibus. Fieri tamen potest, ut etiam improbis hujusmodi gratiæ à Deo conferantur, quod vidimus Prop. 2. cap. xx. & posteaquam auctore Deo mira evenerunt effecta, ita ab ingratissimis impiisque prædicari, quasi ad institutum vitæ eorum decorandum divinitus contigissent.

12.
An Magia sit gratia gratis data.

Rapiuntur pari jure in errorem, qui magica incantatione inquit invitum dæmonem compelli, ut probatis ab Ecclesia exorcismis. Adjurant enim spiritus per nomina diabolica, eaque etiam Divinis conjungere audent, quasi haberet potestatem eamdem Dei nomen, & Beelzebub: atque inter Angelos Dei etiam dæmones impurissimos ore sacrilego invocant. A quatuor mundi plagis nudo capite, thurisque fumigiis spiritus incestos allecant, & si appareant, salutem nunciant, sibi que jurejurando devincunt. Ministros etiam Ecclesiæ habitu, incestu, ritibusque exprimunt ad impudentiæ ludibrium. Sunt ergo sacrificuli idololatricæ mancipia Satanæ, necnon sacrorum irrisores ac mimi. Atque hæc est de Angelis, ac Dæmonibus disputatio nostra præposita forsit, & incondita, expleta tamen omnibus suis partibus.

13.
Magica incantatio non est Exorcismus Ecclesiæ.

DE